

Konjunktur

Konjunkturbarometer for Innlandet November 2015

Innhold

Leder	3
Oppsummering av Konjunkturbarometeret...	4
Kapittel 1:	
Forventningsbarometeret bedrift	6
Forventningsbarometeret privat.....	8
Kapittel 2:	
Verdensøkonomien	10
Kapittel 3:	
Konjunktorene nasjonalt og regionalt	12
Kapittel 4:	
Nyskaping og lønnsomhet	22
Kapittel 5:	
Region Hedmarken	28
Region Glåmdalen	36
Region Sør-Østerdal	42
Region Nord-Østerdal	48
Gjøvikregionen	56
Lillehammer-regionen	64
Datagrunnlag og metode	70

Stabilitetens styrke

Det er i nedgangstider vi ser vår egen styrke. Slik er det i privatsfæren, slik er det i banken og slik er det også for Innlandet. Mye går på det jevne her i indrefiletten av Norge, men når det går dårligere for landet, merker vi her i regionen en liten opptur.

Vi har i innlandet for tiden sysselsetningsvekst, produksjonsvekst og jevnt god lønnsomhet. Dette er takket være svekket oljepris, lavere kronkurs og bedre tilgang på kompetanse. Det ser ut til at vi er i ferd med å forlate oljeskyggen, et begrep som har forfulgt oss i noen tiår. Konjunktursvingningene treffer oss både langsommere og i mindre grad enn i de mer utsatte landsdelene. Stabiliteten kan slik sett vise seg å være vår styrke. Og da er det verdt å merke seg at stabilitet ikke er det samme som stillstand.

Vår velstandsutvikling på sikt er avhengig av næringslivets evne til innovasjon og utvikling. Tilvekst av nyetableringer og utvikling innen eksisterende næringsliv er nødvendig for å opprettholde bærekraftige samfunn. Ingen av oss evner å forutse hvor nye arbeidsplasser eller nye produkter vil bli skapt. De kan ha utspring i så vel nye ideer som i eksisterende bedrifter og næringer.

Analysen viser at det er store forskjeller på innovasjonsnivået i våre to fylker, samt mellom de ulike regionene. Ulikhetene kan ha sammenheng med næringsstruktur, størrelse på virksomhetene og hvor forskningsmiljøene er lokalisert.

Investeringene i FoU er i begge fylkene lavere enn det en kan forvente. Gjøvik-regionen skiller seg ut med stor investeringsaktivitet i FoU og dette gir grunnlag for optimisme i industrien i akkurat den regionen.

Hva kan vi lære av de beste i Innlandet på dette området?

Norge skal satse på gründere framover, ifølge næringsministeren. Gründerne selv oppgir at nettverk, kompetanse og kapital er det de trenger når de skal starte egne bedrifter. Vi er nå på veg inn i en tid der kapitalen søker nye og alternative plasseringer. Det handler blant annet om hvordan naturressursene skal utnyttes. Vi har lange tradisjoner for å eksportere råstoff ut av regionen. Nå er det kanskje på tide å utnytte ressursene lokalt.

– Primærnæringene og naturressursenes betydning for Innlandet er undervurdert, sier vår direktør for bedriftsmarkedet, Vegard Sæten i denne rapporten. Det tror jeg han har rett i. De bidrar til verdiskapning både direkte og indirekte gjennom relatert industri.

Vi har i denne rapporten sett på de ulike regionenes styrker og muligheter. Vi ser at styrkene varierer fra region til region og at de baserer seg på ulike forhold som tilgang til naturressurser og sterke industri- og kompetansemiljøer. I hvilken grad vi evner å utnytte potensialene som ligger i disse ressursene vil avhenge av om næringslivet og virksomhetene er villige til å investere for innovasjon og utvikling. Dette kan på sikt vise seg å være en kritisk suksessfaktor i forhold til investeringer og nyetableringer.

Som bank for små og mellomstore bedrifter i Innlandet har vi i en årrekke vært en stabil kapitalkilde. I oppgangs- og nedgangsperioder har vi vært til stede med regional styrke, korte beslutningsveier og økonomisk soliditet.

Foto: Ricardofoto

Å vektlegge soliditet er ikke noe Sparebanken Hedmark gjør for å bygge kapital alene. Dette er en del av det å ta samfunnsansvar over tid. En sterk og regionalt forankret kapitalkilde er en styrke for regionen vi er en del av. Slik kan vi bidra til stabil utvikling – vår felles styrke.

Richard Heiberg
administrerende direktør

For å levendegjøre funn og analyser fra Østlandsforskning har vi også i dette nummeret av Konjunktur intervjuet representanter for ulike næringer for å høre historiene til de som lykkes. Formålet med barometeret er nettopp å bidra til innsikt i hvordan Innlandet utvikler seg, hvilke styrker vi har og dele noen tanker om hvordan vi kan utfordre hverandre i nye positive retninger.

– Konjunkturbarometeret viser at vi i Innlandet nå har en unik mulighet til å ta en større andel av den omstillingen som skjer innen oljerelatert industri og få mer av den fremtidige verdiskapningen hit til Innlandet, sier Vegard Sæten, direktør for bedriftsmarkedet i Sparebanken Hedmark.

– Vi må utnytte de fortrinnene vi har i innlandet og det som kan bli våre viktige næringer fremover. Drivere som svakere

krone, tilgang på kompetent arbeidskraft og tilgang på kapital er nå positive forhold som kan gi oss muligheter.

– Ikke minst har vi tradisjonsrike næringer som i et framtidsperspektiv vil kunne ta sin naturlige plass i det grønne skiftet. Det er derfor viktig at det offentlige og det eksisterende næringslivet griper denne muligheten.

Fra venstre: Geir Inge Brelin, regionbanksjef Oppland, John Retzius, banksjef for bedrifts-senteret, Per Nygaard, regionbanksjef Glåmdalen, Arne Kjell Dyrstad, regionbanksjef Østerdalen, Vegard Sæten, direktør bedriftsmarked (foran) og Margrete Bjelde, regionbanksjef Hedmarken.

Foto: Gøy Hege Haug

Innlandet i front

I fjor opplevde Hedmark for første gang på ti år en sterkere sysselsettingsvekst enn landet som helhet. Mens oljeprisfallet har svekket konjunktorene for norsk økonomi, rapporterer industribedriftene i Innlandet om markert produksjonsvekst. Ledighetstallene stiger nasjonalt, men faller i Innlandet. Hamarregionen opplevde sterkere sysselsettingsvekst, drevet av en økning i privat tjenesteyting.

Norsk økonomi er inne i en oljedrevet konjunkturedgang hvor fallet i petroleumsvirksomheten gir kraftige negative impulser i økonomien. Det svake nærværet av oljerelatert industri i Innlandet bidrar til å skjerme regionen mot virkningene av oljeprisfallet. Konjunkturutviklingen fører til at Hedmark for første gang siden 2004 opplevde sterkere sysselsettingsvekst enn landet for øvrig. I løpet av 2014 var sysselsettingsveksten i Hedmark 1,4 prosent og Oppland 0,4 prosent, mot en sysselsettingsvekst på 1,2 prosent for landet som helhet. Det er fortsatt store regionale variasjoner i sysselsettingsutviklingen. Tendensen med sterkere vekst i byregionene i Innlandet vedvarer, og i tillegg opplevde Glåmdalen, Midt-Gudbrandsdal og Valdres sysselsettingsvekst. Øvrige regioner hadde nedgang i sysselsettingen.

Styrket konkurransevne for industrien

Konjunktururomslaget bidrar også til å lette arbeidsbetingelsene for Innlandets industri. Fallende kronekurs styrker konkurransevnen, og lavere aktivitet i oljebransjen fører til lettere tilgang på arbeidskraft. Rapporten fra bedriftene tyder på en fortsatt todelt utvikling i industrien: Bedriftene innenfor oljeklyngen forventer en omsetningsnedgang for neste år på fem prosent, mens annen industri forventer sju prosents vekst.¹ Lavere aktivitet i oljeklyngen vil trolig føre til et fall i sysselsettingen og svekke grunnlaget for en særnorsk lønnsvekst blant funksjonærer. Ved inngangen til 2015 rapporterte en majoritet av bedriftene om god tilgang til kritisk arbeidskraft.

Ifølge Norges Banks regionale nettverk er Innlandet nå den regionen hvor høyest andel av bedriftene rapporterer om kapasitetsproblemer ved økt etterspørsel i landet.

Resultater fra Norges Banks regionale nettverk gir grunnlag for å forvente fortsatt vekst i industrisysselsettingen i Innlandet.²

Høy innovasjonsaktivitet i Gjøvik og Lillehammer

Stor investeringsaktivitet i forskning- og utviklingsprosjekter gir grunnlag for optimisme på vegne av industrien i Gjøvikregionen. Næringslivets investeringer i slike prosjekter førte til at regionen var blant de 10 mest forskningsintensive i landet i 2013. I Lillehammer-regionen rapporterer en høy andel av bedriftene å ha drevet innovasjonsprosjekter.

Det er store forskjeller mellom regionene i innovasjonsaktivitet, og det finnes et uutnyttet potensiale i å øke FoU-investeringene i regionen. Dette er særlig tilfellet for Hedmark, hvor næringslivets investeringer i forskning og innovasjon er på i overkant av 20 prosent av hva en kunne forvente ut fra næringsstruktur. Fylket har en innovasjonsaktivitet som ligger noe under landet som helhet, og andelen sysselsatte med høyere utdanning er også lav.³

Opptur i skogbruksnæringen

Innlandet har store skogressurser, og verdiskaping knyttet til skogbruket representerer en viktig sysselsettingsarena i flere regioner. Høy avvirkning og gode priser førte til at 2014 ble et godt år for skogbruket, især drevet av økt eksport til svensk industri. Sysselsettingen i skogbruket økte i

2014 i Sør-Østerdalen, i all hovedsak konsentrert om Elverum. For treforedlingsindustrien i Norge var markedsutsiktene mer usikre, med fortsatt overkapasitet i sentrale sluttproduktmarkeder.

Hamar i spissen blant byregionene

En vedvarende urbaniseringstrend bidrar til å styrke byregionene i Innlandet. Befolkningsveksten i Norge de siste 20 årene har i hovedsak funnet sted i byer og tettbebygde strøk. I Innlandet var også befolkningsveksten sterkere i byregionene, med sterkere vekst i Hamarregionen med 2,4 prosent.

Grønne muligheter

Ved utgangen av 2015 var det flere tegn til at norsk økonomi er inne i en omstilling. Etter flere år med sterk konjunkturvekst drevet av økte oljeinvesteringer, er det nå større vekst i den tradisjonelle fastlandsindustrien. Parallelt fører økende oppmerksomhet om menneskeskapte klimaendringer til at miljøhensyn vil legge premisser for næringsutviklingen, med økt oppmerksomhet om verdiskaping og økonomisk vekst på grunnlag av fornybare biologiske ressurser.

Innlandet har gode forutsetninger for å ta en del av omstillingen fra oljebasert til grønn økonomi. Befolkningsøkning globalt vil gi regionens matproduksjon større betydning for norsk økonomi. Skogressursene kan danne grunnlag for nytt næringsliv og klimanøytral energiproduksjon. Regionens utmarksarealer representerer store verdier med potensiale for langsiktig verdiskaping.

Årets forventningsbarometer gjennomført av TNS Gallup viser også positive anslag, blant annet ved at industrien sier de vil investere mer. Også forbrukerne i Innlandet har god tro på egen økonomi. Dette kan du lese mer om på neste sidene. ■

1 Norsk Industris konjunkturrapport høsten 2015 er hentet fra <http://www.norskindustri.no/siteassets/dokumenter/konjunkturrapporten2015.pdf>

2 <http://www.norges-bank.no/Publisert/Publikasjoner/Regionalt-nettverk/2015/Regionalt-nettverk-32015/>

3 Oppgaver oppgitt i Indikatorrapport for 2015 oppgir tall for 2014 i den regionale delrapporten. Regional FoU-statistikk er kun publisert for 2013 og danner grunnlag for analysene i kapittel 2. Regionale oppgaver for 2014 er hentet på <http://www.forskningsradet.no/>

Industrien vil investere mer

Industrien i Innlandet har gått fra være minst til mest investeringsvillig fra i fjor til i år. – Industrien ser nå at investeringer skaper ny omsetning og lønnsomhet, sier Vegard Sæten i Sparebanken Hedmark.

Tekst: Øystein Krogsrud

Mer enn hver tredje industribedrift i Innlandet vil investere mer neste år enn i år, ifølge Sparebanken Hedmarks forventningsbarometer for bedriftsmarkedet i Innlandet.

– Rammebetingelsene i Innlandet oppleves som mer positive enn for de som har levd med oljen i mange år. Tilgangen til kompetanse er blitt enklere etter nedturen i oljemarkedet. Eksportrettet industri har fått forsterket konkurransevne gjennom svakere kronekurs. Lave renter øker også lønnsomheten ved investeringer i automatisering, og forventningene til langvarige lave renter er forsterket, sier direktør for bedriftsmarkedet i Sparebanken Hedmark, Vegard Sæten.

De samlede forventningene blant bedrifter i Innlandet er litt lavere enn i fjor, men fortsatt på den optimistiske siden. Dette står i motsetning til forbrukerne, som er gått fra optimisme til pessimisme, og da særlig til landets økonomi.

– Kronekursen er blitt svakere, noe som i all hovedsak er en fordel for Innlandet. Arbeidsledigheten i Innlandet har hatt en positiv utvikling. Kjøpekraften blant forbrukerne er forsterket gjennom lavere renter og lave energipriser. Det er mange positive utviklingstrekk hvis man ser bort fra nedturen i oljevirkosomheten, som i liten grad påvirker Innlandet direkte på kort sikt, sier Sæten.

Størst optimisme i reiselivet

Brutt ned på næringer er forventningene klart høyest innen reiselivet, i år som i fjor. – Kronekursen gjør det billigere for utlendinger å feriere i Norge, og det nyter blant andre Trysil, Hafjell, Sjusjøen og Kvitfjell godt av. I tillegg ser vi at gode snøforhold blir et stadig viktigere konkurransefortrinn. Bedre veier fra Oslo og Gardermoen bidrar også positivt gjennom kortere reisetid til viktige turistdestinasjoner i Innlandet. Denne utviklingen forsterkes gjennom videre utbygging de neste årene. Dessuten ser vi at reiselivet generelt er et vekstmarked hvor Innlandet står sterkt, spesielt innen vinterturisme, sier Sæten.

«Primærnæringsens betydning for Innlandet er undervurdert. Den står for en veldig stor andel av verdiskapningen direkte, og også indirekte gjennom næringsmiddelindustri og treindustri.»

Primærnæringsen er pessimistisk

Kun en næring har krysset grensen fra optimisme til pessimisme fra i fjor til i år. Primærnæringsen var svakt optimistisk i fjor, og er svakt pessimistisk i år.

– Primærnæringsen føler en usikkerhet til om dagens rammebetingelser vil vedvare. Disse næringenes betydning for Innlandet er undervurdert. Den står for en veldig stor

Foto: Aud Ingebjørg Bårnæs

Vegard Sæten
Direktør bedriftsmarked

andel av verdiskapningen direkte, og også indirekte gjennom næringsmiddelindustri og treindustri. Dessuten utgjør primærnæringsen et viktig grunnlag for turismen, sier Sæten.

Ser nye muligheter

Sæten påpeker at den pågående omstillingen i Norge, som følge av lavere oljeaktivitet, gir unike muligheter de neste årene.

– Norge leter nå etter nye vekstnæringer, og der må vi være med på å skape morgendagens arbeidsplasser. Det kan være arbeidsplasser tuftet på ressurser vi allerede har, eksempelvis større verdiskaping av egen skog. Vi ser også at kompetanse skaper nye arbeidsplasser. Her kan kort reisevei til Oslo og Gardermoen, attraktive bo- og oppvekstvilkår samt stabil arbeidskraft, bidra til å trekke ny kompetanse og virksomhet til Innlandet. Bankens rolle blir å bidra med kapital og rådgiving slik at vi evner å gripe de mulighetene som kommer. ■

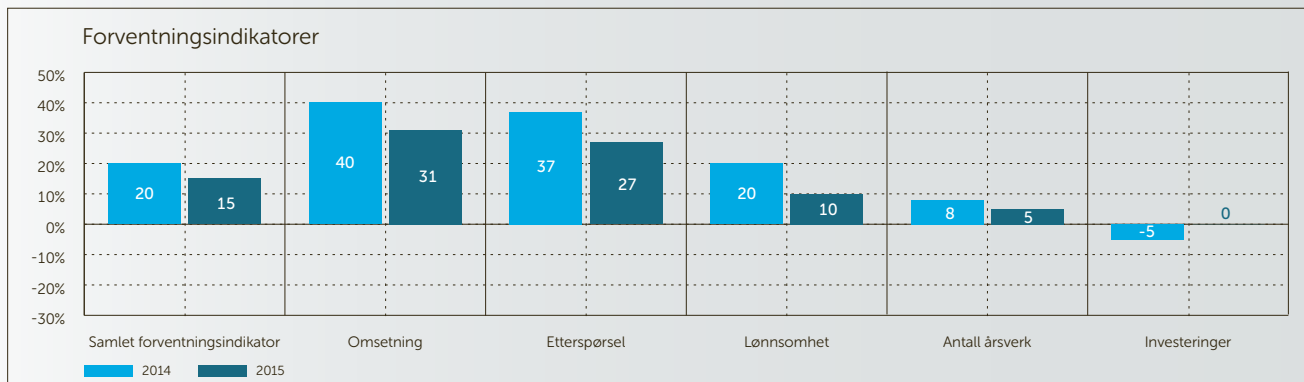
Dette er forventningsbarometeret

Forventningsundersøkelsen for bedriftsmarkedet i Innlandet kartlegger graden av optimisme blant bedrifter i Hedmark og Oppland for 2016. TNS Gallup har gjennomført intervjuer med daglig leder eller økonomiansvarlig i et representativt utvalg bedrifter i utvalgte bransjer. Intervjuene med 500 bedrifter ble gjennomført i september.

Økt omsetning og etterspørsel

Bedrifter i Hedmark og Oppland har store forventninger til økt omsetning og etterspørsel neste år, som i fjor, selv om optimismen er lavere i år. Forventningene til investeringer er den eneste delindikatoren med større optimisme enn i fjor.

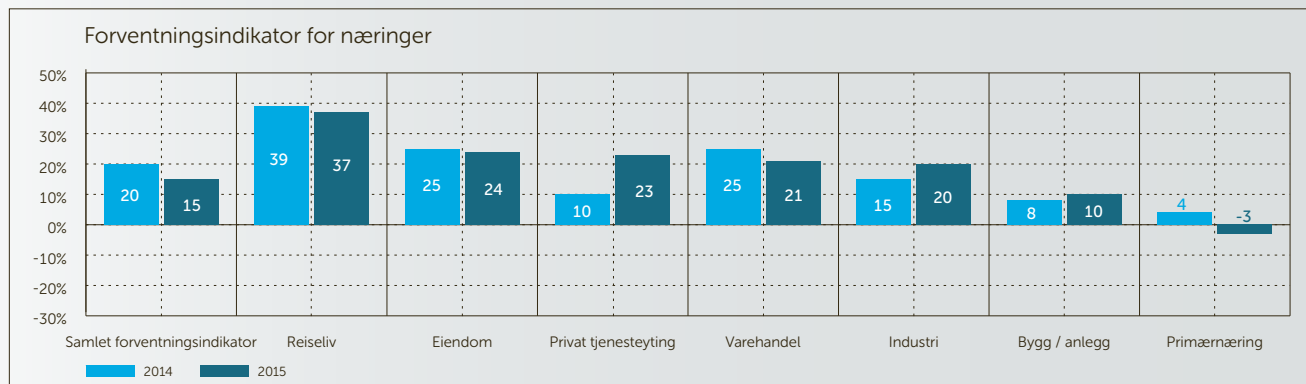
Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

Størst optimisme i reiselivet

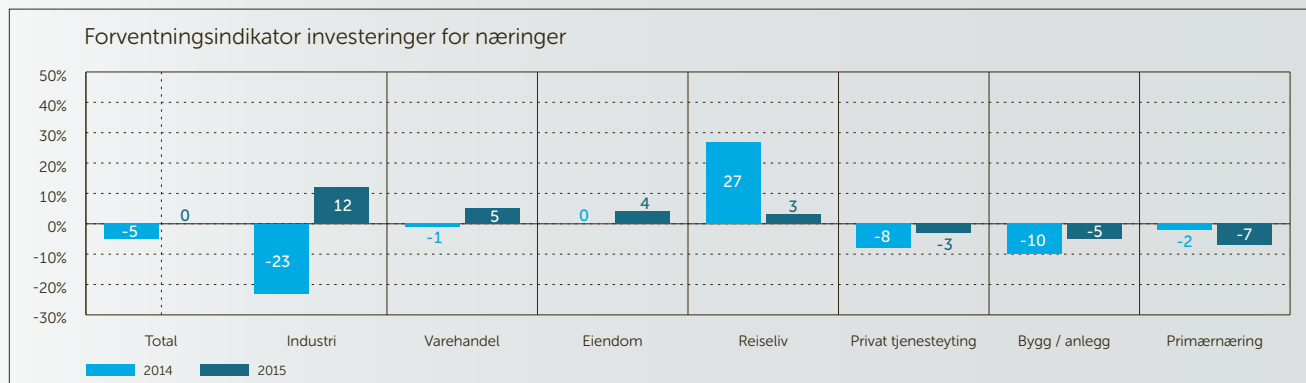
Reiselivet har størst optimisme blant bransjene i Sparebanken Hedmarks forventningsbarometer, som i fjor. Industrien og bygg og anlegg er de eneste næringene med større optimisme enn i fjor.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

Investeringer: Industrien fra bunn til topp

Industrien hadde lavest forventninger til investeringer i fjor, som har snudd til høyest forventninger i år.

Fortsatt tro på egen økonomi

Troen på landets økonomi stuper, mens troen på egen økonomi er ganske god. Kari Elise Gislås i Sparebanken Hedmark tror det er sunt med litt økonomisk usikkerhet etter flere års opptur.

Tekst: Øystein Krogsrud

Foto: Aud Ingebjørg Bårnæs

Kari Elise Gislås
Direktør personmarked

I fjorårets forventningsbarometer spådde Innlandets forbrukere en svakere økonomi i år, og fikk rett. De fleste svarer at landets økonomi er svakere i år enn i fjor, og forventningene er omtrent de samme for neste år. Forventningene til egen økonomi er kun litt svakere enn i fjor, men det er langt færre som vil kjøpe større husholdningsartikler.

– Jeg liker faktisk årets forventningsbarometer bedre enn fjorårets. Nå har vi to tanker i hodet samtidig. I fjor var det fortsatt feststemning, mens det nå er kommet en dose med realisme. Gjelden har økt mer enn inntektene i mange år, og det er fornuftig å ta innover seg at økonomien går både opp og ned, sier direktør for personmarked i Sparebanken Hedmark, Kari Elise Gislås.

– Men bankene er vel interessert i å tjene penger på å låne ut mer penger?

– Ja, men alt med måte. Noe av det verste som kan skje for en bank er at mange av låntagerne ikke klarer å betjene lån. Hvis folk låner over pipa, og arbeidsledigheten øker mye, kan det gjøre vondt for både banker og kunder. Vi ser at innskuddsveksten er høyere enn i fjor til tross for at renta er svært lav. Jeg er glad for at forbrukerne tar realitetene innover seg slik at gjeldsveksten roer seg litt ned. Overdrevet forbruk er heller ikke bra verken for folkesjela eller kloden.

Lillehammer faller mest

I fjor var Lillehammer-regionen mest optimistisk, men her har optimismen falt aller mest i optimisme siden i fjor.

– Allerede i fjor sommer så vi tegn til et svakere boligmarked i Lillehammer, og den utviklingen har fortsatt i år. Boligprisene har vært svært høye i Lillehammer, og høyest blant mjøsbyene. Når prisene blir for høye kommer det gjerne en korreksjon, og boligmarkedet betyr mye for den generelle optimismen i økonomien.

«Innlandets husholdninger er lavest i landet på gjeldsnivå, men ikke lavest på inntekt. Vi er derfor noe mindre utsatt for svingninger.»

I tillegg tror Gislås at avstanden til Oslo gjør seg mer gjeldende enn tidligere.

– Bedre veier og intercitytog kommer først til Hamar, mens det ennå er uklart når forlengelsen vil nå Lillehammer. Det kan tenkes at forventningene i Lillehammer preges av at andre regioner merker mer drahjelp fra nærheten til Oslo.

Kvinner mest optimistiske

I fjor var menn mere optimistiske enn kvinner, mens kvinner i år er mer optimistiske enn menn. Høy inntekt og høy utdanning bidro også til mer optimisme i fjor enn i år.

– Det kan ha sammenheng med at menn i større grad enn kvinner fortsatt styrer familieøkonomien. Kanskje holder de seg da også bedre orientert om den økonomiske utviklingen. Det samme vil også kunne gjelde for forbrukere med høy utdanning og inntekt.

– Hva tror du selv om den økonomiske utviklingen framover?

– Jeg tror ikke folk slutter å handle så lenge de har arbeid, og siste året har arbeidsledigheten faktisk sunket litt i Innlandet. I tillegg er Innlandets husholdninger lavest i landet på gjeldsnivå, men ikke lavest på inntekt. Vi er derfor noe mindre utsatt for svingninger. Mange kommuner har imidlertid pådratt seg store forpliktelse, og kan bli tvunget til å skru ned på forbruket, noe som kan gå ut over arbeidsplasser. Alt i alt tror jeg ikke vi vil se store endringer i økonomien i Innlandet det neste året. ■

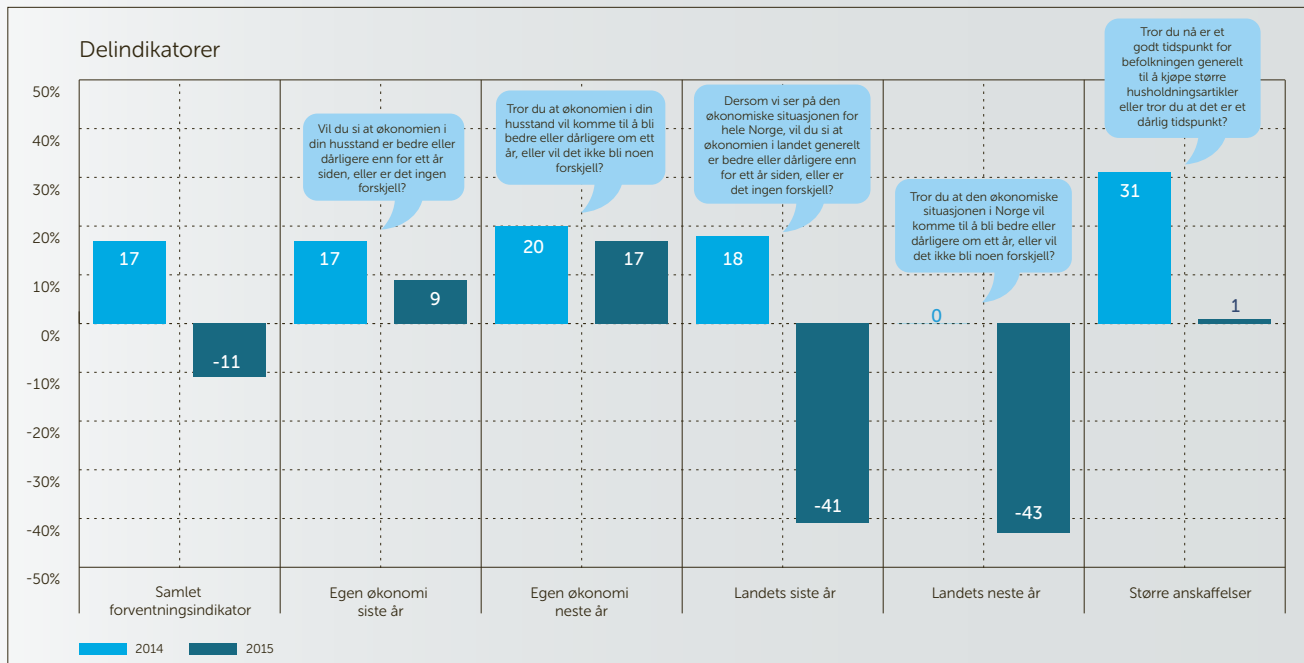
Dette er forventningsbarometeret

Forventningsundersøkelsen for forbrukere i Innlandet kartlegger forbrukertilliten blant innbyggerne i Hedmark og Oppland. TNS Gallup har gjennomført intervjuer med et representativt utvalg av forbrukere i Innlandet. Intervjuene med 1000 forbrukere ble gjennomført i september.

Hjemme bra borte verst

Forbrukerne i Innlandet er fortsatt relativt optimistiske til egen økonomi, men pessimistiske på Norges vegne. Troen på at tiden er inne for å kjøpe større husholdningsartikler har imidlertid rast siden i fjor.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

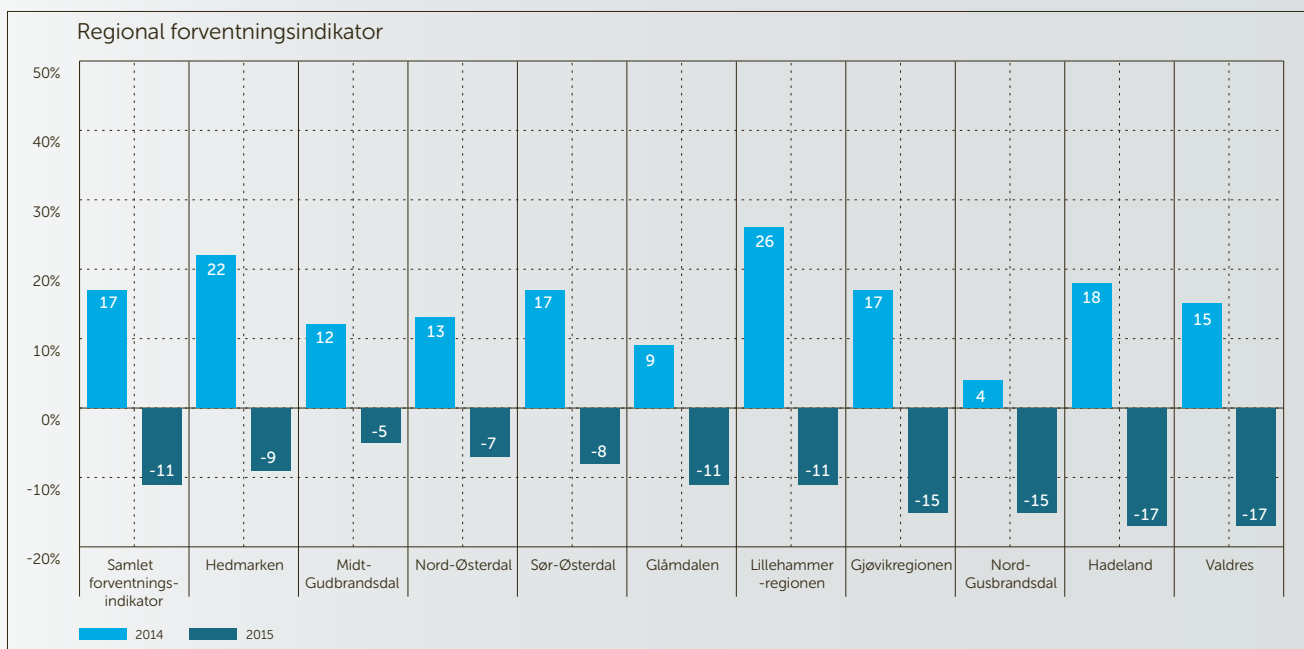

Byene faller fra toppen

I fjor var det Hedmarken og Lillehammer-regionen som hadde klart størst optimisme. I år er det Midt-Gudbrandsdal som topper.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

Resultatene må tolkes med større forsiktighet på regionalt nivå enn samlet på grunn av at antall spurte blir færre for hver region.

Norge på vei inn i nytt farvann

Det som har betydd mest for verdensøkonomien de siste 10–20 årene er den sterke veksten i USA og Kina. Disse to landene har utviklet et gjensidig avhengighetsforhold, der begge har kunnet vokse ved hjelp av hverandre.

USA har kunnet vokse ved stadig økt privatkonsum, takket være billig import fra Kina og lave renter på grunn av kapitalinngang fra Kina. Kina har på sin side kunne vokse ved hjelp av stadig økende eksport til blant annet USA. Denne symbiotiske vekstmodellen er nå i ferd med å endres. USAs privatkonsum bremses nå og spareraten øker. Kina forsøker å gjøre seg mindre avhengig av eksport som vekstmotor. Siden 2008 har Kina kompensert for fallende eksport ved å stimulere til økte investeringer i kommuner og delstater. Det har gitt en enorm økning i gjeld i selskaper eid av kommuner og delstater. Bare siden 2007 har den totale gjelden i kinesisk økonomi doblet seg. Den raske veksten i kreditt siden 2007 har bidratt til at det har blitt prisoppgang i både eiendom og aksjer, noe som det siste året har blitt erstattet av prisnedgang. Veksten i BNP i Kina ligger an til å bli rundt 5 prosent fremover, om lag halvparten av den veksten de har hatt de siste tiår.

Svakere drahjelp til vekst fra Kina har smittet over på mange råvareprodusenter og andre fremvoksende økonomier. Russland, Brasil og flere andre opplever kapitalutgang og svekkede valutakurser. Med utsikt til bedre vekst i USA og en sentralbank som planlegger å sette opp rentene, har mange investorer flyttet penger til USA. Det har gitt en sterk USD, og løftet aksjemarkedet og investeringer. USA ligger an til å vokse med mellom 2 og 3 prosent de neste årene.

Varige endringer i vekstkraft

Fra økonomisk teori drives økonomisk vekst av økt arbeidskraft og vekst i kapital, samt at vi greier å utnytte de to innsatsfaktorene. Nå ser det ut til at faktorene for vekst blir varig svakere. Tre strukturelle end-

ringer vil påvirke hvor sterkt økonomiene kan vokse fremover: Eldrebølgen, lavere produktivtetsvekst og lavere kredittvekst som følge av allerede høy gjeldsgrad i mange økonomier.

«Som følge av høy arbeidsinnvandringsvekst de siste ti årene har Norge hatt en positiv demografi.»

I 1982 utgjorde personer over 65 år kun 12 prosent av befolkningen i den industrialiserte verden. I dag utgjør gruppen 16 prosent. Den er ventet å stige til 25 prosent i 2040. I Europa er fødselsratene fallende fra lave nivåer i de kriserammede landene i sør. Fødselsratene i flere land i Europa ligger rundt 1,2–1,4 prosent. Det trengs en fødselsrate på 2,2 for å reproducere befolkningen. Jo flere som skal ha pensjon og andre trygdeytelser, og jo færre som står i arbeid og skaffer skatteinntekter, jo svakere blir vekstkraften i økonomien. I Norge har fødselsratene falt kraftig de siste 5 årene, fra nesten 2 prosent til kun 1,76 prosent i dag. Som følge av høy arbeidsinnvandring de siste ti årene har Norge hatt en positiv demografi. De største utgiftene knyttet til eldrebølgen kommer i Norge først om 10 år, når de store barneskullene fra etterkrigsårene passerer 80 år. Siden eldrebølgen kommer samtidig med at oljeinntektene synker, vil det si at utgiftene til staten øker, samtidig med at skatteinngangen blir lavere grunnet færre i arbeidsfør alder og lavere oljeaktivitet. De velferdsgodene vi har i dag er ikke bærekraftige i møte med eldrebølgen. Figuren på neste side viser at statsbudsjettet vil få et underskudd på rundt

Foto: Sparebank1

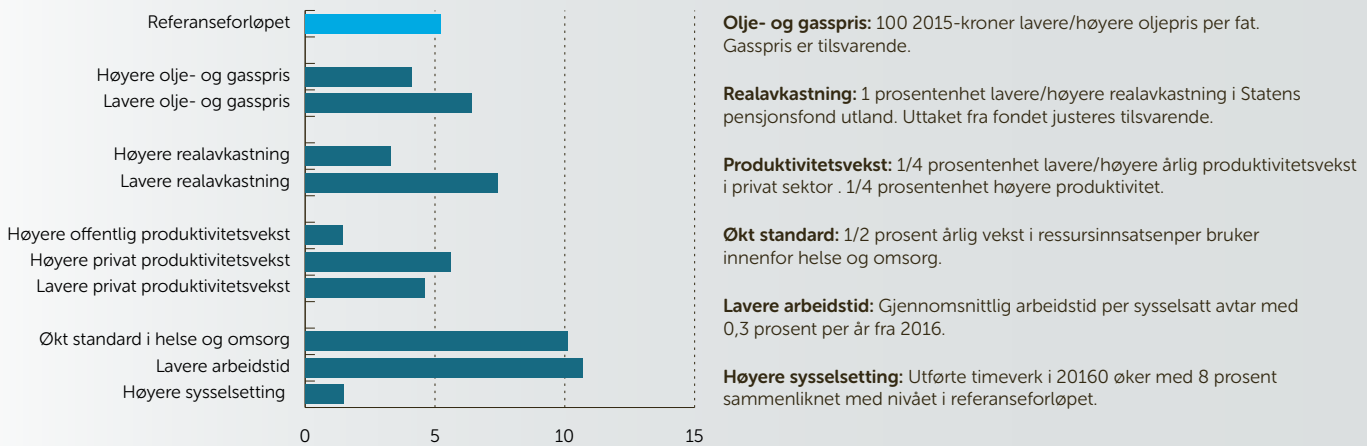
Elisabeth Holvik
Sjeføkonom SpareBank1 Gruppen

5 prosent av BNP for fastlands-Norge i 2060, altså tilsvarende 126 milliarder kroner. Trenden frem til i dag har vært at standarden i eldreomsorgen har økt år for år, og antall timer vi faktisk jobber per år i snitt har blitt redusert år for år. Hvis de to trendene fortsetter, om enn i mer beskjeden grad enn det som har vært tilfelle frem til nå, så øker inndekkingsbehovet med rundt 380 milliarder kroner per år! Det som kan redusere inndekkingsbehovet vil være å øke sysselsetningen. Velferdsgoder må justeres ned, det må oppmuntres til å skape flere jobber, og det må motiveres til å jobbe mer.

Svak produktivtetsvekst, et globalt fenomen

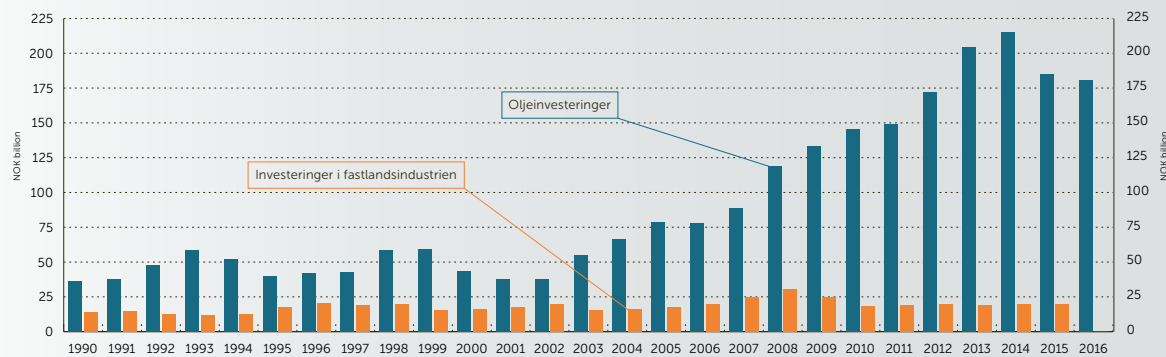
Produktivtetsveksten i norsk økonomi har falt betydelig etter 2006. Svakere produktivtetsvekst er et globalt fenomen. En grunn er at mange av de endringene som kom med den industrielle revolusjonen var så eksepsjonell, og hadde så vidtrekkende ringvirkninger, at det er vanskelig å tenke seg at det kan skje en tilsvarende teknologisk forbedring igjen. Den fulle effekten av den industrielle revolusjonen tok nesten 100 år. Ringvirkningene har muliggjort at flere har kunnet flytte til byer og ta høyere utdanning. Ikke minst har kvinner i økende grad tatt del i arbeidslivet. Det er begrenset hvor stor effekt en kan få av å øke yrkesdeltagelsen ytterligere, og byene er allerede overfylte. Den marginale nytten av at stadig flere skal ta høyere utdanning er avtagende. Et viktig matematisk argument er at verdens befolkning i dag er mye større enn den var for 100 eller 50 år siden, og vi er rikere enn vi var. Det innebærer at teknologiske innovasjoner i dag må gi langt større gevinster for å gi en vesentlig bedring i velferd per innbygger.

Norge: Underskudd for statsfinansene om vi ikke legger om kursen Inndekningsbehovet i offentlige instanser

Behovet for inndekning i offentlige finanser i 2060 ved ulike utviklingsforløp. Prosent av BNP for Fastlands-Norge. Kilde: Sparebank1, NB 2016

Oljeinvesteringer og investeringer i fastlandsindustrien, mrd kroner

Norsk økonomi – behov for omstilling

Etter mange år med kraftig vekst, drevet av rekordhøye investeringer i oljen, lave renter og høy reallønnsvekst, står norsk økonomi foran en mer krevende periode. På toppen av de strukturelle endringene opplever vi i Norge at prisen på vår viktigste eksportvare, oljen, har falt dramatisk. Også produksjonen og dermed vekstimpulsene fra oljesektoren er på vei ned. Norsk økonomi må omstille seg til en periode med betydelig mindre vekstimpulser fra oljen. Da må vi bli mer konkurransedyktig som nasjon, for å få flere ben å stå på.

Lav rente og svak kronekurs vil stimulere norsk økonomi, og hjelpe til med å gjøre norske eksportbedrifter mer konkurransedyktige. Finanspolitikken er svært stimule-

rende, og regjeringen har økt oljepengebruken til hele 192 milliarder kroner neste år. Det er en stor økning fra 2014 og 2015, da det ble brukt 169 milliarder kroner.

For å lykkes med å omstille norsk økonomi, trengs tiltak for å redusere oljevhengigheten og gjelden. Det trengs reformer for å dempe fremtidige utgifter til eldrebølgen, og vi må stimulere til økt produktivitsvekst. Det viktigste bidraget på kort sikt vil være å få på plass en skattereform som stimulerer til produktive investeringer i næringslivet, og ikke eiendomsinvesteringer som i dag. Som figuren under viser, så har oljeinvesteringene falt fra et rekordnivå i 2014, mens investeringer i resten av fastlandsøkonomien er på et svært beskjedent nivå.

Svak krone letter omstillingen

Svak kronekurs gjør det lettere for våre eksportbedrifter, samtidig som det blir billigere for utlendinger å besøke Norge. Høye importpriser vil kunne stimulere til økt produksjon av norske varer og tjenester. Flere ledige vil dempe presset på lønninger og kostnader i Norge, noe som på litt sikt vil bidra til økt konkurransekraft. Vi venter en lengre periode med svak vekst. På kort sikt kan en stimulere over statsbudsjettet, men om de strukturelle endringene i vekstkraften vedvarer, vil vi i større omfang bli rammet av lavere aktivitet og økt ledighet. Mest sannsynlig vil oljeprisen ta seg noe opp, og andre næringer vil øke investeringer og eksport, slik at nedturen blir dempet. Vi tror BNP-veksten i norsk økonomi vil ligge mellom 1 til 2 prosent de neste fem årene. Svakt, men altså ingen krise. ■

Hedmark slår Norge

For første gang på ti år hadde Hedmark i fjor større vekst enn Norge i antall nye arbeidsplasser. Utviklingen fortsetter inneværende år ved at aktivitetsveksten har stoppet nesten helt opp nasjonalt, mens den har tiltatt i Innlandet. Hamarregionen er motoren.

Ved inngangen til 2015 var det om lag 87 600 arbeidsplasser i Hedmark og 87 900 i Oppland, en vekst på henholdsvis 1,4 og 0,4 prosent fra året før. Tilsvarende veksttall for Norge var på 1,2 prosent. Sist Hedmark hadde bedre utvikling enn landet totalt, var i 2004. Foreløpige SSB-tall for 2015 viser at sysselsettingsveksten nasjonalt nå er svakere enn i fjor. Antall sysselsatte i Norge økte sesongjustert med 0,2 prosent fra andre til tredje kvartal 2015. Veksten det foregående kvartalet var på 0,1 prosent. Det er grunn til å tro at veksten i innlandsfylkene er sterkere i 2015, men vi har foreløpig ingen offentlig sysselsettingsstatistikk som kan underbygge dette. Det vi for øvrig vet er at de siste månedenes aktivitetsvekst i Innlandet har vært sterkere enn nasjonalt, i følge Norges Banks regionale nettverk.

Hamarregionen hadde størst sysselsettingsvekst i 2014. Det var vekst i alle kommuner i denne regionen og Ringsaker hadde her størst økning. Glåmdalen har også hatt arbeidsplassvekst det siste året etter flere år med nedgang. Veksten i denne regionen har fortrinnsvis vært i Sør-Odal. Østerdalsregionene har hatt en negativ arbeidsplassutvikling de siste årene. I Oppland har det vært arbeidsplassvekst i Lillehammer-regionen, Gjøvikregionen og Valdres, og arbeidsplassnedgang i de øvrige regionene.

Ledighetstallene går ned i Hedmark og Oppland

For Hedmark og Oppland har det hittil i år vært en nedgang i både absolutte ledighetstall og i prosent av arbeidsstyrken. Totalt var 4 545 personer registrert som arbeidsledige i Innlandet i august 2015, hvorav 2 516 i Hedmark og 2 029 i Oppland. Som andel av arbeidsstyrken utgjorde dette 3,1 prosent nasjonalt, 2,6 prosent i Hedmark og 2,1 prosent i Oppland. De absolutte ledighetstallene har hittil i år økt noe nasjonalt, men i prosent av arbeidsstyrken er endringen liten.

Den norske kronen har blitt betraktelig svekket det siste året, noe som både har styrket konkurranseevnen til reiselivsnæringen og tradisjonell norsk industri. Dette er næringer som er tungt representert i Innlandet.

Blant kommunene i Innlandet har Øystre Slidre, Lom og Alvdal lavest ledighet med i underkant av 1 prosent i august. Trysil topper ledighetsstatistikken for fjerde året på rad med 4,3 prosent ledighet. Deretter følger Glåmdals-kommunene Åsnes, Eidskog og Grue og Hadelands-kommunen Jevnaker.

Økt aktivitetsnivå i Innlandet og dertil lavere ledighetstall, skyldes i stor grad makroøkonomiske forhold. Den norske kronen har blitt betraktelig svekket det siste året, noe som både har styrket konkurranseevnen til tradisjonell norsk industri og reiselivsnæringen, og dette er næringer som er tungt representert i Innlandet.

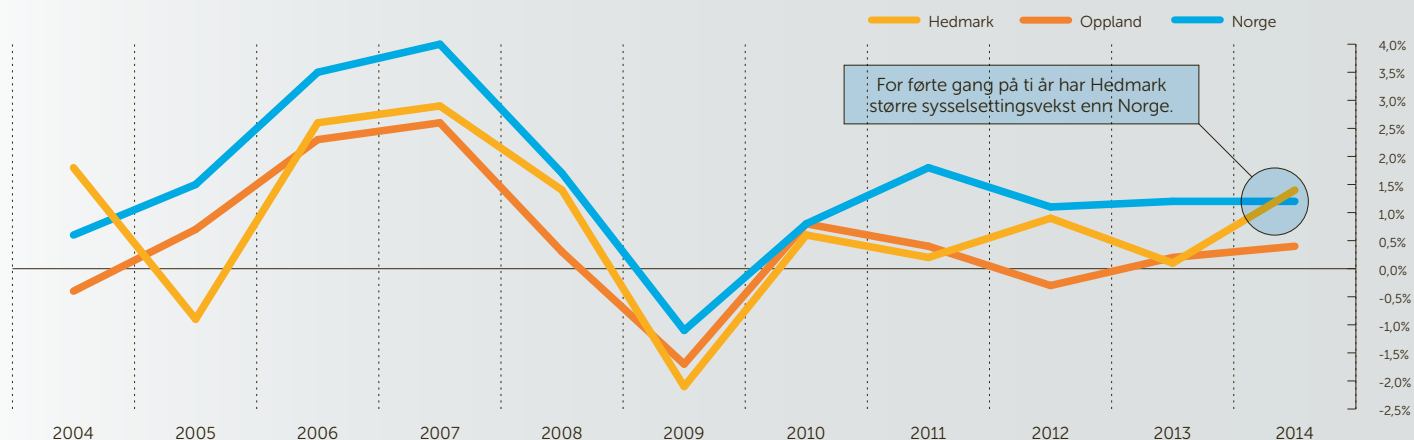
Makroøkonomiske drivkrefter

BNP for fastlands-Norge økte med 0,2 prosent i andre kvartal 2015, målt i sesongjusterte fastpristall. Bruttoproduksjonen i industri og bergverk falt i samme periode med 1,5 prosent. Fallet skyldes i stor grad produksjonsnedgang hos leverandører til petroleumsnæringen. Nedgangen i industrien dempes av produksjonsvekst blant råvareprodusenter. Blant annet har det vært god vekst innen produksjon av kjemiske råvarer og metaller og i bearbeiding av fisk. Eksporten av disse varene vokste klart i andre kvartal.

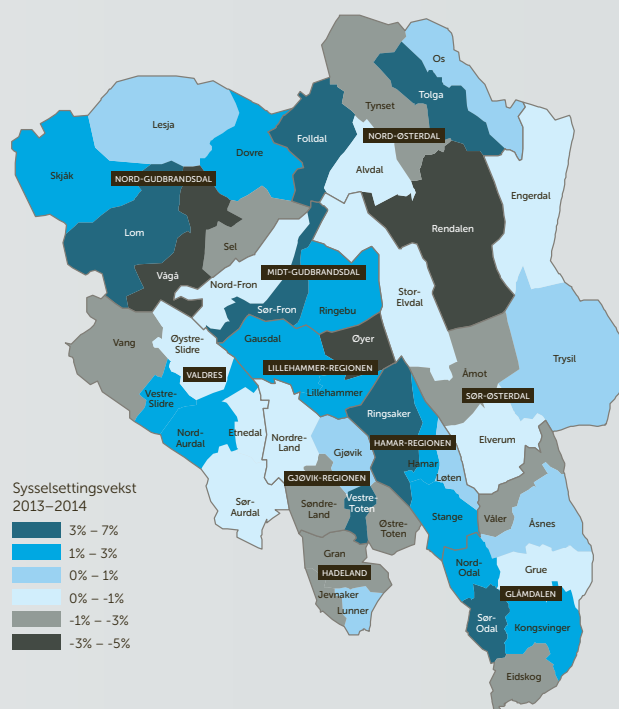
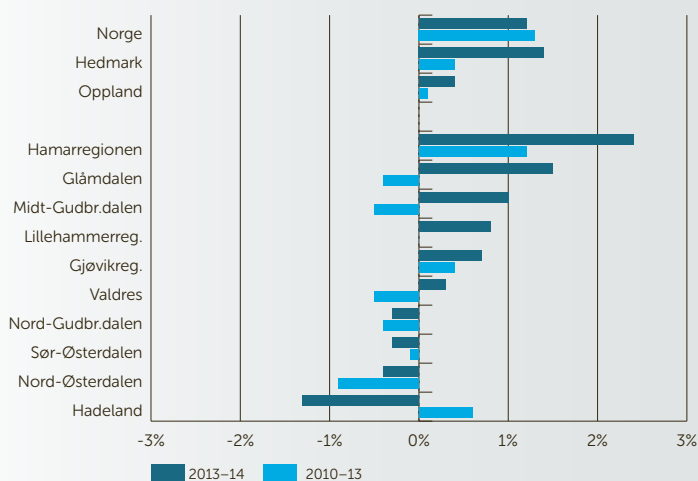
I Innlandet er treindustrien og billedindustrien store konjunkturfølsomme bransjer, hvor svekket norsk krone har bidratt til positiv utvikling. Andre vareproduserende næringer hadde nasjonalt god vekst i andre kvartal, blant annet kraftproduksjon, fiske og akvakultur. Bygg- og anleggsbransjen har hatt en svak utvikling de tre siste kvartalene, og veksten siste kvartal var marginal. For Innlandets del er det store regio-

Årlig sysselsettingsvekst

Sysselsatte etter arbeidssted. Årlig vekst 2010–2014

nale forskjeller i utviklingen innen denne bransjen, avhengig av kommunal og privat investeringslyst, og lokalisering av større statlige veiprosjekter. Samlet kan det se ut til at aktiviteten i bygg- og anleggsbransjen har hatt moderat vekst i Innlandet de siste månedene.

Tjenesteproduksjonen nasjonalt hadde moderat vekst fra første til andre kvartal. Innen privat tjenesteproduksjon var bruttoproduktveksten kun på 0,1 prosent, og utviklingen ble dempet av nedgang i

aktiviteten hos leverandører til petroleumsnæringen. Innen offentlig tjenesteyting økte bruttoproduktet i andre kvartal med 0,4 prosent. I Innlandet var det i andre kvartal moderat aktivitetsvekst innen tjenesteproduksjon.

Fra august til september steg konsumprisindeksen (KPI) med 0,6 prosent, blant annet som følge av høyere priser på klær, elektrisitet og møbler. Veksten ble dempet av nedgang i bensinprisene. Det operative målet for pengepolitikken er 2,5 prosent

årsvekst i konsumprisene over tid. Pengepolitikken skal også bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Styringsrenten er sentralbankens viktigste virkemiddel i pengepolitikken, det vil si renten på bankenes innskudd i Norges Bank. Norges Bank satte styringsrenten ned med 0,25 prosentenheter til 0,75 prosent ved siste justering 24. september. Dette er et historisk lavt nivå. Sentralbanksjefen begrunner rentenedsettelsen med svekkede vekstutsikter og at det forventes at inflasjonen etter hvert vil avta.

Resultater fra Norges Banks regionale nettverk

I siste rapport basert på intervjuer gjennomført i perioden 10.–21. august 2015 er situasjonen i Innlandet oppsummert slik:

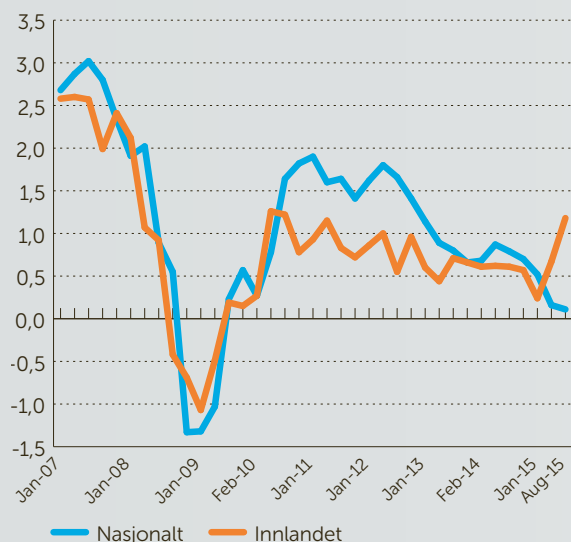
Aktivitetsnivået har steget moderat i region Innland de siste 3 månedene. Den aggregerte veksten tiltok fra forrige runde. Kontaktene ventet også moderat vekst det neste halvåret.

- Det har vært ganske markert produktjonsvekst i hjemmemarkedsindustrien og markert vekst i eksportindustrien. Fremover ventet kontaktene fortsatt ganske markert produktjonsvekst i hjemmemarkedsindustrien og moderat vekst eksportindustrien.
- I bygg og anlegg har det vært moderat aktivitetsvekst. Fremover ventet kontaktene i bygg og anlegg svak vekst.
- I varehandelen har det vært svak vekst i omsetningsvolumet. Kontaktene ventet markert vekst de kommende 6 måneder.

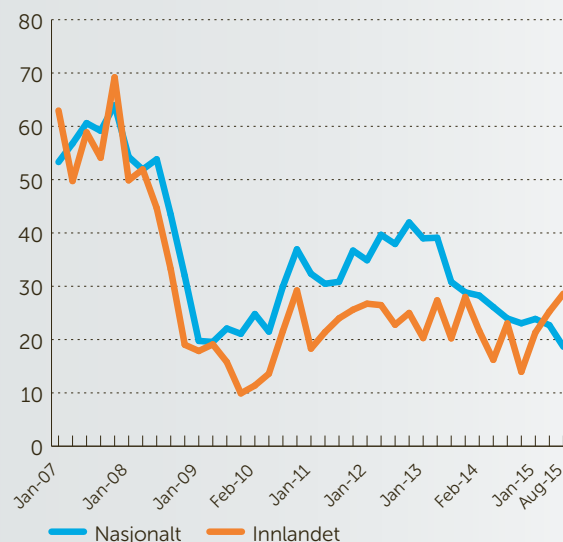
- I næringsrettet tjenesteyting har det vært moderat aktivitetsvekst, og i husholdningsrettet tjenesteyting har det vært markert aktivitetsvekst. Fremover ventet de næringslivsrettete tjenesteyterne svak vekst og de husholdningsrettete tjenesteyterne fortsatt markert vekst.
- Samlet sett var det moderat nedgang i investeringsplanene for de kommende 12 månedene. Sammenlignet med forrige runde ble investeringsplanene nedjustert i samtlige næringer.
- Andelen kontakter med kapasitetsproblemer ved økt etterspørsel har gått opp, og var på 29 prosent, mot 27 prosent i forrige runde. Andelen kontakter som oppga at tilgangen på arbeidskraft ville være begrensende for en eventuell økning av produksjonen falt fra 20 prosent til 18 prosent.

- Det har vært stabilt sysselsetningsnivå de siste 3 månedene, som ventet i forrige runde. Fremover ventet kontaktene samlet sett svak sysselsettingsvekst.
- Kontaktene anslo en årslønnsvekst for inneværende år til i overkant av 3 prosent. Anslaget var marginalt høyere enn i forrige runde.
- Samlet sett rapporterte kontaktene om moderat prisvekst de siste 12 månedene. Som i forrige runde var prisveksten omtrent lik i næringsrettet og i husholdningsrettet sektor. Kontaktene forventninger indikerte i sum litt svakere prisvekst fremover.
- Lønnsomheten de siste 3 månedene har i sum bedret seg svakt sammenlignet med samme periode i fjor.

Produksjonsutvikling, volum, Norges Banks regionale nettverk

Andel av bedriftene som melder om kapasitetsproblemer ved økt etterspørsel, Norges Banks regionale nettverk

PRIMÆRNÆRINGENE

Fortsatt sysselsettingsnedgang i landbruket

Hedmark og Oppland har en større andel sysselsatte i jord- og skogbruk enn Norge som helhet. I nasjonal målestokk er landbruket fremdeles en viktig næring i Innlandet. I begge fylker er 6 prosent av totalt antall arbeidsplasser innen landbruket, mens tilsvarende andel nasjonalt er på 2 prosent.

Både nasjonalt og i Innlandet har det i flere år vært en nedadgående utvikling i antall sysselsatte i landbruket. Utviklingen det siste året er i så måte intet unntak, men vi ser tendenser til utflating. Enkelte regioner i Innlandet har sågar hatt vekst det siste året. Nasjonalt var det en årlig sysselsettingsnedgang på 4 prosent i perioden 2010–2013, mens fallet i 2014 var på 0,5 prosent. I Hedmark og Oppland var sysselsettingsnedgangen i perioden 2010–2013 på henholdsvis 2 og 3 prosent.

Det siste året har den prosentvise nedgangen i Hedmark vært om lag som landet totalt, mens fallet har vært litt kraftigere i Oppland.

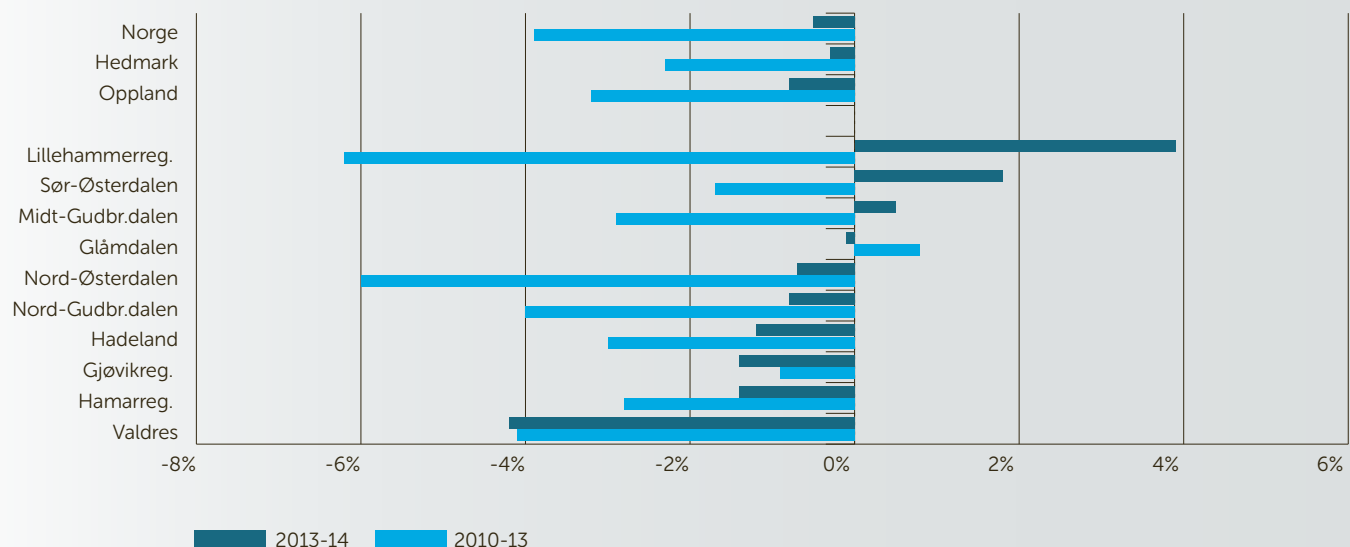
Svensk industri lokalisert i Karlstad-området har spilt en viktig rolle for Innlands-skogbruket.

På regionnivå skiller Lillehammer-regionen og Sør-Østerdalen seg ut med god sysselsettingsvekst i 2014. I førstnevnte region har det vært vekst i Gausdal og Lillehammer og litt nedgang i Øyer, mens veksten i Sør-Østerdalen skyldes primært flere ansatte i skogbruket i Elverum. Ser man på endringene i perioden kan man oppsummert si at sysselsettingen per jordbruksbedrift i Hedmark og Oppland reduseres samtidig som arealet per bedrift øker. I Norge var det ved inngangen til 2015

om lag 48 000 sysselsatte innenfor primærnæringene, når fiske holdes utenfor. Av disse var 86 prosent sysselsatt innenfor jordbruket og 14 prosent innenfor skogbruket. Tilsvarende var det om lag 4 800 sysselsatte innenfor primærnæringer i Hedmark og 5 000 i Oppland. Av dette utgjorde andelen i jordbruket 73 og 85 prosent i henholdsvis Hedmark og Oppland.

Skogbruksnæringen ser ut til å ha trosset de mest negative utsiktene fra 2013, da bortfallet av flere større cellulose- og papirfabrikker skapte grunnlag for pessimisme. Betydelig kapasitetsreduksjon medførte et behov for å finne annen avsetning for massevirke. Svensk industri lokalisert i Karlstad-området har spilt en viktig rolle for Innlandsskogbruket. Fram til 2011 lå eksporten av massevirke fra bartrær stabilt rundt 0,6 mill m³. Etter 2011 har den skutt i været. Sverige er den dominerende motakeren av massevirke fra Norge og tar imot så å si all eksport av furumassevirke og 75 prosent av massevirke fra gran. Tyskland

Årlig sysselsettingsendring i primærnæringene

var mottaker av 19 prosent av massevirke fra gran i 2014. Eksporten til Sverige går i stor grad på jernbane fra Innlandet, mens eksporten til Tyskland går sjøvegen fra Vestlandet.

Markedsutsiktene høsten 2015 påvirkes av både nasjonale og internasjonale sluttmarkeder for norsk trevirke. Overkapasitet i markedet for avispapir skaper fortsatt usikkerhet for viktige deler av norsk treforedlingsindustri. Innenfor bygg- og anleggsbransjen viser resultatene fra Norges Banks regionale nettverk høsten 2015 fortsatt høy aktivitet.

Videre utsikter til avsetning av massevirke er interessant¹. Det har vært en økning i produksjonskapasitet de siste årene. I tillegg er det forventet en ytterligere økning i kapasitet på 10 prosent eller 3 millioner årstonn langfibermasse (bartrær) fram til

1 http://www.danskebank.se/PDF/Skog-och-Lantbruk/Skog-och-Ekonomi/2015/Skog_Ekonomi_Nr3_2015.pdf

2018. 56 prosent av dette kommer i Norden. Som følge av dette er det forventet økt konkurranse om råstoffet, noe som vil være positivt for skogeierne.

I løpet av 2014 økte antall sysselsatte innen næringsmiddelindustrien i Innlandet med 320 personer, mens veksten nasjonalt var på kun 40 personer.

INDUSTRI

Markert vekst i antall industriarbeidsplasser i Innlandet

I Norge økte antall sysselsatte i industrien med 1 prosent i løpet av 2014, mens veksten i Oppland og Hedmark var på henholdsvis 2 og 3 prosent. Den delen av industrien som har hatt størst vekst nasjonalt er reparasjoner og installasjoner av

maskiner og utstyr. Dette er fortsatt en næring som relativt sett krever en del manuelt arbeid og er dermed mer arbeidsintensiv enn annen industri, som dels opplever kraftig effektiviseringspress. Denne type industrivirksomhet har også hatt sysselsetningsvekst i Innlandet. Andre industrier som har hatt god sysselsetningsvekst nasjonalt, er maskin- og transportmiddelindustrien, kjemikalieindustrien og den delen av industrien som produserer elektrisk utstyr.

Også produksjonen av motorvogner og tilhengere har hatt god sysselsetningsvekst nasjonalt, og over en tredjedel av denne arbeidsplassveksten var i Oppland. Vi har i skrivende stund ikke tilgjengelig sysselsettingstall hittil i år, men produksjonstallene tilsier at sysselsetningsnivået innen tradisjonell industri, gjerne eksportrettet, både nasjonalt og i Innlandet har holdt seg stabil eller tiltatt.

Den største industrien i både Hedmark og Oppland er næringsmiddelindustrien med

Årlig sysselsetningsendring i industrien

henholdsvis 2 474 og 1 625 registrerte arbeidsplasser ved inngangen til 2015. I løpet av 2014 økte antall sysselsatte innen næringsmiddelindustrien i Innlandet med 320 personer, mens veksten nasjonalt var på kun 40 personer. Det betyr at næringsmiddelindustrien i Innlandet vokser på bekostning av resten av landet. Det siste året har det vært spesielt god vekst i næringsmiddelindustrien i Sør-Odal og Ringsaker i Hedmark og i Ringebu og Søndre Land i Oppland.

Treindustrien er den nest største industrigrenen i Hedmark med 2 044 sysselsatte i 2014. Det utgjør hele 16 prosent av totalt antall treindustriarbeidsplasser i Norge. I Oppland er dette den fjerde største industrigrenen etter næringsmiddel-, metallvare- og motorkjøretøyindustrien. I 2014 var det i begge fylker en sysselsetningsvekst i treindustrien på 1,5 prosent, mens det i de tre foregående årene var svak vekst i Hedmark og markert nedgang i Oppland. I Hedmark var det spesielt sterk vekst i

Hamar kommune på grunn av økt aktivitet innen ferdighusproduksjon. Ringsaker er den kommunen med flest arbeidsplasser i treindustrien, og her var det også god vekst i 2014. I Oppland skiller Midt-Gudbrandsdalen seg ut med betydelig nedgang i antall sysselsatte i treindustrien i årene 2010–2013, i all hovedsak på grunn av nedleggelsen av Forestias produksjonsanlegg på Kvam. Ringebu er den kommunen som sysselsetter flest i Oppland innen dette industrisegmentet, og både her og i Midt-Gudbrandsdalen, har antall sysselsatte i treindustrien holdt seg forholdsvis stabilt i 2014.

Treindustrien er den nest største industrigrenen i Hedmark med 2044 sysselsatte i 2014. Det utgjør hele 16 prosent av totalt antall treindustriarbeidsplasser i Norge.

Gjøvikregionen har flest industriarbeidsplasser i Innlandet, og en stor del av arbeidsplassene ligger i industriparken på Raufoss. Hovedtyngden av produksjonen her er innenfor segmentene metallvare- og motorkjøretøyindustri. Denne typen industri hadde sysselsetningsnedgang i årene 2010–2013, og noe vekst i 2014. Dette er i all hovedsak eksportrettede bedrifter, og en svak norsk krone bidrar til fortsatt høyt aktivitetsnivå i 2015.

BYGG OG ANLEGG

Store samferdselsprosjekter i Innlandet og stor investeringslyst i Hamar har løftet aktivitetsnivået i bygg- og anleggsnæringen

Nasjonalt økte antall sysselsatte i bygg- og anleggsnæringen med 2 prosent det siste året. Tilsvarende verdier for Hedmark og Oppland var på henholdsvis 1 og 0 prosent. Sammenlignet med de tre foregående årene har veksttakten avtatt nasjonalt og i Oppland og holdt seg uendret i Hedmark.

Årlig sysselsetningsendring i bygg og anlegg

Både bygg og anlegg har hatt forskjellige utviklingsforløp de senere årene. Store samferdselsprosjekter, både nasjonalt og i Innlandet, har løftet aktiviteten i anleggsbransjen. På landsbasis har anlegg hatt en sysselsettingsvekst det siste året på 4 prosent. Det er relativt god vekst i anleggsbransjen i Hedmark på 3 prosent, mens den har flatet helt ut i Oppland, hvor det de foregående årene var en årlig veksttakt på 6 prosent. Det var da spesielt god vekst i Midt-Gudbrandsdalen og på Hadeland. I byggebransjen endret det nasjonale aktivitetsnivået seg lite i løpet av 2014. Blant regionene i Innlandet var utviklingen dette året svært varierende. I Hamarregionen har både høy privat og offentlig investeringslyst holdt aktivitetsnivået innen byggebransjen på et høyt nivå i flere år. Spesielt i Hamar tiltok byggeaktiviteten ytterligere i 2014. På nedsiden i Innlandet skiller Gjøvikregionen seg ut med et kraftig fall i antall byggearbeidsplasser i 2014. Det er nedgang både på Østre Toten og på Gjøvik, mens antallet i de øvrige kommunene i regionen holder seg forholdsvis stabilt.

REISELIV

Kraftig vekst i reiselivet i Hedmark og stabilitet i Oppland

Reiselivssektoren er betydelig større i Oppland enn i Hedmark. I Oppland er det om lag 3 400 arbeidsplasser i denne sektoren, mens antallet i Hedmark er på 2 200. Selv om forskjellen er stor, har den krympet noe det siste året. I Hedmark har det vært en sysselsettingsvekst på nesten 10 prosent det siste året, og det har vært vekst i samtlige regioner i fylket. Driveren er økt aktivitet innen serveringsvirksomhet. Til sammenligning var sysselsettingsveksten nasjonalt for reiselivet på 5 prosent. I Oppland har antall sysselsatte i reiselivsnæringen holdt seg stabil samlet sett, men det er store regionale forskjeller.

I begge fylker har sysselsatte innen overnattingsvirksomhet i liten grad endret seg, både det siste og de tre foregående årene. Innenfor kurs- og konferansesegmentet av hotellvirksomheten merker spesielt hedmarksbedriftene sterk konkurranse fra Gardemoen. Svekket norsk krone har be-

dret konkurransesituasjonen for den fritids- og ferierettede overnattingsvirksomheten, men det er foreløpig for tidlig til at vi kan se noen effekter på sysselsettingstallene.

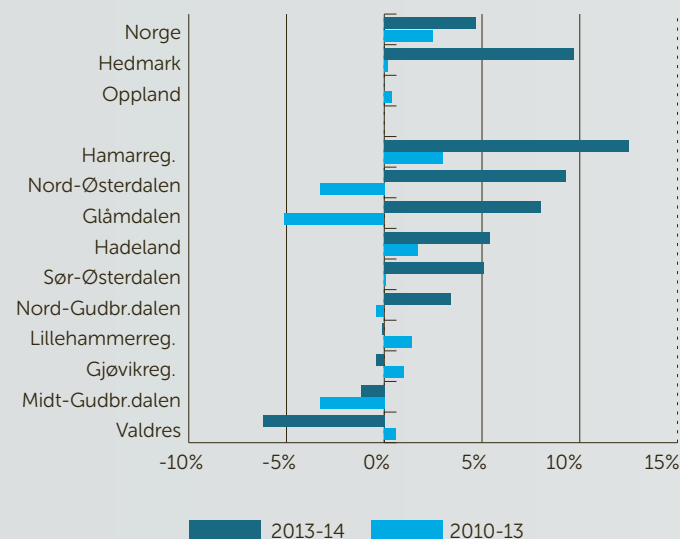
Restaurantvirksomhet er et byfenomen og i Hedmark er det byene som først og fremst opplever sysselsettingsvekst. Spesielt har aktiviteten tiltatt i Hamar, men det har også vært god vekst i Elverum og i Ringsaker-byene Moelv og Brumunddal. I Oppland har det vært vekst i Lillehammer og holdt seg stabilt på Gjøvik.

VAREHANDEL

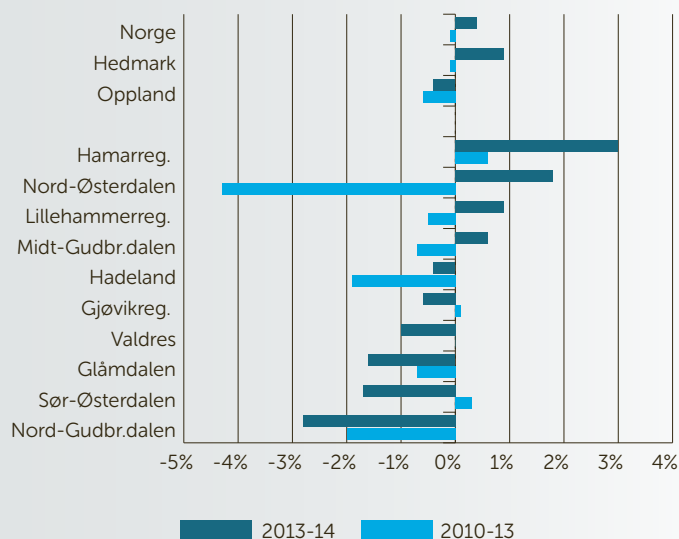
Store regionale forskjeller innen varehandel

Sysselsettingsveksten det siste året innen varehandel er relativt sett sterkere i Hedmark enn nasjonalt, men veksten i fylket er likevel moderat og drevet av flere ansatte i Hamarregionen. Veksten i regionen er først og fremst innen detaljhandel i Hamar. Blant de øvrige regionene i Hedmark er det kun Nord-Østerdal som har vekst.

Årlig sysselsettingsendring i reiseliv

Årlig sysselsettingsendring i varehandel

I Oppland har antall sysselsatte i varehandelen holdt seg stabilt det siste året i Gjøvikregionen og Valdres. I Lillehammer-regionen og Midt-Gudbrandsdalen har antallet økt. I de øvrige regionene har antall sysselsatte gått ned. I Lillehammer-regionen har veksten først og fremst vært innenfor bilsalg, agentur- og engroshandel. I Midt-Gudbrandsdalen har det vært litt vekst på grunn av økt detaljhandelsaktivitet på Ringebru.

Omsetningen i detaljhandel per innbygger øker og er høyere i flere regioner i Innlandet enn landet for øvrig

Omsetningsstatistikken gir et litt annerledes bilde enn sysselsettingsstatistikken. Omsetningen i detaljhandel per innbygger øker og er høyere i flere regioner i Innlandet enn landet for øvrig. Reiselivsregionene Valdres, Lillehammer-regionen og Sør-Østerdalen med alle sine hytter og fritidsboliger, har høy omsetning per innbygger.

PRIVAT TJENESTEYTING

Finanssenteret Hamar løfter sysselsettingsnivået i privat tjenesteyting

Hamarregionen og Valdres er de eneste regionene i Innlandet med sysselsettingsvekst i privat tjenesteyting i 2014. Veksten i Hamarregionen har kommet innen de fleste typer privat tjenesteyting. Unntaket er telecom med betydelig nedgang. Nevnte region har i innenlandsk målestokk, stor aktivitet innen finansiell tjenesteyting, og her har det vært god aktivitetsvekst det siste året. Telecom er en del av samlebransjen «Informasjon og kommunikasjon», og denne bransjen er den eneste i Hedmark med nedgang i 2014.

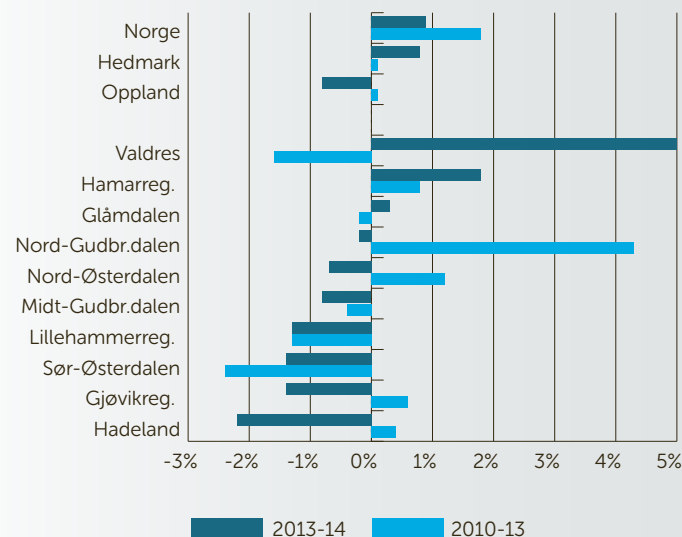
I Oppland er det nedgang i samtlige bransjer innenfor privat tjenesteyting med unntak av teknisk- og forretningsmessig tjenesteyting. Her har det vært god arbeidsplassvekst, fortrinnsvis på grunn av økt aktivitet i Gjøvikregionen. Valdres skiller seg ut fra de øvrige Opplands-regionene med kraftig vekst i 2014. Dette skyldes oppbemanning av et kundesenter.

OFFENTLIG TJENESTEYTING

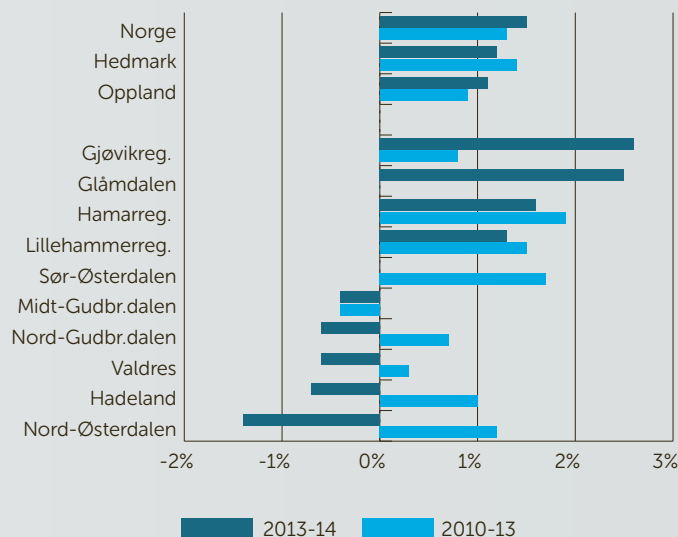
Nedbemanning i offentlig tjenesteyting i distriktene.

Hele 39 prosent av arbeidsplassene i Innlandet er i offentlig dominert tjenesteyting. Til sammenligning er andelen på nasjonalt nivå 34 prosent. Nær 40 prosent av de ansatte i offentlig sektor i Hedmark og Oppland arbeider innen pleie- og omsorg, og dette er den klart største sektoren. Det siste året har antall arbeidsplasser i offentlig tjenesteyting økt med 1 prosent i begge fylker, om lag som landsgjennomsnittet. På regionnivå har veksten vært sterkest i Gjøvikregionen og Glåmdalen. I Gjøvik er det spesielt god vekst innen undervisning, mens antall arbeidsplasser har tiltatt innen helsevesen, pleie- og omsorg og offentlig administrasjon i Glåmdalen. Det er flere regioner som har reduksjon i antall offentlige arbeidsplasser det siste året. I Nord- og Midt-Gudbrandsdalen er det nedgang i administrative stillinger, pleie, omsorg og undervisning. I Valdres er det reduksjon i alle sektorer med unntak av pleie og omsorg, mens det i Hadeland og Nord-Østerdal kuttes nettopp i pleie og omsorgssektoren.

Årlig sysselsettingsendring i privat dominerte tjenester

Årlig sysselsettingsendring i offentlig dominerte tjenester

INNLANDETS MULIGHETSROM

Det grønne skiftet i skog- og trenæringen

Fokus på effekter av menneskeskapte klimaendringer setter i økende grad søkelyset på at ikke-fornybare ressurser må erstattes med fornybare ressurser, gjerne omtalt som det grønne skiftet. Med dette følger også økt mulighet for teknologisk og industriell utvikling, verdiskaping og økonomisk vekst på grunnlag av fornybare biologiske ressurser. Stadig oftere brukes betegnelsen kunnskapsbasert bioøkonomi om dette mulighetsrommet, og dette rommet blir større, jo mer klimapolitiske målsetninger blir til iverksatt politikk. Skal mulighetsrommet utnyttes er det behov for en tverrfaglig og sektoriell tilnærming.

Innlandet ønsker å ta en nasjonal posisjon som bioøkonomiregion. Fylkeskommunene i Hedmark og Oppland har derfor initiert en prosess som skal resultere i en felles regional strategi og tiltaksplan. Strategien skal ha ambisjon om å løfte de to innlandsfylkene i front nasjonalt og bidra til økt sysselsetting og verdiskaping innenfor det biobaserte næringslivet i Innlandet. Næringslivet vil ha en sentral plass i utforming av strategi og tiltaksplan.

Produktivt skogareal
Andel av landet

Hedmark:

18%

Oppland:

9%

Skog- og trenæringen vil ha en sentral rolle i å utvikle og realisere det grønne skiftet. Gjennom prosjektrapporten Skog 22 har en samlet skog- og trenæring gitt uttrykk for en ambisjon om omsetningsvekst til 180 milliarder kroner innen 2045, det vil si en firedobling av omsetningen på 43 milliarder kroner i 2012. Skogfylket Hedmark må sammen med Oppland ha ambisjon om å ta sin del av denne veksten. 18 prosent av landets produktive skogareal ligger i Hedmark. Andelen stiger til 27 prosent om vi ser Innlandet samlet. 42 prosent av det produktive skogarealet i Hedmark er i Sør-Østerdal, mens 31 prosent er i Glåmdal. Skog 22 peker på flere vekstområder, eksempelvis innenfor bygg, fiber og energi. Når det gjelder bygg og energi har Innlandet og Hedmark er godt utgangspunkt. Her finner vi både råstoff, videreforedlingsindustri og ikke minst kompetanse.

Det er også potensiale for ny industri og nye anvendelsesområder i Innlandet. Vi har ressursene innenfor blant annet jord og skog. Ikke minst har vi også et nasjonalt og internasjonalt ledene miljø for avl og reproduksjon som blant annet er koblet til bioteknologimiljøet på Høgskolen i Hedmark. Glommen Skogs prosjekt som går på produksjon av dyrefór fra skog er et eksempel på mulighetene. ■

Lillehammer og Gjøvik i front på innovasjon i Innlandet

Velstandsutviklingen i Innlandet vil på lang sikt være avhengig av at næringslivet blir mer produktivt. Undersøkelser av innovasjonsaktiviteten i Innlandet viser stor spredning mellom regionene. Enkelte regioner som Gjøvikregionen, har svært høye FoU-investeringer, mens Innlandet som helhet ligger lavt. I Lillehammer-regionen driver flere av bedriftene med innovasjonsaktiviteter høyere enn landsgjennomsnittet, mens aktiviteten i Hedmark er lav.

Bedrifter som utvikler ny teknologi eller tar i bruk «best practice» fra andre bedrifter er avgjørende for regionens verdiskapning på sikt. Produktivitetsvekst kan også skapes når bedrifter opplever motgang og når næringer har behov for omstilling. Sammenlignbare undersøkelser av produktivitetsutviklingen i industrisektoren i Skandinavia tyder på at konkurranse mellom bedriftene har en sentral posisjon som produktivitetsdriver i Norge. Virkningene av at produksjonen flyttes til mer produktive bedrifter er i Norge om lag like viktige som produktivtetsfremmende tiltak innad i bedriften.

Innovasjonsaktiviteten i en region eller kommune avhenger i stor grad av næringsstrukturen. Innen enkelte næringer er det større tradisjon og kultur for å drive med innovativ virksomhet enn i andre næringer. Dette henger gjerne sammen med hva slags produksjon bedriften driver og bedriftens plass i verdikjeden. I det skogbaserte næringslivet er for eksempel sagbrukene og trelastbedriftene mindre aktive i produktinnovasjon enn trevarebedriftene. Førstnevnte næring har som oftest mål om å levere mest mulig standardiserte produkter, mens sistnevnte stadig må skape nye kundetilpassede løsninger i et sterkt konkurransepreget internasjonalt marked.

Næringslivets innovasjonsaktiviteter gir indikasjoner om verdiskapning på lang sikt.

Investerer bedriftene i Innlandet i aktiviteter som vil danne grunnlag for velstanden de neste tiårene?

Store forskjeller i innovasjonsaktiviteten

Nasjonale undersøkelser av innovasjonsaktiviteten i næringslivet viser store regionale forskjeller blant bedriftene i Innlandet. Lillehammer-regionen skiller seg ut med både produkt- og prosessinnovasjon langt over landsgjennomsnittet. Hele 42 prosent av bedriftene som deltok i undersøkelsen rapporterte om at det var gjennomført prosessinnovasjoner, mot 23 prosent av bedriftene på landsbasis.

I undersøkelsen for 2013 oppgir en like høy andel av bedriftene i Oppland å drive produkt- eller prosessinnovasjoner, som bedrifter i landet som helhet.

Bedriftene rapporterer om prosessinnovasjoner når det er utviklet nye eller forbedrede måter å levere varer og tjenester i bedriften. Også innenfor produktinnovasjon, som knytter seg til innføringen av nye varer eller tjenester i bedriftene, ligger Lillehammer-regionen høyt. Hele 34 prosent av bedriftene i undersøkelsen rapporterer om at det har blitt utviklet nye varer eller tjenester, mot 27 prosent på landsbasis.

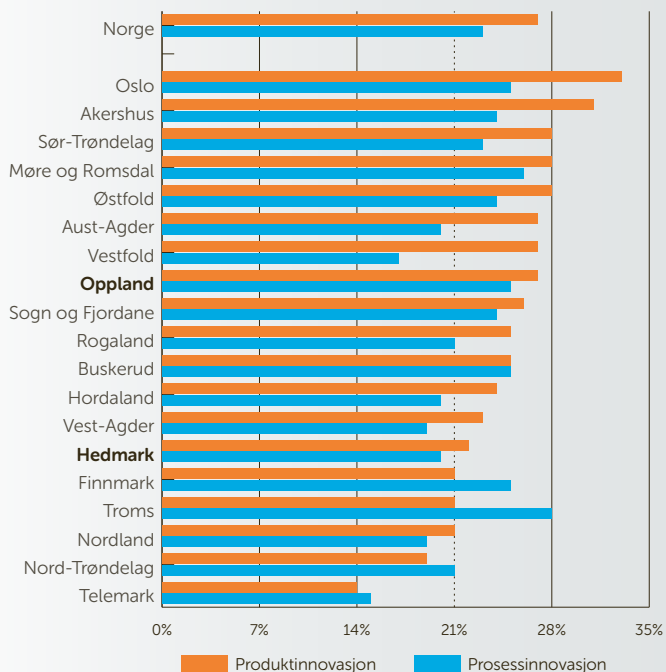
For de øvrige regionene i Innlandet viser Statistisk Sentralbyrås innovasjonsundersøkelse lavere innovasjonsaktivitet. I undersøkelsen for 2013 oppgir en like høy andel av bedriftene i Oppland å drive produkt- eller prosessinnovasjoner som bedrifter i landet som helhet. I Hedmark oppgir en lav andel av bedriftene at de har innovasjonsaktiviteter. Innen den vareproduserende delen av næringslivet, det vil si industrien, er Hedmark det fylket med lavest innovasjonsaktivitet i landet.

Hedmarks lave innovasjonstall skyldes i stor grad at de har et høyt innslag av tradisjonell industri. Viktige industrigrupper i Hedmark, som trelast- og metallvareindustri, er i dag næringer hvor det registreres liten produktinnovasjon i de nasjonale undersøkelsene. De mest innovative industribedriftene nasjonalt, finner vi innenfor petroleum, data, elektronikk og drikkevarer. Dette er bransjer som enten er fraværende eller er lite representert i Innlandet. Innen tjenesteyting er innovasjonsaktiviteten høyest innen informasjonstjenester, forsknings- og utviklingsarbeid, forlagsvirksomhet og IT-tjenester, næringer hvor det er lite aktivitet i Hedmark.

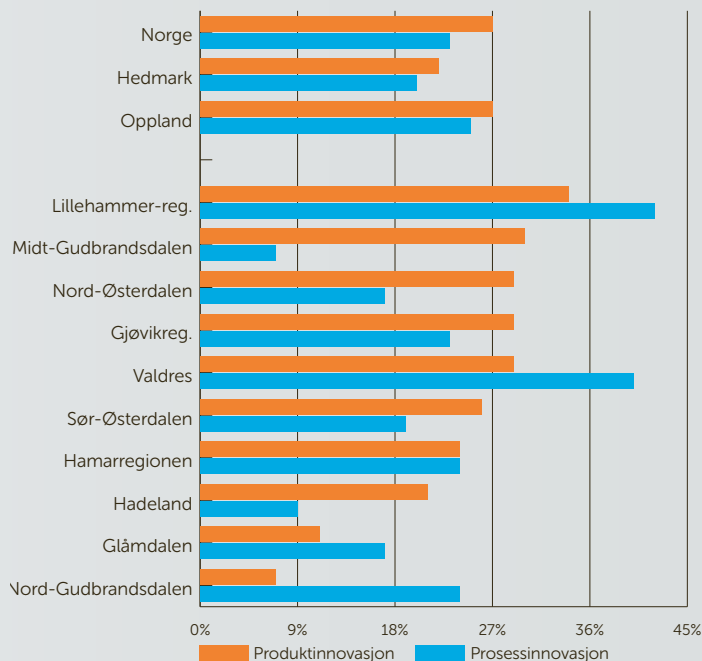
De lave innovasjonstallene for Hedmark reflekterer også hvordan innovasjonsaktiviteten for sentrale næringer som landbruk og skogbruk måles. Landbruket har i de

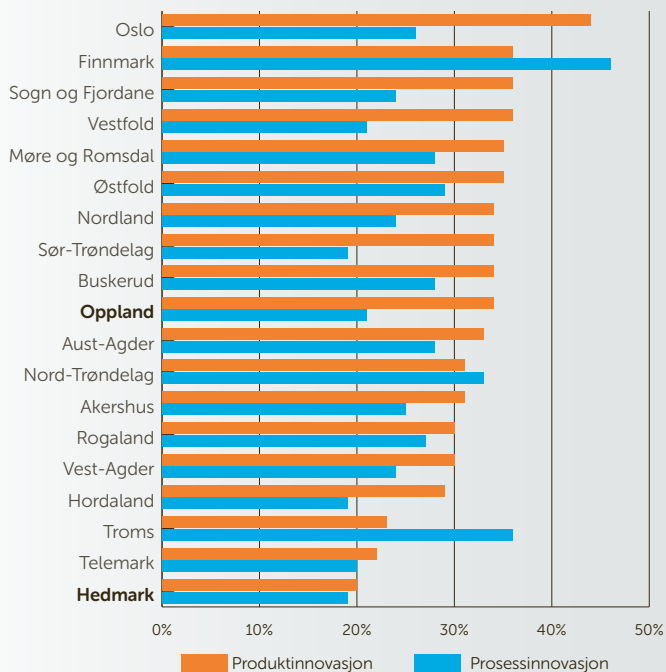
Samlet innovasjonsaktivitet – fylkesfordelt

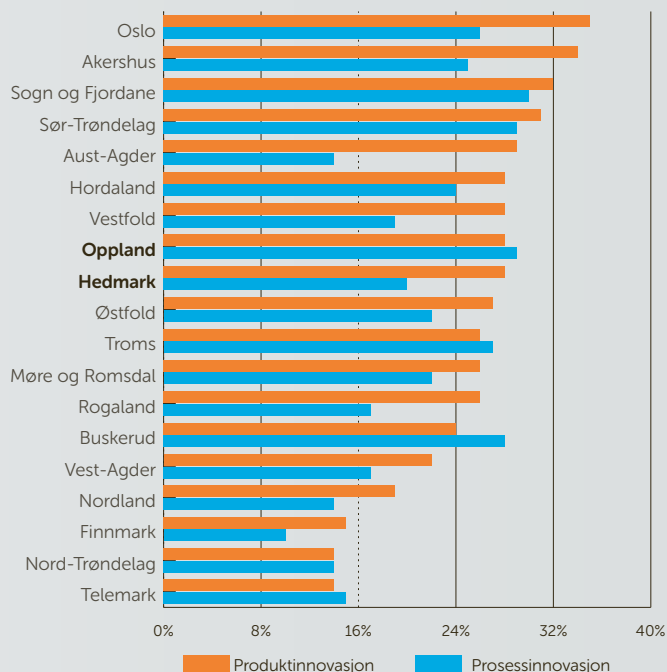
Samlet innovasjonsaktivitet – regionfordelt i Innlandet

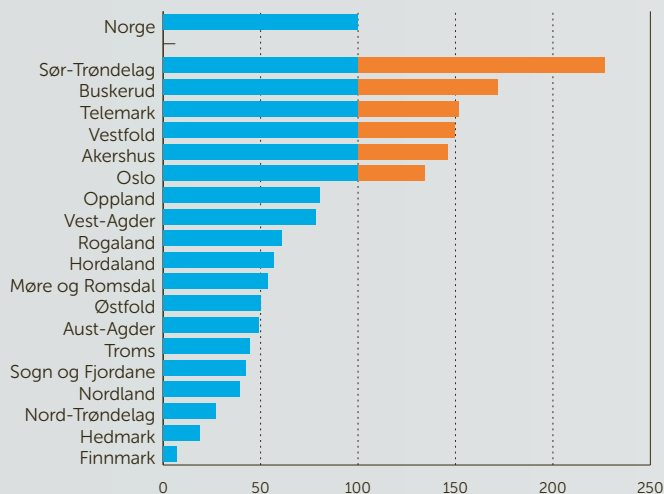
Innovasjonsaktivitet i industrien

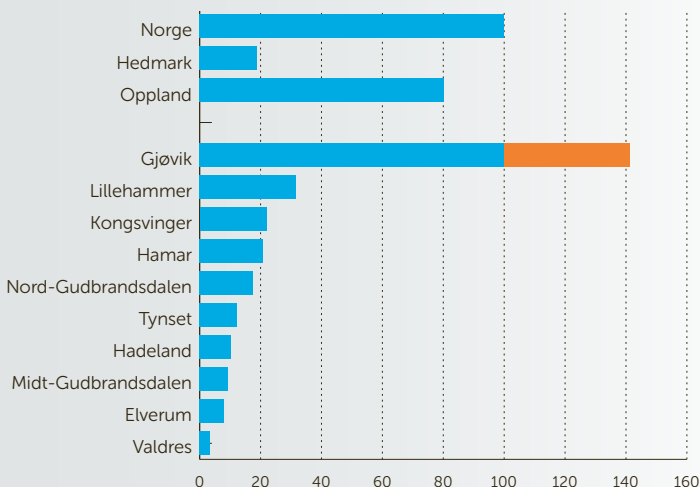
Innovasjonsaktivitet i tjenesteyting

Egenutført FoU per sysselsatt (Norge = 100) fylkesfordelt

Egenutført FoU per sysselsatt (Norge = 100) regionfordelt

siste 40-årene hatt en høyere produktivitetsvekst enn fastlandsindustrien, og er i dag svært teknologi- og kapitalintensiv. Ser en på innovasjonsindikatorer kommer likevel jordbruksbedriftene dårlig ut.

Forklaringen på dette paradokset finner vi i organiseringen av næringens FoU-aktiviteter. I Norge har landbruksorganisasjonene valgt å samle mye av FoU-aktiviteten i felleseide foretak, og offentlige instanser kommer med betydelige bidrag til forskning- og innovasjonsaktiviteten i næringen. Resultatet blir derfor at lite av innovasjonsaktiviteten i landbruket fanges opp av målinger av jordbruksbedriftenes FoU-innsats.

Lav rapportert innovasjonsaktivitet hos bedriften er derfor bare ett av flere mål som kan si oss noe om produktivitetsutviklingen på sikt. Landbruket er et godt eksempel. Jordbruksbedriftene i Hedmark og Oppland anvender også teknologi som det ligger betydelige innovasjonsinvesteringer bak. Et eksempel finner vi blant maskinprodusentene. Traktorprodusenten Deere i USA investerer årlig 1,5 milliarder dollar i produktutvikling i et svært konkurranseutsatt marked for landbruksmaskiner. I den grad Deere og andre produsenter lykkes med tiltakene, vil deler av gevinsten tilfalle jordbruksbedrifter på Innlandet når utstyrsparken skal oppgraderes.

Det må også nevnes at innovasjonsundersøkelsene til SSB ikke dekker alle typer næringsaktiviteter like godt, og dette slår noe skjevt ut for Innlandets del. Undersøkelsene har kun med bedrifter med fem eller flere ansatte, og dermed blir en stor del av virksomhetene

innenfor opplevelses- og reiselivsbransjene ikke fanget opp i statistikken. I Hedmark og Oppland er det relativt mange små foretak innen nevnte bransjer. Innovasjonsundersøkelser av reiselivsnæringen gjennomført av Høgskolen i Lillehammer viser at det her er høy innovasjonsaktivitet til tross for en overvekt av små bedrifter.¹

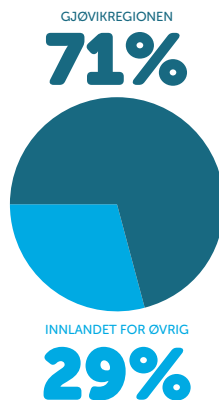
Gjøvikregionen investerer mest i FoU

Gjøvikregionen har et forskningsintensivt næringsliv. I 2013 investerte bedriftene i Gjøvikregionen i forskning- og utviklingsprosjekter som tilsvarte et beløp på nær 400 millioner. Satsingen på forskning og innovasjon gjør næringslivet her til en av de mest kunnskap-intensive i landet. Målt i næringslivets investeringer per sysselsatte var regionen blant de 10 mest forsknings-intensive i landet, med FoU-investeringer over landsgjennomsnittet. Stor investeringsvilje blant bedriftene kombinert med aktive kunnskapsmiljøer dannet grunnlag for høy innovasjonsaktivitet i regionen.

Gjøvikregionen representerer likevel et unntak i Innlandets næringsliv, og kartlegginger av FoU-investeringer viser store regionale variasjoner. Oversikter over næringslivets FoU-investeringer viser at Innlandet skiller seg ut med lave investeringsnivåer per sysselsatt. Målt opp mot landsgjennomsnittet viser FoU-oversiktene fra 2013 at både Oppland (80 prosent av landsgjennomsnittet) og Hedmark (19 prosent av landsgjennomsnittet) har vesentlig lavere FoU-investeringer enn ledende fylker som Sør-Trøndelag og Buskerud.

¹ Resultater er presentert i Teigen, Mehmetoglu og Haraldsen (red) Innovasjon opplevelser og reiseliv, Fagbokforlaget 2009.

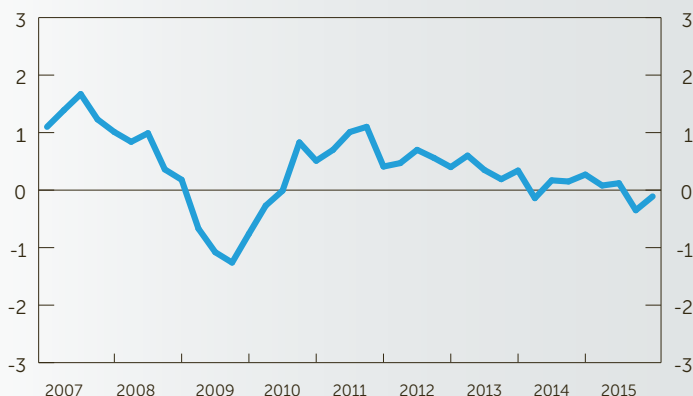
Gjøvikregionens
andel av Innlandets
FOU-investeringer

Vekst i lønnsomhet. Aggregert.

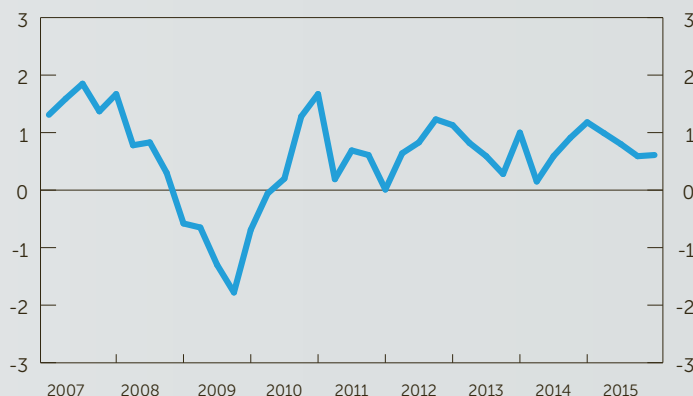
Endring i driftsmargin siste 3 måneder fra samme periode året før Indeks¹

¹ Indeksen går fra -5 til +5, der -5 indikerer stort fall mens +5 indikerer kraftig vekst. Se artikkelen «Regionalt Nettverk: Fersk og nyttig informasjon» i Penger og Kreditt 2/09 for nærmere omtale. Kilde: Norges Banks regionale nettverk.

Vekst i lønnsomhet. Innlandet.

Endring i siste 3 måneder fra samme periode året før Indeks¹

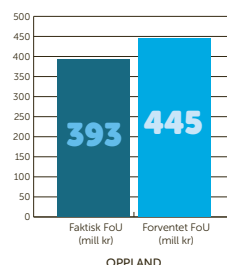
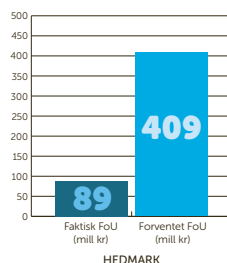
¹ Indeksen går fra -5 til +5, der -5 indikerer stort fall mens +5 indikerer kraftig vekst. Se artikkelen «Regionalt Nettverk: Fersk og nyttig informasjon» i Penger og Kreditt 2/09 for nærmere omtale. Kilde: Norges Banks regionale nettverk.

Måling av innovasjonsaktiviteter er sårbare for underliggende næringsstruktur, og fanger i første rekke opp aktiviteter som gjennomføres i bedriftene. FoU-aktiviteten er konsentrert til de tradisjonelle universitetsbyene og i regioner med stort innslag av forskningsintensive næringer som IKT-næringen, olje- og gassrelatert industri og annen høyteknologisk industri. Det er i første rekke teknologiorienterte industribedrifter i Gjøvikregionen som investerer store beløp i produkt- og prosessinnovasjoner. Tilstedeværelsen av ledende, globale teknologi-bedrifter i Raufoss-miljøet gir store utslag i innovasjonsstatistikken. Med samlede investeringer på nær 400 millioner representerte investeringene i Gjøvikregionen 67 prosent av næringslivets samlede FoU-investeringer i Innlandet.

Høy etableringsaktivitet og økt lønnsomhet i Innlandet

Undersøkelser av lønnsomheten i Innlandets næringsliv viser en positiv utvikling i 2015. I følge Norges Banks regionale nettverk har det vært en positiv utvikling i lønnsomheten siden høsten 2011. Lønnsomhetsutviklingen måles her fire ganger i året og beregnes ved endring i driftsmarginen de siste tre måneder mot samme periode året før. Utviklingen for landet totalt er ikke like positiv. De siste tre årene har driftsmarginene i snitt holdt seg tilnærmet uendret nasjonalt. I Norges Banks siste målerunde, basert på intervjuer i perioden 10.–27. august 2015, ble det fra Innlandet rapportert om en samlet sett svak lønnsomhetsvekst, mens det nasjonalt ble meldt om et svakt fall.

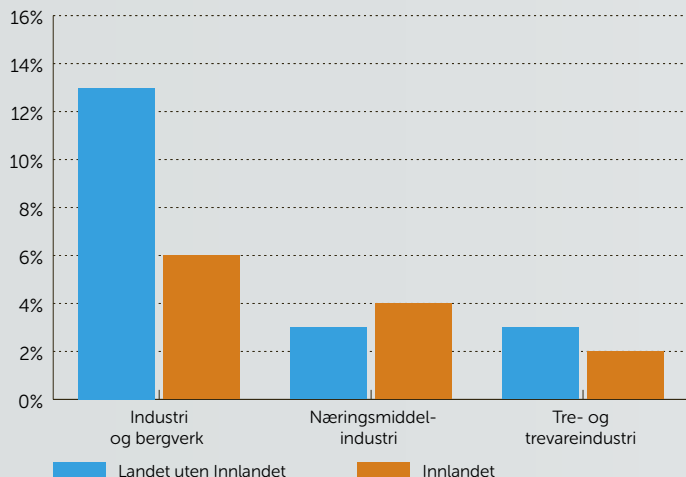
Forventede og faktiske FoU-investeringer i Hedmark og Oppland

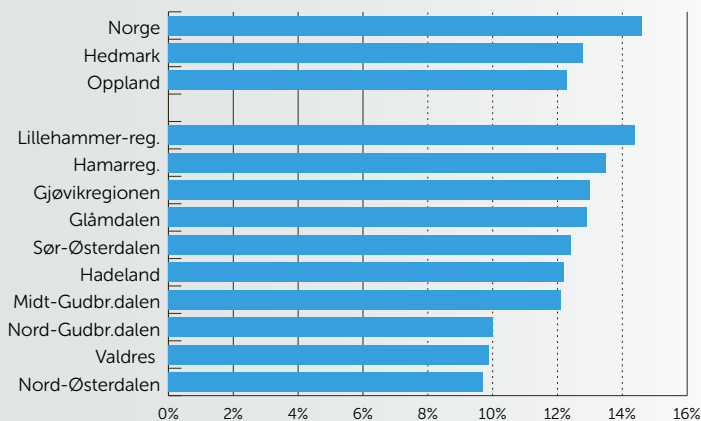
Det finnes ikke entydige mål for å sammenligne lønnsomheten på tvers av næringer og regioner. Regnskapsstatistikken gir oppgaver over egenkapital og overskudd, men store variasjoner i bokføringspraksis mellom næringene gir grunn til å vise forbehold i sammenligningen. Oppgaver over driftsmargin for ulike næringer viser uansett at innlandets industri har vesentlig lavere driftsmargin enn landet for øvrig. De tyngste industrigrenene i Innlandet, som næringsmiddel- og treindustrien, ligger på nesten samme nivå som landet for øvrig. Det store avviket for industrien skyldes i hovedsak høye driftsmarginer i bransjer som er svakt representert i Innlandet, i første rekke olje-relatert industri.

Det er også grunn til å trekke fram en relativt høy etableringsrate i samtlige regioner de siste årene. Til tross for en næringsstruktur som er preget av næringer med lav etableringsrate, viser oversikten over bedriftsetableringer at det er høy aktivitet i Innlandet. Vi måler etableringsaktiviteten ved å studere andelen nyetablerte foretak blant de eksisterende foretakene. Nasjonalt ligger denne etableringsraten relativt stabilt på 14 prosent, noe som tilsier at rundt 14 prosent av bedriften i Norge er etablert kort tid i forveien. For Hedmark ligger etableringsraten på rundt 12 prosent og i Oppland rundt 11 prosent. Hamarregionen og Lillehammer-regionen ligger nær det nasjonale gjennomsnittet, mens regioner som Nord-Gudbrandsdalen ligger noe under. Forskjellene er imidlertid små, og tyder på høy etableringsaktivitet i næringslivet i hele Innlandet.

Driftsmargin. Industri og bergverk. Nacekode 05–39

Etableringsrater i regionene i Innlandet 2014

Etableringsratene viser også overraskende små forskjeller mellom byregionene og distriktsregionene i Innlandet. Dette bryter med nasjonale mønstre hvor en stor andel av nyetableringene finner sted i bynære områder. Både i Innlandet og landet forøvrig dominerer næringer som privat tjenesteyting i etableringsstatistikken. Viktige innlandsnæringer som reiseliv, bygg og anlegg har tradisjonelt hatt lavere etableringsrater. I Innlandet representerer privat tjenesteyting om lag halvparten av de nyetablerte selskapene, og rundt 60 prosent av foretakene er enkeltpersonforetak. Spesielt innen personlig tjenesteyting er enkeltpersonforetak dominerende og utgjør om lag 80 prosent.

Lysglimt og paradokser

Høy innovasjonsaktivitet i Lillehammer-regionen og store forskningsinvesteringer i Gjøvikregionen representerer unntak i et bilde som preges av lav innovasjonsaktivitet i Innlandet. Ser en bort fra disse regionene rommer næringsutviklingen i Innlandet en rekke paradokser. Næringslivet ser ut til å ha lav innovasjonsaktivitet, men god lønns-

somhet. Bedriftene rapporterer om gode utsikter, men investerer i liten grad i FoU-prosjekter. Vi har en næringsstruktur som i liten grad stimulerer til nyetableringer, men likevel har vi høye etableringsrater i nasjonal målestokk.

Høy innovasjonsaktivitet i Lillehammer-regionen og store forskningsinvesteringer i Gjøvik-regionen representerer unntak i et bilde som preges av lav innovasjonsaktivitet i Innlandet.

Vi har pekt på at Innlandet har en særegen næringsstruktur som i liten grad påvirkes av den oljerelaterte aktiviteten. Med få unntak, er det også et hovedtrekk at næringslivet domineres av små bedrifter, som i liten grad kan gjennomføre kostbare FoU-prosjekter. Viktige næringer som landbruk har organisert FoU-aktiviteten på en måte

som gjør at den ikke fanges opp i bedriftsundersøkelsene. I reiselivsnæringen er mange innovative bedrifter for små til å bli fanget opp i innovasjonsundersøkelsene. I etablerte næringer, eksempelvis skognæringen, er hovedfokuset mer rettet mot systemforbedringer enn mot de bedriftsspesifikke innovasjonsprosessene.

Næringslivet i Innlandet har særtrekk som gjør at mye av innovasjonsaktiviteten ikke fanges opp når en studerer bedriftene alene. Dette betyr også at innovasjonsutfordringene har en annen karakter i Innlandet.

For mange bedrifter er det avgjørende å finne gode samarbeidsløsninger med teknologileverandører i andre regioner og land. Investeringsbeslutningene knyttet til ny teknologi blir kritiske for den langsiktige vekstevnen.

Svært mange bedrifter i Innlandet baserer seg også på bruk av naturressurser, hvor enkeltbedrifter må tilpasse sine strategier til samfunnets forvaltning av disse ressursene. ■

Hamar vinner på vekst

Hamarregionen urbaniseres og er vekstvinneren i Innlandet på flere sentrale områder. Særlig innen reiseliv og restaurantvirksomhet er det knøppskyting og stor sysselsettingsvekst, faktisk større enn på nasjonalt nivå.

Det er tydelige tegn på urbanisering i Hamarregionen, både i form av hvor veksten foregår, men også i hvilke næringer som vokser. Siste året har det vært en sysselsettingsvekst på 12 prosent i reiselivet og det kom hele 143 ny arbeidsplasser innen detaljhandel.

Over 700 ny arbeidsplasser i privat sektor siste året

Hamarregionen er med dette den regionen i Innlandet som har opplevd sterkest sysselsettingsvekst de siste årene. Veksten var høyere her, relativt sett, enn i landet for øvrig. Samtlige av kommunene her har arbeidsplassvekst. Utviklingen er positiv i alle næringer med unntak av primærnæringene. Privat sektor har høyest sysselsettingsvekst, først og fremst i byene. Hamar fikk nesten 400 nye arbeidsplasser og Ringsaker over 500 arbeidsplasser det siste året. Omlegginger i finansnæringen fører til at en økende andel av sysselsettingen konsentreres i byregionene.

Sterkest befolkningsvekst i Hamar

Den positive utviklingen i sysselsettingen er delvis et resultat av den urbaniseringsprosessen som foregår i Innlandet. Hamarregionen har hatt sterkest befolkningsvekst i Innlandet siden årtusensskiftet, med en økning på 8 prosent fra 2000 til 2013. Samtidig fortettes regionen når det gjelder bosetting. Befolkningsveksten er

viktig av flere årsaker, blant annet fordi den legger grunnlag for vekst i privat tjenesteyting.

I Hamar har nå over 40 prosent av de sysselsatte høyere utdanning.

Hamar har 40 prosent av de sysselsatte høyere utdanning

For å skape varig vekst i Norge er det viktig at også regionsentrene vokser, ikke bare storbyene. Vekst i regionsentrene styrker ofte også veksten i omliggende områder. Men regionsentrene må ha et visst nivå på både tjenestetilbudet og type arbeidsplasser. Det er viktig å ha kompetansearbeidsplasser både i privat og offentlig sektor. Det vil si at en viss andel av de sysselsatte har høyere utdanning. Kompetansenæringene er driveren i sysselsettingsveksten i Norge. Sysselsettingsveksten har vært dobbelt så høy i kompetansenæringene som i andre næringer de siste 10 årene. I Hamar har nå over 40 prosent av de sysselsatte høyere utdanning.

Forutsetninger for varig vekst i Hamar

Hamarregionen er den regionen i Hedmark som har det beste utgangspunktet for å

kunne skape varig vekst ved å være en funksjonell bo- og arbeidsmarkedsregion. Med det mener vi at det er stor grad av interaksjon mellom kommunene. En stor andel av arbeidstakerne pendler internt i regionen og befolkningen flytter mellom kommunene. Både innen varehandel og tjenestetilbud dekker Hamar by og til dels Ringsaker, et større omland enn sin egen kommune.

Reiselivet blomster

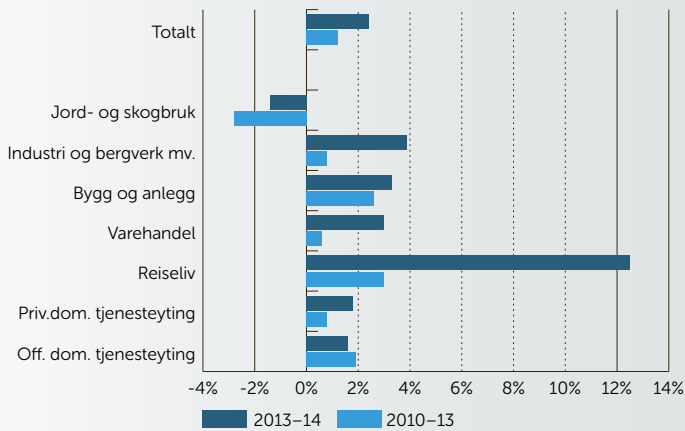
Både siste året og de tre foregående årene har Hamarregionen hatt sterkere sysselsettingsvekst innen reiselivet enn nasjonalt. Det er først og fremst innen restaurantvirksomheten i byene Hamar og Ringsaker, at veksten skjer og mye ved nyetableringer. Trenden har vært positiv tidligere år, men sysselsettingen har skutt fart siste året med 64 nye arbeidsplasser i Hamar og 48 i Ringsaker.

23 nye serveringssteder i 2014

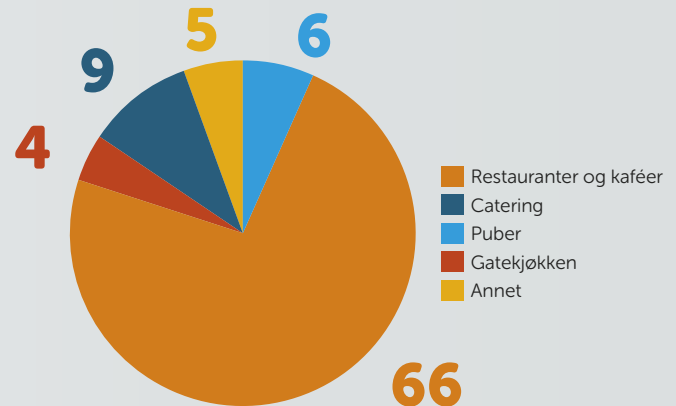
Ved inngangen til 2014 var det i alt 124 ulike foretak i regionen som drev med serveringsvirksomhet. Bransjen er preget av en stadig fornying og hele 70 prosent av selskapene er fem år eller yngre. Det er etablert sju selskaper så langt i år, mens det i 2014 ble etablert hele 23 nye selskaper. I Hamar sentrum er det etablert flere restauranter, i tillegg til at det er etablert restauranter på CC Stadion. For de nyetablerte selskapene hvor regnskapstall foreligger,

Årlig sysselsettingsvekst i Hamarregionen

Serveringsvirksomhet i Hamarregionen

er det kun seks av 17 som hadde positivt driftsresultat før skatt, og samlet sett en driftsmargin på snau 1 prosent.

Sammenlignet med landet ellers har den gjennomsnittlige restaurantbedriften litt færre ansatte i Hedmark. Også lønnsomheten er noe lavere i Hedmark enn ellers i landet. Men lønnsomheten er litt høyere i Hamarregionen enn i resten av Hedmark.

Shopping i Hamar

Detaljhandel er den enkeltstående næringen som har hatt størst sysselsettingsvekst i regionen. Med etablering av CC stadion og XXL på Hamar har sysselsettingen økt kraftig. Sysselsettingen i Ringsaker er i sum stabil, men det er relativt god vekst innen dagligvare og dermed nedgang innen annen detaljhandel. IKEA-effekten i Ringsaker og omland vil vi trolig ikke se før neste år. I Stange er varehandelen stabil, mens det i Løten har vært noe vekst siste året.

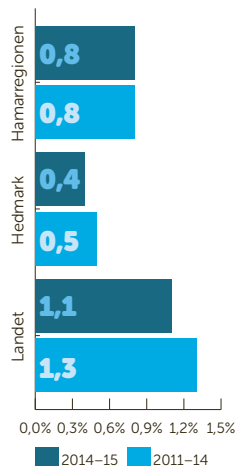
Hamar som kompetansesenter

Kompetanseintensive arbeidsplasser finner vi mange av i IT-bransjen, oljesektoren og forretningsmessige tjenester. Hamarregionen er godt representert med kompetanseintensive arbeidsplasser innen privat tjenesteyting, men har få kompetanseintensive industriarbeidsplasser. Hamar kommune har som region-senter og fylkessete en stor andel offentlige kompetansearbeidsplasser.

Hamar er regionens finanssenter

Nasjonalt har det vært en sysselsettingsnedgang i finans- og forsikringsbransjen de siste årene, mens

Befolkningsvekst
Hamarregionen
versus
Hedmark og landet

det her i regionen har vært sysselsettingsvekst. Med en andel på fire prosent sysselsatte inne finans og forsikring i Hamar, er denne næringen relativt sett dobbelt så stor som ellers i landet. Her foregår det en form for sentralisering slik at Ringsaker og Hamar til en viss grad vokser på bekostning av nabokommunene. Tjenester tilknyttet forsikringsformidling har hatt en enorm vekst. For fem år siden arbeidet 13 personer med dette, i dag arbeider hele 85 personer med forsikringsformidling. Dette har skjedd både ved nyetableringer, men også ved vekst i eksisterende selskaper.

Vekst i naturvitenskaplig og teknisk forskning

Det er en litt større andel arbeidsplasser i regionen innen teknisk- og forretningsmessig tjenesteyting enn i landet for øvrig. Innen juridisk og regnskapsmessig tjenesteyting har sysselsettingen holdt seg stabil de siste årene. Innen forskning og utvikling har det vært betydelig vekst. Dette er forskning som retter seg mot naturvitenskap og teknikk. En stor del av veksten er drevet av økt aktivitet innen virksomheter knyttet til avl og foredling av husdyr, fisk og planter. Bioteknologimiljøet ved Høgskolen i Hedmark, og arbeidet med å utvikle en bioteknologiklynge i Hamar gjennom Arena Heidner, har også vært av positiv betydning. I tillegg utføres det mye forskningsaktivitet ved Norsvin, Geno og Graminor som ikke registreres som forskning. Innen teknisk tjenesteyting har Ringsaker hatt en kraftig aktivitetsvekst. Bare de siste fem årene har kommunen hatt 60 prosent sysselsettingsvekst innen tjenester tilknyttet informasjonsteknologi. Dette har foregått ved både at nye selskaper er blitt etablert og eksisterende vokser. ■

Brett ut for å se alle de nye spisestedene i Strømsgata

Vertinner. Linn Byberg og dattera Anniken Byberg Hyponen står i spissen for to av Strømsgatas nye spisesteder.

1000 nye restaurantplasser i Strandgata

I Strandgata med sidegater i Hamar er det åpnet nye spisesteder med 620 sitteplasser siden 2009. Linn Byberg (bildet) har bidratt med 60 nye sitteplasser på Larsen og Professo. Antall sitteplasser øker til 1000 når Vold Eiendommer åpner ytterligere tre nye serveringssteder neste år.

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Veksten i restaurantplasser kommer også til syne i sysselsetingsstatistikken. Hamarregionen fikk 124 nye arbeidsplasser innen servering i fjor. Det utgjorde en vekst på 20 prosent, høyest i Hedmark og Oppland. Løten hadde størst vekst med 46 prosent foran Ringsaker på 31 prosent og Hamar på 17 prosent. Hamarregionen generelt fikk 996 og 2,36 prosent flere arbeidsplasser i fjor, høyest i Hedmark og Oppland.

Hamars nye arbeidsplasser innen servering er i hovedsak avgrenset til Strandgata med sidegater. Fram til 2009 var det kun Hoels Cafe og Irishman i dette området. I 2009 kom Tante Gerda og siden har de nye spisestedene kommet som perler på snor. I 2012 stod Linn Byberg (bildet) i spissen for å åpne både Larsen og Professo. Snart åpner også serveringsstedet Wok to Go ved siden av Irishman. Størst vekst blir det imidlertid neste år når Vold Eiendommer etter planen åpner tre nye utesteder i det gamle rådhuset og Festiviteten kino. Selskapet kjøpte det gamle rådhuset med Festiviteten kino for 12 millioner kroner i fjor.

– Før jul vil vi fremme et forslag for kommunen om en ombygging og oppgradering. Vi vil etablere tre sammenhengende serveringssteder fra Victoria Hotel og inn i det gamle rådhuset og Festiviteten kino. Det blir spisested og pub i Victoria Hotel og det gamle rådhuset, et nytt serveringssted i hjørnelokalet i det gamle rådhuset og en ny bar, lounge og flerbruksscene til konserter, konferanser og kino i Festiviteten kino. Det blir gjennomgang mellom alle stedene, sier daglig leder og medeier Christian (Bobby) Vold i Vold Eiendommer.

Får seks utesteder i klynge

De tre serveringssteder skal få til sammen 380 sitteplasser. Fra før eier og driver Vold Eiendommer sushi-restauranten Nagomi i det samme kvartalet, og selskapet eier også Victoriahaven på motsatt side. Et steinkast unna er selskapet gårdeier også for

pizzarestauranten Dolly Dimples. I tillegg skal Victoria Hotel utvides med 40 nye hotellrom i tredje og fjerde etasje i det gamle rådhuset. Selskapet vil søke eksterne drivere til alle de tre nye serveringsstedene, hvorav det er klart at kombinasjonen spisested og pub blir den internasjonale kjeden O'Learys.

– Når det gjelder konseptet for Festiviteten kino tar vi forbehold om at enkelte elementer er fredet. Vi har våre planer, men her ser vi fram til en dialog med kommunen om omforente løsninger. Generelt kan vi si at vi er opptatt av å bevare hele byggets egenart, og det inkluderer kinoelementet i gamle Festiviteten kino, sier Vold.

Strandgata er Hamars nye hovedgate

Ordfører Einar Busterud i Hamar er ikke overrasket over at byen får flere nye serveringssteder, og at de søker seg til Strandgata.

– Også Hamar blir mer og mer urban, og med det følger flere serveringssteder. Folk har mer penger og prioriterer opplevelser som å gå ut og spise i større grad enn før. Det er ikke lenger slik at vi kun spiser på restaurant når vi er på ferie i Syden.

– Utviklingen viser vel også at Strandgata er Hamars nye hovedgate, på bekostning av gågata?

– Per i dag er det slik, ja. Strandgata er oppgradert og gjort hyggeligere for folk. Det er sol der om sommeren, det er mjøutsikt og folk har ikke noe i mot å se biltrafikk så lenge den ikke kommer for nær. Gågata preges av at den ble konstruert i en annen tid. Nå pågår det et generasjonsskifte i gågata og tida vil vise om den gjenvinner gammel attraktivitet.

– Er det marked for så mange nye spisesteder i Hamar sentrum?

– Vi vil nok få et frafall fra noen, og det er slik markedet fungerer. Noen tryner, og så dukker det opp andre. ■

Brett ut for å se alle de nye spisestedene i Strandgata

STRANDGATA

HAMARS NYE SJARMPROMENADE

Tekst: Øystein Krogsrud
Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Fram til 2009 eksisterte kun Hoels Cafe og Irishman blant spisestedene langs kvartalene i Strandgata. I 2013 åpnet nye Strandgata, og året etter kom kulturhuset. I fjor åpnet CC Stadion med kjedebasert handel som flyttes ut av sentrum, mens spesialbutikkene og serveringsstedene flytter inn i byen. Nestlé og Hamar bryggeri er forvandlet til noen av flere hundre nye sentrumsnære leiligheter. Hele Hamar sentrum er i bevegelse, og stadig mer av bevegelsen skjer i Strandgata.

CAFÉ VALUTA

Innehaver: Café Valuta
Kulturhuset AS ved Hai hang og
Hai Smaksopplevelser AS

Etablert: 2002 (tidligere lokalisert
i Kunstbanken)

Antall sitteplasser: 80

Meny: Fusion food

Omsetning 2014: 8,2 millioner

BASARENE

Innehaver: Tor Rullestad, Øyvind
Røe, Ulf Bakke og Truls Røise

Etablert: 2015

Antall sitteplasser: 80–90

Meny: Kortreist økologisk

Omsetning 2014: Ikke tilgjengelig

HOELS CAFÉ AS

Innehaver: Anne Grethe Grefsheim

Etablert: 1957

Antall sitteplasser: 70

Meny: Tradisjonsmat og god bakst

Omsetning 2014: 1,95 millioner

STORTORGET

STRANDGATA

BEKKEGATA

STRANDGATA

TRIANGEL-
PARKEN

LERBAKKEN

SEMINARGATA

STR

BBQ BISTRO

Innehaver: B.B.Q AS ved Kairi Movassi

Etablert: 2012

Antall sitteplasser: 40

Meny: Grillmat (Grill will get you thrilled)

Omsetning 2014: Ikke tilgjengelig

LARSEN

Innehavere: Cumulus Hamar AS ved Linn Byberg, Silje Sundhordvik og Hanne O. Hansen.

Etablert: 2012

Antall sitteplasser: 60 inne, mange ute.

Meny: Lunsjretter som pai, smørbrød, foccacia, suppe, kaker og salat.

Omsetning 2014: 4,9 millioner

PROFESSO

Innehavere: Professo AS ved Geir og Linn Byberg og Silje og Øyvind Sunhordvik

Etablert: 2012

Antall sitteplasser: Mest «to go»

Meny: Bananabread, croissants og is fra Kulinaris

Omsetning 2014: 613 000

GARAGE FOOD & DRINKS

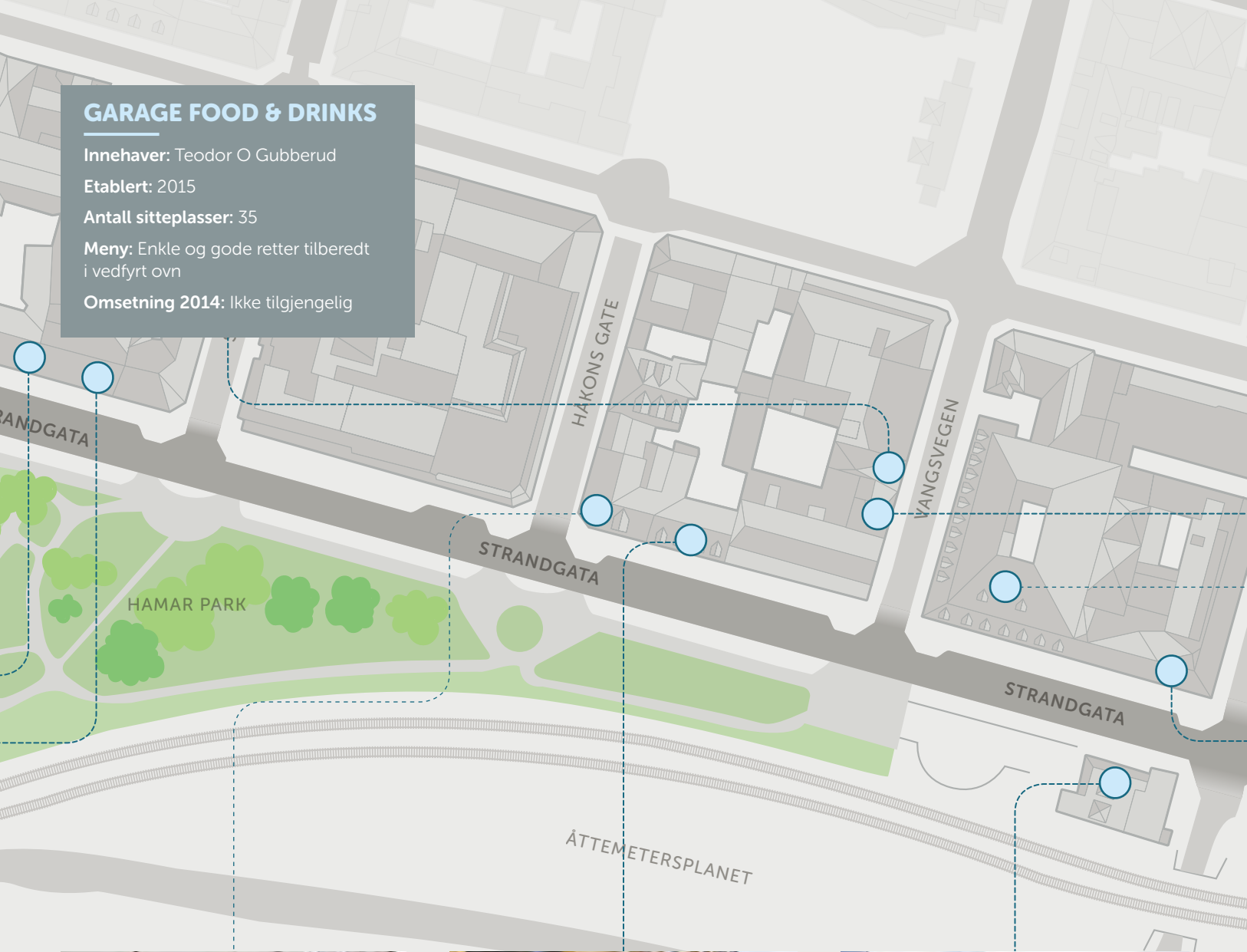
Innehaver: Teodor O Gubberud

Etablert: 2015

Antall sitteplasser: 35

Meny: Enkle og gode retter tilberedt i vedfyrt ovn

Omsetning 2014: Ikke tilgjengelig

ROYAL INDIA

Innehaver: Hamar Friends AS ved Ranbir Singh og Anupriya Bhanot

Etablert: 2011

Antall sitteplasser: 65

Meny: Indisk mat

Omsetning 2014: 6,95 millioner

TANTE GERDA

Innehaver: Anno 09 AS ved Svein Ørsnes og Kirsti Hougen

Etablert: 2009

Antall sitteplasser: 80 inne, 100 ute

Meny: Supper, smørbrød, kaker og salater

Omsetning 2014: 1,7 millioner

VICTORIAHAVEN

Innehaver, drift: Hanne Linderud, Jan Thore Engen, Stian Nystrand og Michael Lundmark.

Eiendomsbesitter: Vold Eiendommer

Etablert: 2015

Antall sitteplasser: 90

Meny: Sesongbaserte råvarer hvor gjestene inspirerer matlagingen underveis

Omsetning 2014: Ikke tilgjengelig

IRISHMAN

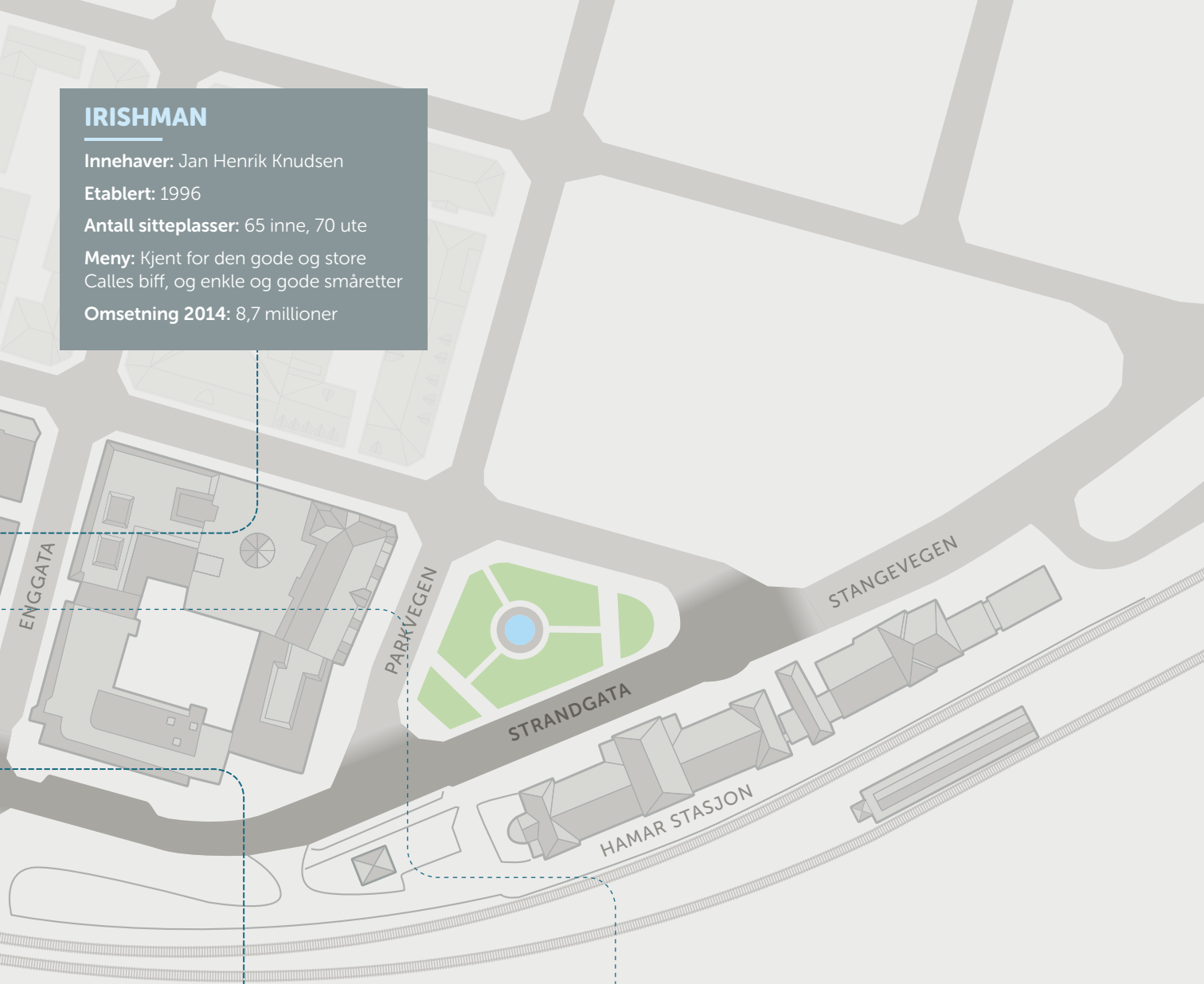
Innehaver: Jan Henrik Knudsen

Etablert: 1996

Antall sitteplasser: 65 inne, 70 ute

Meny: Kjent for den gode og store Calles biff, og enkle og gode småretter

Omsetning 2014: 8,7 millioner

NAGOMI

Innehaver: Christian Vold

Etablert: 2012

Antall sitteplasser: 85

Meny: Sushi

Omsetning 2014: 10,2 millioner

RÅDHUSET

Tre nye og sammenhengende serveringssteder under etablering fra Victoria Hotel og inn i det gamle rådhuset og Festiviteten kino

Innehaver: Vold Eiendommer

Etablert: Planlagt åpning ultimo 2016

Antall sitteplasser: Rundt 380 fordelt på 200 i kjedekonseptet O'Learys som spisested og pub i Victoria Hotel og det gamle rådhuset, 80 i nytt serveringssted i hjørnelokalet i det gamle rådhuset og 100 i ny bar, lounge og flerbruksscene til konserter, konferanser og kino i Festiviteten kino.

Meny: Skal kompletttere eksisterende tilbud fra Nagomi og Victoriahaven.

Endelig oppgang i Glåmdalen

Etter flere år med nedgang peker sysselsettingspila endelig oppover igjen i Glåmdalen. Regionen har jobbvekst i både offentlig og privat sektor.

Nærhet til råvarene har gitt Glåmdalsregionen en sterk nasjonal posisjon innen landbruksbasert industri, og da spesielt den skogbruksbaserte. Hele 8 prosent av landets sysselsatte innen skogbruk og 6 prosent innen trelastindustri har sin arbeidsplass i Glåmdalen. De fleste kommunene her er godt representert med treindustriarbeidsplasser, og Norges største sagbruk ligger i Våler kommune.

I 2014 var det nedgang i sysselsatte i treindustrien i Glåmdalen. Sagbruksleddet gikk marginalt ned, men det var litt større nedgang i det neste verdikjedeleddet, det vil si bygningsartikler. Den byggrelaterte bedriften Mapei skiller seg ut. Dette er en kjemisk bedrift som blant annet produserer mørtel-, lim-, epoksy, polyuretanprodukter og er dermed ikke en del av verdikjeden som er nevnt over. Denne italienskeide bedriften har sitt hovedkontor for Norden og Baltikum plassert på Sand i Nord-Odal kommune. Ved inngangen til 2015 var det her om lag 150 sysselsatte, noe økning fra

året før. Bedriften i Nord-Odal driver også forskning og er et av Mapei-konsernets 18 forskningssentra. Hovedfokuset i forskningen er utvikling av nye produkter og optimalisering av eksisterende produkter, spesielt med tanke på nordisk klima.

Nærhet til råvarene har gitt Glåmdalsregionen en sterk nasjonal posisjon innen landbruksbasert industri, og da spesielt den skogbruksbaserte.

En jordbruksbasert industri i vekst

Innen jordbruksbasert industri er spesielt den potetbaserte industrien av betydning i Glåmdalsregionen. Hedmark er landets viktigste potetfylke, hvor 43 prosent av Norges dyrkingsareal for potet ligger. En relativt stor andel av dette igjen ligger i Glåmdalen. Maarud i Sør-Odal og Hoff på Gjøvik er de største foretakene innen

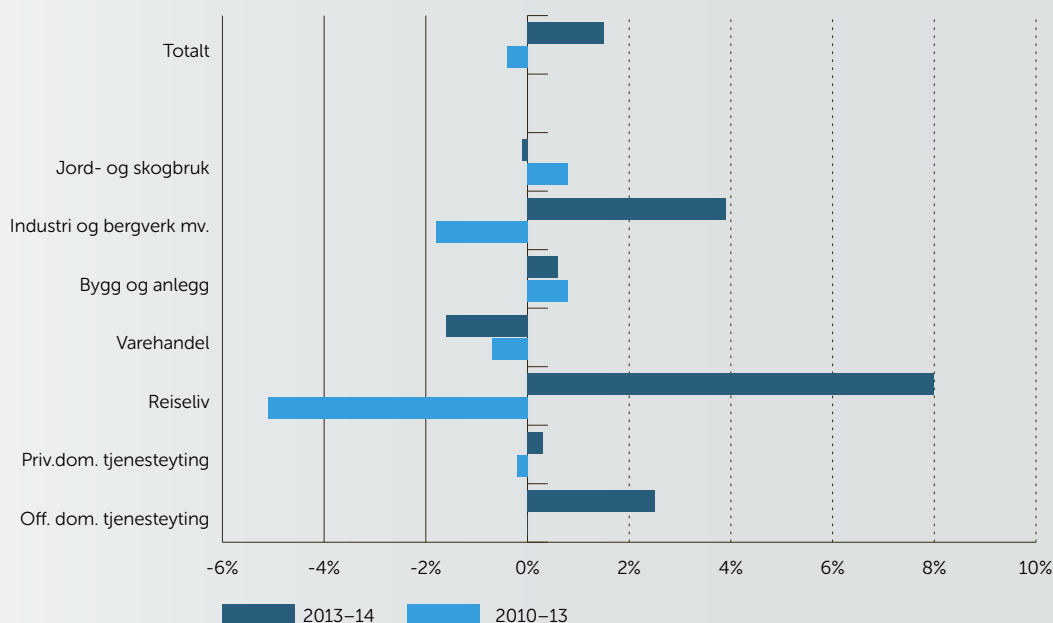
potetindustrien i Innlandet. Førstnevnte er for øvrig også den største næringsmiddelprodusenten i Glåmdalen, og aktivtetsnivået her er styrende for den samlede næringsmiddelsysselsettingen i regionen. I 2014 var det sterk sysselsettingsvekst ved Maarud. Det kan se ut til at sysselsettingen høsten 2015 er noe på vei ned.

Etter landbruksbasert industri er metallvare og kjøretøyindustri av størst betydning for regionen, målt i antall arbeidsplasser. Denne type arbeidsplasser er i all hovedsak lokalisert til industriområdet Siva i Kongsvinger kommune. Denne industri-klyngen kan minne litt om Raufossklyngen, bare i mindre målestokk.

Sysselsettingen holdt seg forholdsvis stabil her i 2014. Med svekket norsk krone og dermed bedret konkurransekraft, bør det forventes økt sysselsetting blant Siva-bedriftene i 2015.

Årlig sysselsettingsvekst i Glåmdalen

Reiselivet – en liten næring i god vekst

Antall sysselsatte i reiselivsnæringen utgjør en svært liten andel av totalbildet i Glåmdalen. Næringen er i vekst nasjonalt og i Innlandet. Den er drevet av økt konkurransekraft, styrket kjøpekraft og mer bruk av penger på fritidsreiser og opplevelser. I Glåmdalen har også reiselivsaktiviteten tiltatt det siste året, og veksten har kommet innen restaurantbransjen i Kongsvinger.

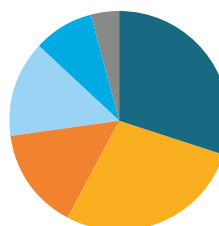
Avtakende vekst i bygg- og anleggsbransjen

Bygg- og anleggsnæringen i Glåmdalen har samlet sett hatt svak sysselsettingsvekst i 2014. At det fortsatt er noe vekst, skyldes en liten aktivitetsoppgang innen nybygg, en bransjeaktivitet som de tre foregående årene hadde sysselsettingsnedgang. I de fleste kommunene var det små justeringer i antall sysselsatte innen oppføring av bygninger. Unntakene er Åsnes med relativt god vekst og Kongsvinger med nær tilsvarende nedgang. I anleggsbransjen stoppet tidligere års positive utvikling opp i 2014.

Svikt i bilbransjen og stabilitet i detaljhandel og tjenesteyting.

De senere årenes negative utvikling i varehandelen i Glåmdalen ble forsterket i 2014. Detaljhandelen

Industri
Glåmdal 2014
Andel

30% Annen industri

28% Trelast- og trevareindustri

15% Næringsmiddelindustri

14% Metall og metallvarer

9% Elektrisitet, vann og renovasjon

4% Maskiner og transportmidler

holder seg stabil, mens det er nedgang innen salg og reparasjoner av bil. Utviklingen er ikke i tråd med utviklingen i fylket for øvrig eller nasjonalt. En forklaring kan være at denne grenseregionen har sterkere konkurranse fra det svenske markedet.

Det er samlet sett stabilt sysselsettingsnivå i privat tjenesteyting. På bransjenivå er det store variasjoner. Innen transport-, informasjons- og finanstjenester har sysselsettingen gått ned det siste året. I teknisk-, forretningsmessig og husholdningsrettet tjenesteyting har det vært vekst.

Betydelig vekst i offentlig sektor

Rundt 40 prosent av arbeidsplassene i Glåmdalen er i offentlig sektor. Andelen er om lag som for resten av Innlandet og noe lavere enn for landet totalt. Det er innenfor denne sektoren at sysselsettingsveksten i regionen har vært klart størst det siste året, målt i absolutte tall. Flere av kommunene har økt bemanningen innen både pleie- og omsorgstjenester og innen administrasjon. Innen undervisning er det forholdsvis store variasjoner kommunene i mellom. I sum har antallet i regionen holdt seg stabilt. ■

Skrur opp overskuddet

Schütz Nordic i Kongsvinger har på få år økt overskuddet fra ni til rundt 40 millioner kroner. Administrerende direktør Erik Platek tror vendepunktet er passert for Kongsvingerregionen. Bla om for å lese om nye investeringer som ga rekordhøyt overskudd for Schütz Nordic i Kongsvinger. ►

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Sverre Jarild

Oppskrudd. Erik Platek mener at nøkkelen til suksess ligger i detaljene. For bedre å forstå hvordan driften kan optimaliseres, kan det være lurt å bruke tid ved produksjonslinjen.

Full fart. Til venstre flyttes plastcontainere, og til høyre klargjøres det til bygging av et nytt utelager med tak.

Fjoråret var et godt år for både Schütz Nordic og Glåmdalsregionen. Schütz Nordic er markedsleder innen industriell plastemballasje i Norden, og har på få år doblet resultatmarginen fra rundt fem til ti prosent. I fjor havnet overskuddet på 28 millioner kroner, opp fra ni millioner i 2012.

I Glåmdalsregionen økte sysselsettingen med 310 arbeidsplasser i fjor, noe som utgjorde 1,51 prosent vekst. Det var nest høyest blant regionene i Hedmark og Oppland. Administrerende direktør Erik Platek i Schütz Nordic tror fjoråret representerer vendepunktet for Glåmdalsregionen. Inntrykket hans er at industrien i regionen både samarbeider tettere enn før og er blitt flinkere til å dra nytte av nærheten til Oslo, Gardermoen og Sverige.

– Vi vet alle at regionen har prestert svakt over lengre tid, men det er flere som har

For Glåmdalsregionens del økte sysselsettingen med 310 arbeidsplasser i fjor, noe som utgjorde 1,51 prosent vekst.

forstått at vi må ta oss selv i nakkeskinnet. Bedrifter som Mapei, Maarud og Schütz Nordic har vist at det lønner seg å satse.

Vilje til å investere

Schütz Nordic har satset stort og vunnet de siste årene.

- Til sammen har vi i Schütz Nordic investert i utstyr og eiendommer for 170 millioner kroner siden 2010. Nå har vi nettopp kjøpt bygg og tomt på 45 000 kvadratmeter, som vi frem til i dag har leid av Siva. I tillegg utvider vi nå bygningsmassen med 4 000 kvadratmeter. Vi følger en offensiv strategi, og investeringsviljen er et tydelig signal på at Kongsvinger er med i våre tyske eieres fremtidsplaner.

Platek sier at nøkkelen er å være best på alle detaljene.

– Løsningen er å fokusere på de tingene vi selv kan påvirke, ikke de ytre rammevilkårene.

Morgenmøte. Erik Platek sjekker at alt går som det skal på det daglige morgenmøtet.

Dette gjelder blant annet bruk av ny teknologi, systemforbedringer, kompetanse, arbeidsmiljø, kundeoppfølging og god interninformasjon. Ved å være best på alle detaljer, både i produksjonen og i salgsapparatet, blir dette i sum nok til at vi greier å innhente forspranget som våre utenlandske konkurrenter har på kostnadssiden.

Tidens yngste toppsjef

Platek begynte som salgs- og markedssjef i Schütz Nordic i 2005. Han overtok som administrerende direktør som 32-åring i 2010. Da var han tidens yngste regionsjef i det internasjonale Schütz-konsernet.

– I 2009 ble det vurdert å flytte fabrikk til Sør-Sverige, men vi greide å overbevise eierne om at det var strategisk smartere å satse på fortsatt drift i Kongsvinger. Ved å få med oss de ansatte til å jobbe for optimal drift på alle nivå, har vi lyktes med å holde kostnadene nede og inntektene oppe.

Styrket hovedkontor i Kongsvinger

Mens omsetningen i 2005 var på 124 millioner, med et overskudd på en million, økte den i 2010 til 209 millioner med et overskudd på ti millioner. I år passerer omsetningen 300 millioner, og det ligger an til et overskudd på rundt 40 millioner kroner.

«Løsningen er å fokusere på de tingene vi selv kan påvirke, ikke de ytre rammevilkårene.»

– Den positive utviklingen har naturligvis bidratt til å styrke det nordiske selskapets posisjon innad i Schütz-konsernet. Hovedkontoret er solid fundert i Kongsvinger, og i tillegg eier Schütz Nordic en fabrikk i Sverige, har leieproduksjon i Finland, samt

egne ansatte på salgskontorer i Danmark og Finland. Alle forstår at gode lokale arbeidsplasser henger nært sammen med at vi hele tiden må være best i klassen. For å overleve må vi skape resultater, og vi kan ikke tillate oss hvileskjær, sier Platek. ■

Dette er Schütz Nordic

Schütz Nordic lager containere i plast til transport av alt som er flytende. Selskapet er eid av det tyske morselskapet Schütz Gruppen som har 43 fabrikker over hele verden og omsetter for nær 10 milliarder kroner i året. Schütz Nordic har virksomhet i Norge, Sverige, Finland og Danmark med hovedkontor i Kongsvinger.

Elverum – Norges skoghovedstad

Hedmark er Norges skogfylke, sørlige del av Hedmark er Norges skogregion og Elverum er Norges skoghovedstad.

På landsbasis er sysselsettingen i skognæringen marginal og utgjør kun 0,3 prosent. I Hedmark utgjør den 1,5 prosent av samlet sysselsetting, noe som gjør denne næringen sterkt overrepresentert sammenlignet med gjennomsnittet for landet. Tilsvarende er skognæringen overrepresentert i Sør-Østerdal og Glåmdalen innenfor eget fylke.

Utviklingen i det skogbaserte næringslivet har betydning for sysselsettingen og verdiskapingen i Sør-Østerdal. Sysselsettingen i skognæringen er 11 ganger større her enn på landsbasis. Både i avvikning

og tømmerpriser var 2014 et godt år for skognæringen. Gjennomsnittsprisen (absolutte priser) lå 12 prosent over nivået i 2013 og avvikningen økte med 10 prosent. I Hedmark økte avvikningen med 5 prosent, mens den i Oppland økte med 14 prosent. I Sør-Østerdalsregionen steg verdien av avvikningen i årets første ni måneder fra 313 millioner i 2013 til 340 millioner i 2014, en økning på 8,5 prosent.

Sysselsettingsvekst i skogbruket

Innen primærnæringene har det vært en reduksjon i sysselsettingen innenfor

jordbruk den siste perioden. Men skogbruket har bidratt til en positiv samlet vekst i primærnæringene fra 2013–14. Elverum er den kommunen som har klart flest sysselsatte innen skogbruk, og sysselsettingen har økt fra 2010. Veksten var på 13 prosent i Elverum fra 2013–14, og i 2014 er 213 sysselsatt innenfor dette området. Av disse er 138 sysselsatt innen avvikning.

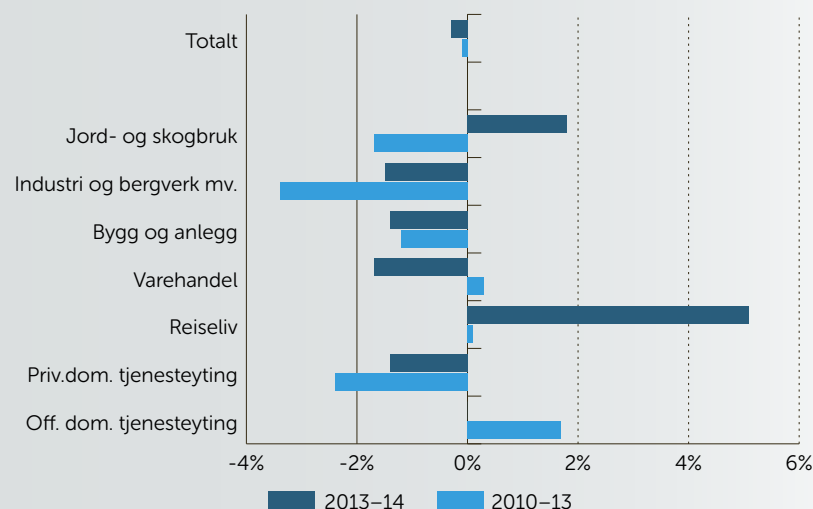
Fra 2013–14 var det samlet sett en svak nedgang i sysselsettingen i Sør-Østerdal etter flere år med stabilitet. Økt sysselsetting innenfor landbruk og reiseliv demper fallet. Innenfor industri er det vedtaket om avvikling og flytting av produksjon av Sperre Støperi AS og Takeda som bidrar til den negative utviklingen. Takeda, nå Curida, videreføres etter at de ansatte har fått kjøpe lokaler og utstyr. Her har det vært produksjon av farmasøytiske råvarer siden 1974, og videre drift er viktig for å sikre sysselsetting og beholde kompetansen i regionen.

Sysselsettingsveksten i skogbruket har bidratt til en positiv samlet vekst i primærnæringene fra 2013–14.

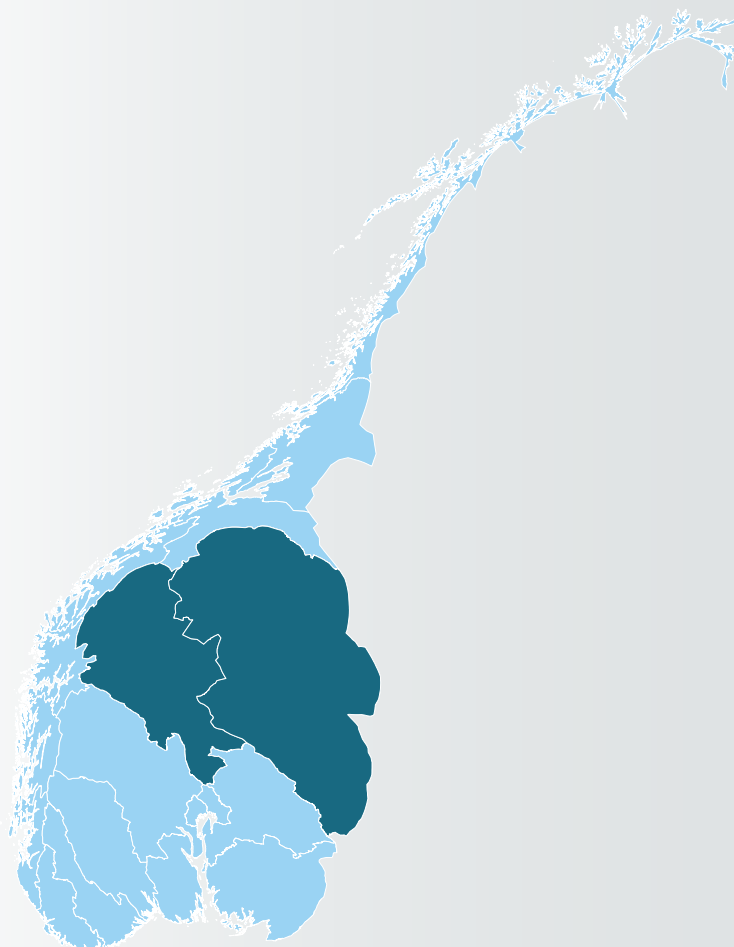
Vekst i restaurantbransjen i Sør Østerdal

Antall arbeidsplasser innen reiselivsnæring i Sør-Østerdal økte i 2014. Innen overnattingssegmentet gikk sysselsettingen ned,

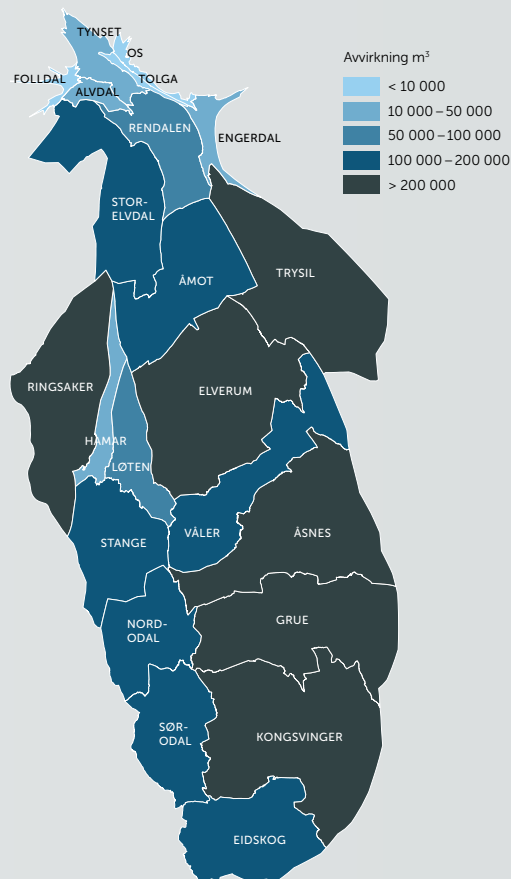
Årlig sysselsettingsvekst i Sør-Østerdal

Fylker proporsjonalt etter avvirkning av industrivirke for salg, 2014

Kommuner proporsjonalt etter avvirkning av industrivirke for salg, 2013

mens den tiltok innen servering. Elverum skiller seg ut med god vekst i restaurantbransjen. Utviklingen følger en nasjonal trend med økt sentralisering og gode vekstvilkår for denne type virksomheter. I Elverum har det i flere år vært et marked som har gitt rom for økt etablering av serveringstilbud.

Motbakke for bygg og anleggsnæringen

Bygg- og anleggsnæringen i Sør-Østerdal har de senere årene hatt avtakende aktivitet. Det siste året har aktiviteten sviktet spesielt innen oppføring av bygg, og det største fallet er i Elverum. I dette segmentet vil det nødvendigvis svinge en del fra år til år ut fra investeringsbehov i offentlig sektor og blant store private næringsaktø-

rer. Sysselsettingsstatistikken viser da også her store kommunale forskjeller innad i regionen. I anleggsbransjen er det litt aktivitetsnedgang i regionen etter noen år med god vekst. Innenfor ROT-markedet (rehabilitering, oppussing og tilbygg) tyder sysselsettingsstatistikken på at aktivitetsnivået i regionen har tiltatt litt.

Varehandel og privat tjenestehandel viser moderat nedgang

Det siste året har det vært en moderat nedgang i antall sysselsatte i både varehandel og privat tjenesteyting i Sør-Østerdal. For varehandel har fallet kommet innen detaljvarer. Bilbransjen har hatt motsatt utvikling på grunn av økt aktivitet i Elverum. I privat tjenesteyting har det vært sviktende

aktivitet innen teknisk-, forretningsmessig og husholdningsrettet tjenesteyting. På den annen side har sysselsettingen blant tjenesteytere innen transportsektoren og finansiell virksomhet tiltatt det siste året, men ikke tilstrekkelig nok til å oppveie for nedgangen i førstnevnte tjenestebransjer.

Stabilitet i offentlig sektor

Antall sysselsatte i offentlig sektor har i sum holdt seg stabilt det siste året. Det har vært vekst i statlige og nedgang i kommunale arbeidsplasser. Går vi ned på de enkelte tjenesteområdene ser vi at det er store variasjoner kommunene i mellom, men hovedtendensen er nedgang i undervisning, helse- og omsorgssektoren samt vekst i offentlig forvaltning. ■

Spår opptur i skogen

Helge Urstrømmen i Glommen Skog spår opptur i skognæringen grunnet svakere kronekurs og miljøfokus. Han tror tømmerprisene skal stige etter flere tiår med flat prisutvikling. Bla om for å lese Glommen Skogs spådom om opptur i skogen. ►

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Skogeier. I helgene kobler Helge Urstrømmen av med å tynne i egen skog.

Disponent Helge Urstrømmen sitter med motorsaga på en tømmerstubbe i skogen på slektsgården i Alvdal. I helgene kobler han av med å tynne i egen skog. Han sitter ved siden av fløterbua som faren tidligere leide ut til en hobbyfisker fra Hamar for en liter med hjemmebrent i året. Bak stubben står en av favorittfuruene i skogen på rundt 8 000 mål.

— *Hvor mye får du for furua når du hogger den?*

— Jeg får rundt 500 kroner brutto og 400 netto. Det er omtrent det samme som jeg ville fått for 20–30 år siden. Det har ikke vært noen lukrativ utvikling for skogierne de siste tiårene. Tidlig på 90-tallet kom det sterk og vedvarende konkurranse fra skogen i Øst-Europa. I årene etter finanskrisa har vi skuret bunnen. Den største nedturen kom da sterk kronekurs og prisfall i 2012 og 2013 felte cellulosefabrikkene Peterson i Moss og Tofte i Hurum og papirfabrikken Follum i Hønefoss.

Oljens død blir skogens brød

Det var en svak nedgang i antall arbeidsplasser i Sør-Østerdal i fjor. Det var imidlertid en svak oppgang i arbeidsplasser innen skogbruk og tilhørende tjenester og i trelast- og trevareindustri. Denne oppgangen kan fortsette hvis Urstrømmen får rett i spådommen om bedre tider for skognæringen i årene fremover.

— Nedturen i oljenæringen gir positive utsikter for skognæringen. Den bidrar til lavere kronekurs som gir høyere inntekter ved eksport. Svakere kronekurs gjør også

«I tillegg til forventninger om vedvarende lavere kronekurs, er det klimagassutslipp som vil gi den største oppturen for skog- og trenæringen i årene framover.»

den norske treindustrien mer konkurranse-dyktig. Tofte ville ikke blitt stengt med dagens kronekurs.

I følge en rapport fra Menon Business Economics fra 2013 er skog- og trenæringen sju ganger så viktig i Elverumsregionen som i resten av landet. For resten av Hedmark og Oppland er skog- og trenæringen fire ganger så viktig. Forestia, Jømna Brug, Moelven Våler, Glommen

Skog, Nortømmer og Stora Enso Skog er alle eksempler på viktige lokale selskaper innen skog- og trenæringen. I Våler jobber over 18 prosent av alle sysselsatte innen kategorien trelast- og trevareindustri.

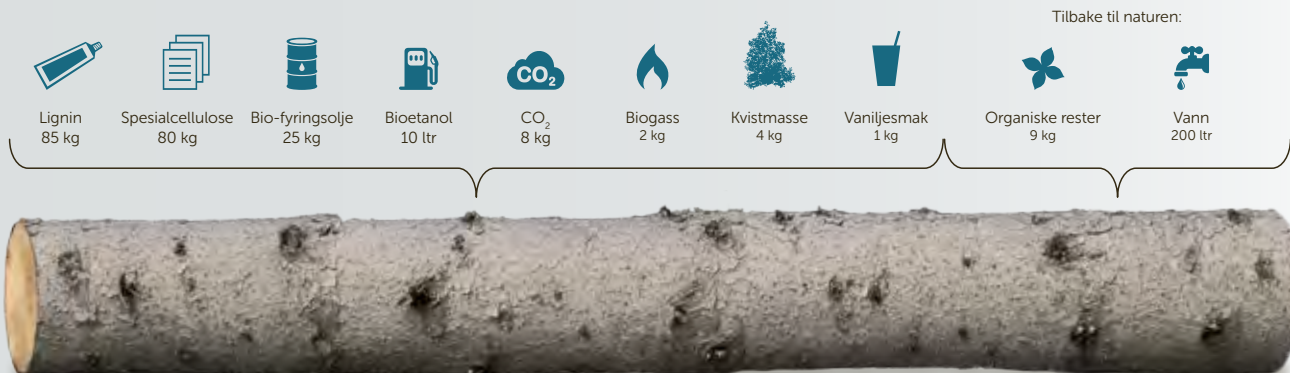
— I tillegg til forventninger om vedvarende lavere kronekurs er det klimagassutslipp som vil gi den største oppturen for skog- og trenæringen i årene framover. Tre har et fortrinn som det mest klimavennlige byggematerialet. Treet binder CO₂ og i tillegg krever den tremekaniske bearbeidningen lite energi. Når et trebygg en gang rives kan det brennes til produksjon av varme. Til sammenligning krever framstillingen av betong og stål sanseløst med energi. Med tiltagende miljøfokus forventer jeg at dette gir seg utslag i større etterspørsel og derav høyere priser på alle treprodukter, sier Urstrømmen.

Vil fusjonere skogeiorganisasjoner

Nylig ble det vedtatt at Glommen Skog og Havass Skog fusjonerer. Mens Glommen Skog tradisjonelt har organisert skogiere i Østerdalen og Glåmdalen, har Havass Skog samlet skogiere i Østfold og Akershus. Tidligere i år vedtok Mjøsen Skogs årsmøte at det skal initieres en prosess med en målsetting om å fusjonere alle skogei- andelslagene.

— Det pågår en restrukturering hvor driveren er at vi nå forholder oss til større kunder for massevirke. Dette gir større krav til logistikk og et ønske fra kundesiden om å ikke forholde seg til mange mindre leverandører. I tillegg pågår det et ressurskrevende utviklingsarbeid med et mål om å

Ett tre kan bli til:

Kilde: Borregaard og Mjøsen Skog

Slektsgård. Helge Urstrømmen flyttet tilbake til Alvdal da han overtok slektsgården etter onkelen.

utvikle nye måter for avsetning av tømmeret til høyere priser. Det ville overraske meg om ikke Glommen har fusjonert med flere andre skogeierorganisasjoner i løpet av de nærmeste årene, sier Urstrømmen.

— Det pågår en restrukturering hvor driveren er at vi nå forholder oss til større kunder for massevirke.

— Det er vel nærliggende å tro at Mjøsen vil inngå i en slik fusjon?

— Det er åpenbart. Glommens utviklingsarbeid dreier seg blant annet om en nyutviklet metode for å omgjøre tre til dyrefor. Glommen har søkt patentbeskyttelse av produksjonsprosessen.

— Nå gjelder det å få til lønnsom produksjon. ■

Fakta om skogen

- I Norge finnes det cirka 10 milliarder trær hvorav fire milliarder bjørk, 3,1 milliarder gran og 1,4 milliarder furu.
- Det blir årlig hugget cirka 33 millioner trær til industriformål i Norge hvorav rundt 75 prosent gran, 23,5 prosent furu og resten lauvtrær.
- Skog- og trenæringen i Norge har en omsetning på 43 mrd kroner (2012). Målet til skog og trenæringen er en firedobling til 180 mrd.
- Skogbruket i Innlandet har: 28% av landets skogressurser og 43% av landets hogst til salg for industriell bruk.
- Et grantræ kan bli til en kvart kubikkmeter planker og 200 kilo ved, eller 85 kg Lignin, 80 kg spesialcellulose, 25 kg bio-fyringsolje, 10 liter bioethanol, 8 kg CO₂, 2 kg biogass, 4 kg kvistmasse og 1 kg vaniljesmak.
- Glommen Skog ble landets første skogsamvirke i 1903. Det er like lenge siden som det kan ta fra et tre blir plantet til det kan hogges, som er fra 60 til 120 år.
- Av klimagassbindende tiltak er CO₂-binding gjennom økt skogproduksjon, naturens egen metode. Den norske årlige skogtilveksten i dag binder nesten 50 % av Norges totale årlige utslipp.
- Hedmark er landets største og viktigste skogfylke. Fra 2011 til 2014 har planteaktiviteten i Hedmarks-skogbruket økt med 65 prosent, både i nyplantet areal og antall skogplanter. Plantearealet i Hedmark tilsvarer det regnskogarealet som blir ødelagt hver femte time.

Kilde: Glommen Skog

Kilde: Mjøsen Skog

Nord-Østerdal

– en region med tæl

Nord-Østerdal er på mange måter en region som skiller seg ut. Her ser vi en bedre utvikling enn man skulle forvente når en legger næringsstruktur og avstander til andre bo- og arbeidsmarkeder til grunn. Hvorfor?

Nord-Østerdal er den mest innovative regionen i Hedmark når vi ser på produktinnovasjon. Vi har ikke datagrunnlag for å identifisere virksomhetene som står for disse innovasjonene, men landbruket er en viktig sysselsetter i regionen. Næringsutvikling med utgangspunkt i landbruket har vært og er viktig for regionen. Os ID AS, tidligere OS Husdyrmerkefabrikk og Findmysheep AS, er eksempler på dette.

Høy arbeidsmoral i Nord-Østerdalen

Regionen kjennetegnes av en svært høy yrkesdeltakelse, lav arbeidsledighet¹ og lite bruk av sosialstønader. Nord-Østerdal er også den regionen som har klart lavest sykefravær i fylket. De ligger i tillegg lavest i fylket i gjennomsnittlig utbetalt sosialhjelp. I gjennomsnitt utbetales det under halvparten av stønadsbeløpet² til befolkningen i Nord-Østerdal sammenlignet med fylket forøvrig.

1 Befolkning i alder 15–74 år.

2 Målt fra 16 år og eldre.

Topper også på skole

En forutsetning for å opprettholde høy yrkesdeltakelse over tid finner vi i utdannings-systemet. Det er påvist sammenheng mellom gjennomføring av utdanning og risiko for langvarig sykefravær og uførhet senere i livet.

Befolkningen i Nord-Østerdal skårer høyt i gjennomføring av grunnskoleutdanning. Et mål på dette finner vi i kommunenes grunnskolepoeng, som uttrykker gjennomsnittlig skoleresultater ved inntak til videregående skole. Regionen skiller seg ut ved at samtlige kommuner i regionen ligger over snittet for Hedmark. Regionen har også lavt frafall fra videregående skole, sammenlignet med øvrige regioner i Innlandet.

Næringsstrukturen i Nord-Østerdal – Tynset er senteret

Fordelingen av arbeidsplasser i ulike næringer mellom Tynset og omlandskommunene speiler en vanlig regional arbeidsdeling mellom senter og omland, der Tynset er

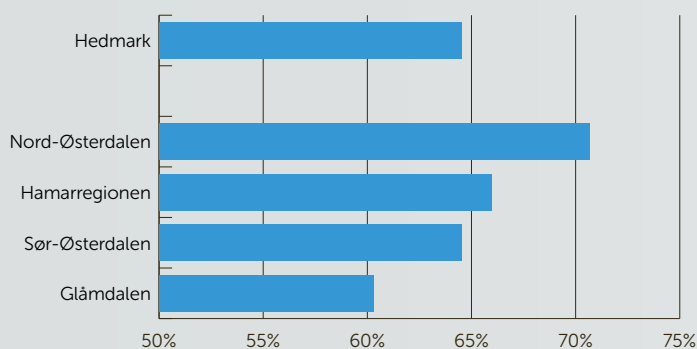
senter for varehandel og privat og forretningsmessig tjenesteyting.

Tynset kommune er overrepresentert i forhold til landsgjennomsnittet innen primærnæringene. Videre er kommunen klart underrepresentert innen industri. Tynset er på nasjonalt nivå innen informasjon, kommunikasjon, varehandel, bygg og anlegg, reiseliv, samferdsel og statlig forvaltning. Tynset er klart overrepresentert innen helse- og sosialtjenester og sterkt overrepresentert i fylkeskommunal forvaltning. Samtlige kommuner i regionen har en ugunstig næringsstruktur med tanke på vekst, og samtlige kommuner, med unntak av Alvdal, har et næringsliv som taper i konkurransen med andre regioner.

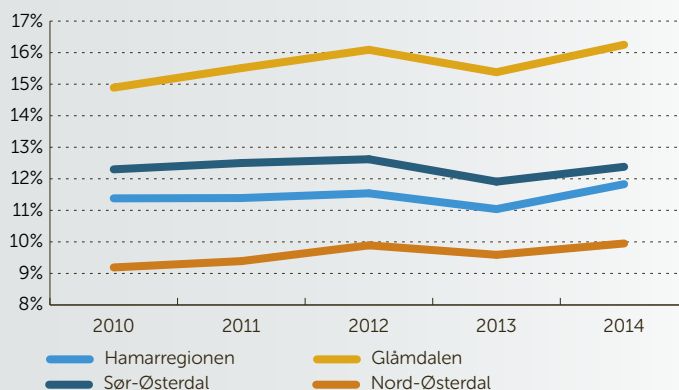
Svak utvikling i antall arbeidsplasser

Sett i forhold til sysselsetting, har det vært en svak negativ utvikling i antall arbeidsplasser i Nord-Østerdal i perioden 2010-14, men nedgangen avtok noe fra 2013-14.

Andel sysselsatte av befolkning 15–74 år. 2014.

Uføretrygd. Andelen personer i alderen 18–66 år

Landbruket, som er en viktig næring i regionen, har også hatt en reduksjon i perioden. Dette er særlig knyttet til jordbruk, der 92 prosent innenfor landbruksnæringen er sysselsatt i jordbruket. Videre utvikling av jordbruk og jordbruksrelatert virksomhet er derfor av betydning.

Innen bygg og anlegg har det vært en svak sysselsetningsvekst det siste året. Svak oppgang i anleggsvirksomheten kunne ikke kompensere for nedgangen i oppføringen av nye bygninger. Samlet hadde næringen reduksjon i sysselsettingen.

Det er innenfor offentlig sektor vi finner den største absolute nedgangen i antall arbeidsplasser, særlig innenfor helse-, pleie- og omsorgstjenester.

Nedgang i sysselsetting i offentlig sektor

Utviklingen innenfor privat og offentlig dominert tjenesteutvikling er det grunn til å nevne spesielt. Samlet står disse næringene for om lag 50 prosent av sysselsettingen i regionen. Og det er innenfor offentlig sektor vi finner den største absolute nedgangen i antall arbeidsplasser, særlig innenfor helse-, pleie- og omsorgstjenester. Ser man bort fra offentlig sektor, ville det vært en svak sysselsetningsvekst i Nord-Østerdal det siste året.

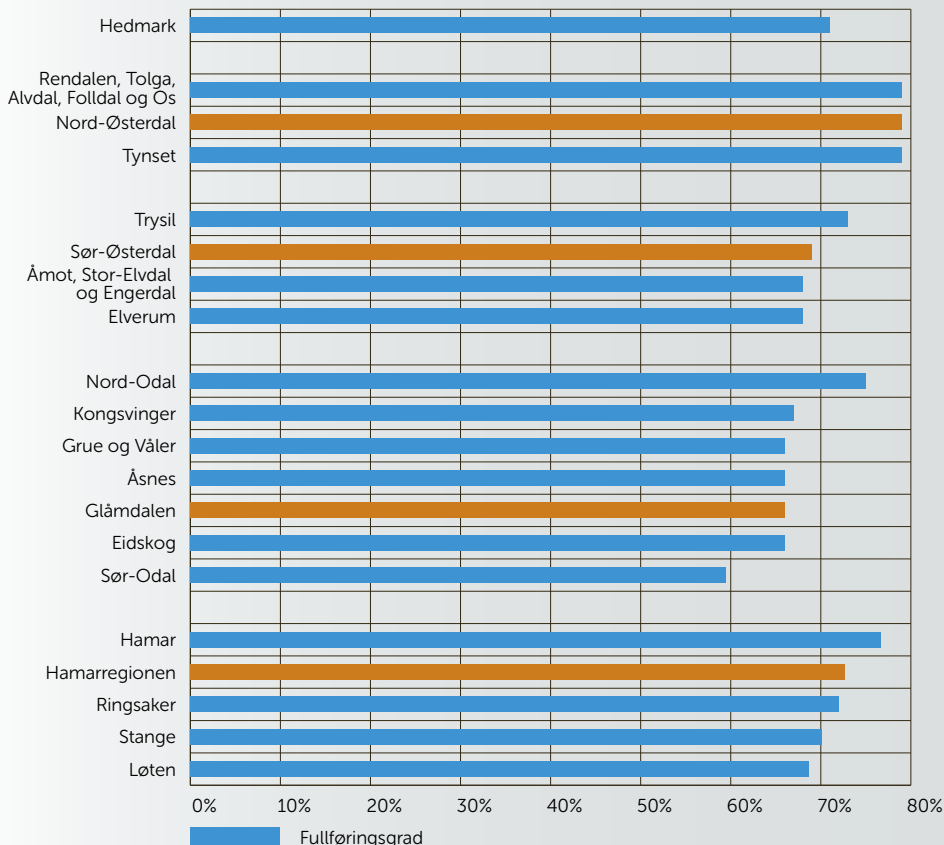
Næringsmiddelindustri og reiseliv stiger

Utviklingen innen industri, og da særlig næringsmiddelindustrien, bidrar sammen med utviklingen innenfor varehandel og reiseliv til å dempe fallet i sysselsettingen.

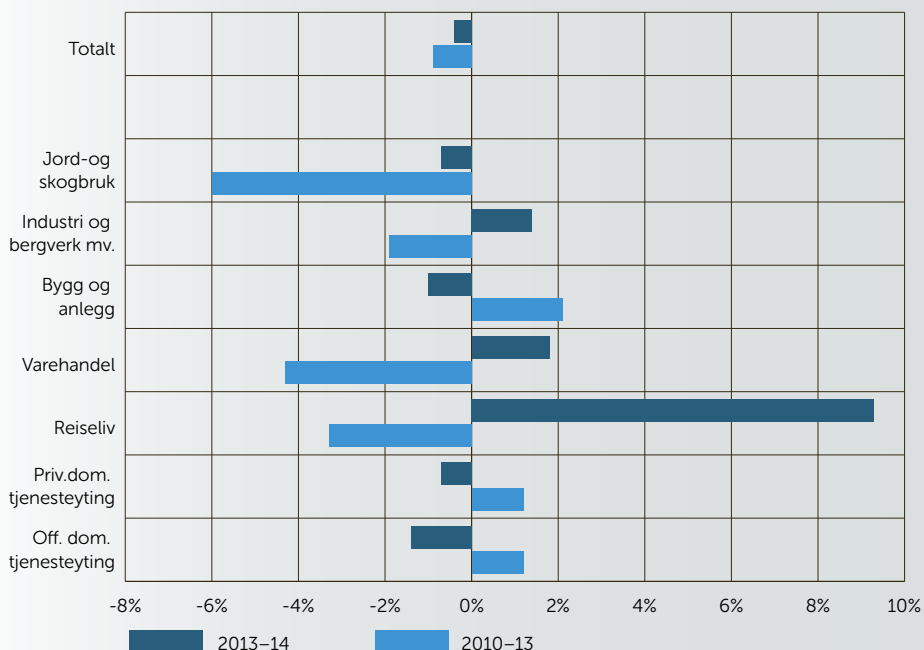
Ser vi nærmere på reiselivet er det innenfor overnattingsvirksomhet, drift av hoteller, pensjonater og moteller med restaurant, at vi finner en økning i sysselsettingen. Dette er interessant sett i forhold til den veksten i sysselsettingen vi finner i Hamarregionen og Sør-Østerdal, som er basert på økt sysselsetting innenfor serveringsvirksomhet.

Når det gjelder varehandel spiller utviklingen i Tynset en sentral rolle. Hele 60 prosent av sysselsettingen innenfor varehandel finner vi i Tynset. ■

Gjennomstrømming videregående opplæring, 2009–2014.

Årlig sysselsetningsendring i Nord-Østerdal

Til topps i fjellheimen

Nord-Østerdal er best på karakterer, har flest som fullfører videregående, lavest arbeidsledighet, færrest på uføretrygd, lavest sjukefravær, minst kriminalitet, lavest sosialhjelp og høyest forventet levealder. Ola Eggen i Eggen Gardsysteri i Tolga sier hans beste forklaring er at Nord-Østerdøler er arbeidsomme og nøysomme. Bla om for å lese om hvorfor Nord-Østerdal er best på så mange områder. ►

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Seterflytting. Ola Eggen leder kuene hjem til gården etter endt sesong på setra. Sønnen Marius går bakerst.

Mjølkeku. Ved å yste ost har familien Eggen klart å skape fire arbeidsplasser av 20 mjølkekyr.

Ola Eggen går foran mjølkekuene fra setra tilbake til gården etter endt setersesong. I 2001 startet han og kona Liv Bjørnstad med ysting av ost, og etter mange tøffe år er det skapt grunnlag for fire arbeidsplasser tilknyttet osteproduksjonen.

– Sønnen vår Marius har overtatt gårdsdriften og svigerdattera Lotte har fra i høst gått inn i osteproduksjonen, i tillegg til meg selv og en annen ansatt. Etter mange år med hardt arbeid har vi nådd en milepæl ved at vi har skapt fire arbeidsplasser i tilknytning til gården og ysteriet, sier Eggen.

Nord-Østerdal på topp

Statistikken viser at det utføres mye hardt arbeid i Nord-Østerdalen. I analysen på de foregående sidene framkommer det at kommunene i Nord-Østerdal toppe i Hedmark innenfor flere kategorier:

1. Lavest sosialhjelp
2. Lavest arbeidsledighet
3. Best avgangskarakterer fra grunnskolen
4. Flest som gjennomfører videregående skole
5. Lavest sjukefravær
6. Høyest sysselsettingsandel

I tillegg toppe Nord-Østerdal innen disse områdene:

7. Lavest kriminalitet
8. Høyest forventet levealder
9. Færrest på uføretrygd
10. Flere av kommunene har også høyest bankinnskudd

Gjennomgående er det de fem nordligste kommunene Folldal, Alvdal, Tynset, Tolga og Os som skiller seg ut, mens den sørligste kommunen Rendalen havner et stykke bak sammen med nabokommunene Engerdal og Stor-Elvdal.

«Videre vet vi gjennom forskning at høyt utdanningsnivå og gode skoleresultater henger tett sammen med hvordan man lykkes ellers i livet.»

Teigstruktur skapte opptur

Tidligere ordfører i Tynset og avtroppende leder i Regionrådet for Fjellregionen, Bersvend Salbu (SV), er ikke overrasket over at Nord-Østerdal toppe på mange områder.

– Det er ikke ukjent for oss at Nord-Østerdal ligger i toppen på mange områder, ikke bare i Hedmark, men også i landet. Bakgrunnen ligger i at Nord-Østerdal

historisk sett er et av de mest likestilte samfunn i Norge. Dette har sin opprinnelse i en teigstruktur som ble innført i den store gruvedata. Teiger ble delt med en likestilt eierstruktur for å fremme bøndenes tilførsel av kull til gruvene. Som egalitært samfunn ble lærdom ikke forbeholdt de høyerestilte klasser. Dette skapte en kultur for læring som vi ser sporene av i dagens gode skoleresultater og høye utdanningsnivå i Nord-Østerdal. Videre vet vi gjennom forskning at høyt utdanningsnivå og gode skoleresultater henger tett sammen med hvordan man lykkes ellers i livet.

– Men hvorfor er det befolkningsnedgang i en region som toppe på så mange viktige områder?

– En viktig årsak ligger i at mange unge må reise ut for å ta høyere utdanning, og for få disse hjem må det finnes attraktive jobber. Hele regionen er tungt basert på primærnæringer som har vært preget av rasjonalisering over mange år. Nedgangen ville vært større uten de gode resultatene på andre områder.

– Gjennomgående ligger Midt-Østerdal lavere enn Nord-Østerdal, utenom Rendalen, på de fleste indikatorer, tross den geografiske nærheten. Hvorfor er det slik?

Far og sønn. Gründer Ola Eggen har skapt et grunnlag som har fått sønnen Marius til å flytte hjem for å ta over gårdsdrifta.

– Grensa for innføringen av den likestilte teigstrukturen gikk midt i Rendalen slik at Øvre Rendalen fikk jevnstore bruk, mens Ytre Rendalen fikk en eiendomsstruktur med husmannsvesen og store gods. Vi ser disse sporene i dagens forskjeller mellom Nord-Østerdal og Midt-Østerdal, sier Salbu.

«Selv om Nord-Østerdal skiller seg ut positivt på svært mange områder, så sliter altså regionen med fraflytting og fødselsunderskudd.»

Seterflyttingen er gjennomført

Ola og Marius Eggen er ferdig med seterflyttingen og har satt osten på bordet. Selv om Nord-Østerdal skiller seg ut positivt på svært mange områder, så sliter altså regionen med fraflytting og fødselsunderskudd. Med unntak av 2009 har befolkningsutviklingen vært flat eller nedadgående siden 2000. Den ville vært enda svakere hvis det ikke hadde vært for utenlandsk innvandring. Eggen Gardsysteri har derimot bidratt til kompetansetung tilflytting.

– Jeg har kun en kortere yrkesfaglig utdanning og bidrar således ikke til statistikken over høyere utdanning i Nord-Østerdal. Men nå som Marius har flyttet hjem og

overtatt gården så bidrar han til statistikken som sjukepleier, og svigerdattera Lotte bidrar som jurist. Jeg har dog tilegnet meg en del kompetanse på ysting av ost, sier Eggen.

Fra 2001 da ekteparet Ola Eggen og Liv Bjørnstad bestemte seg for å satse på videreføring av mjølk til ost på slektsgården i Vingelen i Tolga, har det vært en lang reise med mange oppturer og nedture. Deltagelse i oppbyggingen av Rørosmat er en av flere oppturer. Ysteriets oster distribueres i hovedsak gjennom Rørosmat. Den største nedturen kom da Liv ble sjukmeldt i 2006, samtidig som virksomheten slet med svake resultater. Denne nedturen ble også begynnelsen på en opptur.

– Mens Liv kom til hektene igjen, gjennomførte vi også en snuoperasjon som blant annet inkluderte høyere priser, ny bankforbindelse og et profesjonelt styre. Denne snuoperasjonen har gradvis gitt bedre resultater som igjen har skapt grunnlag for at vi nå er fire ansatte som kan leve av 20 mjølkekyr.

– Høydepunktet er at vi har skapt et grunnlag som sønnen vår Marius og kona Lotte har vurdert som interessant nok til at de har flyttet fra Trondheim til Vingelen for å utvikle virksomheten videre. ■

Avgangskarakterer ungdomskolen

(Grunnskolepoeng), gjennomsnitt

Grunnskolepoeng regnes ut ved at alle avsluttende karakterer som føres på vitnemålet, legges sammen og deles på antall karakterer slik at en får et gjennomsnitt. Deretter ganges gjennomsnittet med 10. Karakterskalaen er 1-6. Beste karakter er 6.

Hedmark, kommuner	2014–2015
Tynset	44,2
Tolga	43,3
Alvdal	42,5
Stange	42,4
Folldal	41,7
Rendalen	41,2
Engerdal	41,1
Hamar	41
Kongsvinger	40,6
Os (Hedm.)	40,1
Elverum	39,9
Våler (Hedm.)	39,7
Eidskog	39,3
Sør-Odal	39,2
Nord-Odal	39,1
Trysil	39,1
Åsnes	38,9
Ringsaker	38,5
Grue	38,4
Løten	38
Stor-Elvdal	36,7
Åmot	36,3
Hedmark	40

Oppland, kommuner	2014–2015
Lesja	44,9
Dovre	43,5
Skjåk	43,1
Lillehammer	42,2
Vang	42,2
Øyer	42,1
Lom	41,4
Jevnaker	41,3
Sør-Aurdal	41,2
Ringebu	40,9
Øystre Slidre	40,9
Gausdal	40,7
Vestre Slidre	40,4
Lunner	40,3
Gjøvik	40,1
Sel	39,9
Østre Toten	39,9
Nord-Aurdal	39,5
Gran	38,9
Søndre Land	38,8
Nord-Fron	38,7
Etnedal	38,5
Vestre Toten	38,2
Vågå	38,2
Nordre Land	38
Sør-Fron	37,3
Oppland	40,2

Kilde: Skoleporten

Gjøvikregionen – sterkest på forskning

Næringslivet i Gjøvikregionen investerer årlig store beløp i forskning og utvikling og ligger i Norgestoppen målt i FoU-investeringer per sysselsatte. Industrien har sterkt fotfeste i Gjøvikregionen og bidro i 2014 til sysselsetningsvekst.

I 2014 økte industrien i Gjøvikregionen sysselsettingen med om lag fire prosent, og bidro til å gi regionen som helhet vekst i sysselsettingen. Aktivitetsnivået i industrimiljøene på Raufoss har konsekvenser for sysselsetting og befolkningsutvikling i hele regionen. Regionen kjennetegnes av et integrert bo- og arbeidsmarked med stor inn- og utpendling mellom nabokommunene. Samlet sysselsatte regionen 25 576 personer ved utgangen av 2014, med industri (11,6 %), varehandel (14,2 %), og helsetjenester (24 %) som sentrale næringsgrener.

Forsker mest

Industriklyngen på Raufoss kjennetegnes av bedrifter med stor forskningsinnsats og innovasjonsaktivitet. Flere mindre bedrifter

rapporterer også om vellykkede FoU-satsinger, deriblant familiebedriften Øveråsen på Gjøvik. De produserer snøryddingsutstyr og mottok i 2014 hedersprisen for godt design for den nyutviklede produktserien Øveråsen Performance Line. Et annet eksempel er bedriften Hexagon Ragasco, som i 2015 vant konkurransen «Norges Smarteste industribedrift» arrangert av Norsk industri på grunn av bedriftens svært høye produktivitetsvekst de siste årene.

Styrket konkurranseevne, usikre markedsutsikter

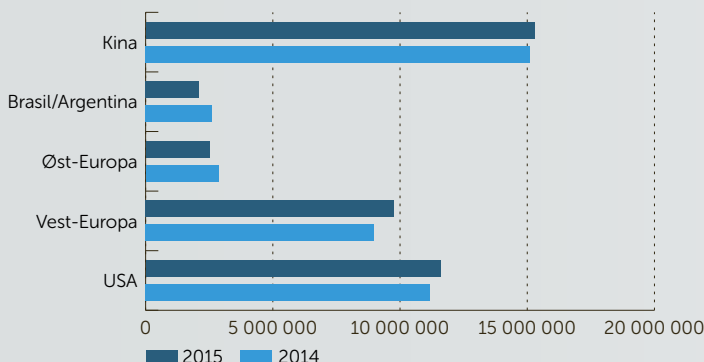
Lavere kronekurs har styrket konkurranseevnen for industrien i regionen, mens vekstanslagene for verdensøkonomien skaper usikkerhet. Det internasjonale pengefondet forventer noe høyere vekst

i 2015 drevet av økte vekstprognoser i USA. I Euroområdet ble det observert svakere aktivitet enn forventet i 2014, men fallende råvarepriser gir grunnlag for at veksten vil ta seg opp. For Norges del førte et kraftig fall i oljeprisene sommeren 2014 til lavere oljeinvesteringer og en konjunktursvekkelse for det oljerelaterte næringslivet. For annen fastlandsindustri har kronesvekkelsen kombinert med lave renter, skapt grunnlag for bedret lønnsomhet.

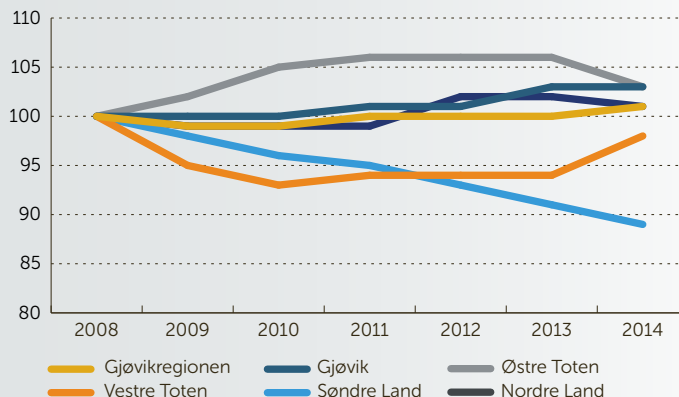
Hovedmarkedet er den globale bilindustrien

Store deler av industrimiljøet i Gjøvikregionen har den globale bilindustrien som hovedmarked. I årene etter finanskrisen falt salget av personbiler markert, og først ved utgangen av 2014 var nybilsalget tilbake

Salgsutvikling for lette kjøretøy i utvalgte hovedmarkeder (årets første 8 måneder i 2014 og 2015)

Sysselsetningsutvikling (år 2008 = 100)

på nivåer som ble observert før krisen. De videre utsiktene for bilindustrien preges av svært ujevne vekstutsikter i de ulike regionene. De siste prognosene viser svak vekst i det samlede personbilsalget, men svært ujevn utvikling for de ulike hovedmarkedene.¹ For de første åtte månedene av 2015 hadde salget av personbiler økt i Vest-Europa (8,7 %) og USA (3,82%), men falt i Øst-Europa (-12,15%) og Sør-Amerika (-19,26%). Samlet ga det en vekst på 0,88 prosent i de første 8 månedene av 2015 sammenlignet med tilsvarende periode året før.²

De ujevne markedsutsiktene påvirker markedsforholdene for sentrale bedrifter i regionen. Bedriften Raufoss Technology meldte i august 2015 om sviktende salg til kinesisk bilindustri, selv om den aktivitetsnedgangen som bedriften rapporterte om ikke fanges opp i tilgjengelig statistikk. Fallet i kronekursen ser ut til å ha styrket lønnsomheten for sentrale bedrifter i industri-miljøet. Konsernet Kongsberg Automotive rapporterte første halvår om økte inntekter sammenlignet med fjoråret, i all hovedsak drevet av fordelaktig valutakursutvikling.³

Nedbremsing i bygg- og anlegg

Bygg- og anleggsnæringen har i Gjøvikregionen, som i resten av Innlandet, opplevd en sterk vekst i omsetningen det siste tiåret. Høy boligbygging kombinert med store offentlige infrastrukturinvesteringer, har ført til at aktiviteten i 2014 lå 40 prosent høyere enn for ti år siden. Samlet syssel-satte bygg- og anleggsnæringen 2 556 personer i Gjøvikregionen, og næringen har opplevd en svak vekst i sysselsettingen fra 2010 til 2013.

Fjoråret ble et krevende år for bygg- og anleggsbransjen i regionen. Fraværet av større byggeprosjekter førte til at ledende entreprenørforetak orienterte seg mot oppdragsmarkedet i andre regioner. Svært lav aktivitet i det lokale byggmarkedet førte også til redusert sysselsetting. Bedriftene i regionen meldte om lav salgsaktivitet for nye eneboliger høsten 2013, og det ble

1 Markedsestimat august 2015 på basis av LMC Automotive.

2 Oppgaver over salg av lette kjøretøy er hentet fra LMC Automotives markedsrapporter.

3 Kvartalsrapporter for første halvår for Kongsberg Automotive er hentet <http://www.kongsbergautomotive.com/investor-relations/financial-reports/>

rapportert om liten tilgang på tomtearealer for utbygging av eneboliger. Parallelt falt igangsettingen av større byggeprosjekt markert høsten 2013 med konsekvenser for sysselsettingen i 2014. Til tross for stabil igangsetting av mindre boligtyper, tyder den lave igangsettingen av større prosjekt på fortsatt krevende markedsforhold for næringen ved utgangen av 2015.

Fra potet til grønnskål

Gjøvikregionen har stor verdiskapning i landbruksnæringen, og Østre Toten er Norges ledende område for grønnsaksproduksjon på friland. Samlet var det 1 081 arbeidsplasser i landbruket i Gjøvikregionen, med Østre Toten som en ledende landbrukskommune i landet.

En vellykket satsning på grønnsaksproduksjon gjør at landbruket i regionen kan ta del i den forventede veksten i forbruket av grønnsaker.

En vellykket satsning på grønnsaksproduksjon har stilt landbruket i regionen i posisjon til å ta del i en forventet vekst i forbruket av grønnsaker i årene som kommer.

Markedsforholdene for grønnsaksproducentene i regionen preges av at et lite antall dagligvarekjeder står for en svært høy andel av det samlede sluttproduktetsalget.

Nasjonale forbruksundersøkelser har over flere år vist en vekst i forbruket av grønnsaker. Utviklingen av nye produktsortiment har blitt mottatt med stor oppmerksomhet i sluttmarkedene.

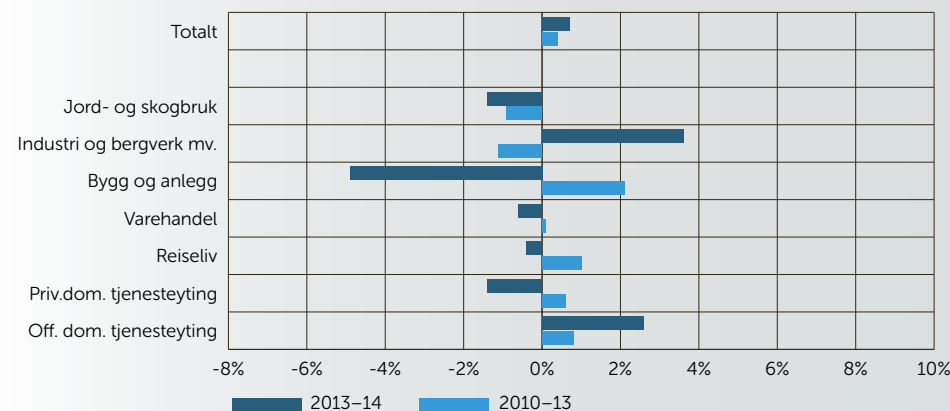
Økt effektivitet i landbruksforetak

Foreliggende statistikk tyder på at jordbruksbedriftene i regionen tar del i en allmenn høy produktivetsvekst i næringen, mens den direkte sysselsettingen i næringen reduseres. Antallet jordbruksbedrifter har over flere år falt i regionen, men arealet som disponeres i hver enkelt fulltidsbedrift øker.

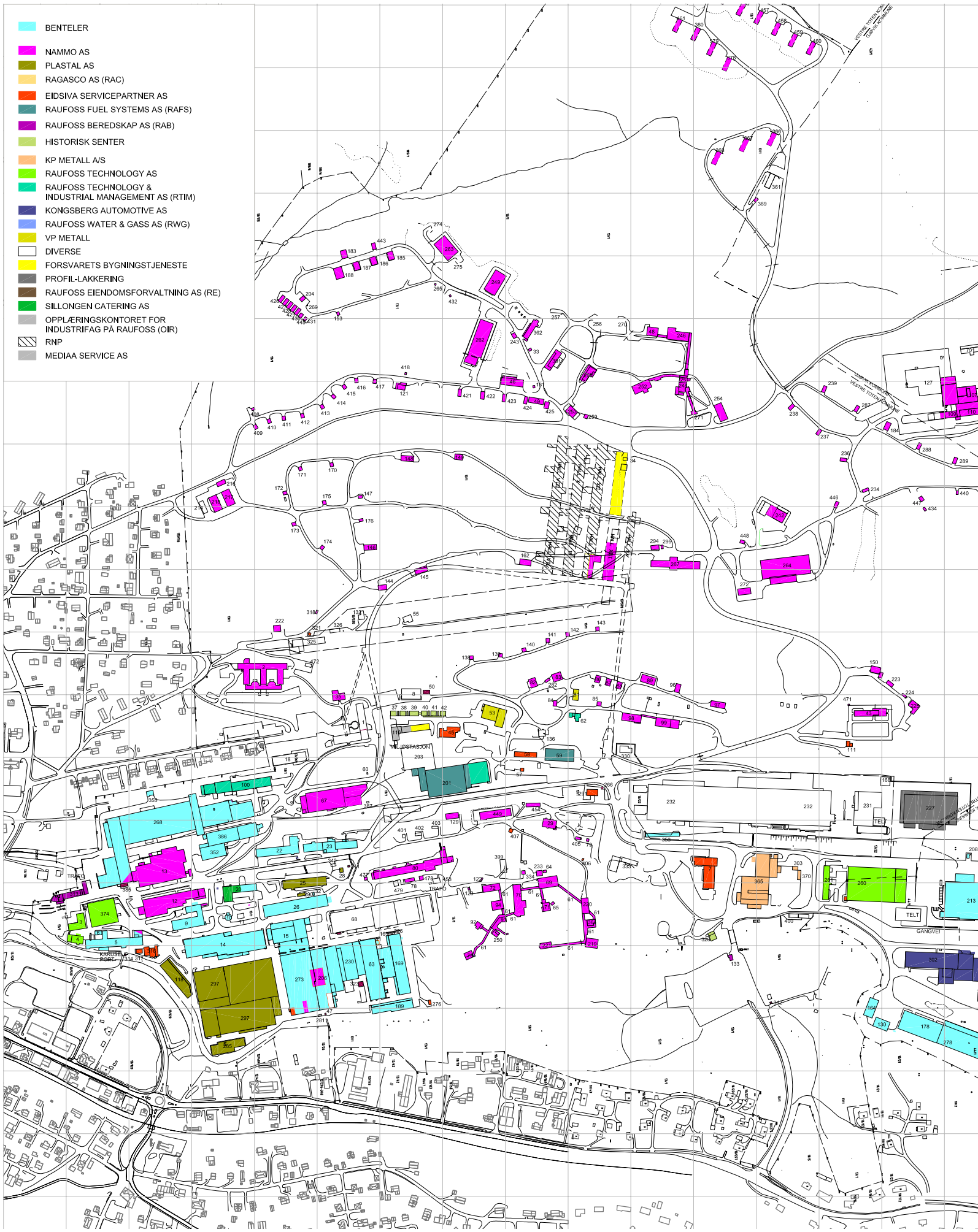
Etableringen av et knippe nye foredlingsforetak har skapt grunnlag for økt lokal verdiskapning. Fra annen halvdel av 1990-tallet er det etablert en rekke nye industriforetak i tilknytning til landbruket. Regnskapstall for selskaper som Toten Kålrotpakkeri, Toten Eggpakkeri, og Toten Løpkpakkeri, viser vekst i inntektene og solid lønnsomhet.

Regionen har en rekke kunnskapsinstitusjoner som støtter opp under både produkt- og prosessinnovasjoner i landbruket, og det finnes flere eksempler på vellykkede produktinnovasjoner. En rekke av jordbruksbedriftene har samlet seg om satsingen «Mat fra Toten» med mål om å synliggjøre produktkvaliteten hos produsentene og øke gjennomslaget i eksisterende og nye markedskanaler. Satsingen førte fra 2012 til at produkter med merkevaren ble solgt i ICA og Rimi-butikker i hele landet. ■

Sysselsettingsutvikling (år 2008 = 100)

- BENTELER
- NAMMO AS
- PLASTAL AS
- RAGASCO AS (RAC)
- EIDSIVA SERVICEPARTNER AS
- RAUFOSS FUEL SYSTEMS AS (RAFS)
- RAUFOSS BEREDSKAP AS (RAB)
- HISTORISK SENTER
- KP METALL A/S
- RAUFOSS TECHNOLOGY AS
- RAUFOSS TECHNOLOGY & INDUSTRIAL MANAGEMENT AS (RTIM)
- KONGSBERG AUTOMOTIVE AS
- RAUFOSS WATER & GASS AS (RWG)
- VP METALL
- DIVERSE
- FORSVARETS BYGNINGSTJENESTE
- PROFIL-LAKKERING
- RAUFOSS EIENDOMSFORVALTNING AS (RE)
- SILLONGEN CATERING AS
- OPPLERINGSKONTORET FOR INDUSTRIFAG PÅ RAUFOSS (OIR)
- RNP
- MEDIAA SERVICE AS

Her er det 2 485 ansatte

Selskapene i Raufoss Industripark hadde driftsinntekter på over 5,5 milliarder kroner i fjor. 2 485 personer jobber i industriparken fordelt på 240 000 kvadratmeter.

39,4 prosent av alle sysselsatte i Vestre Toten jobber innen industrien, mot 8,8 prosent i Norge. Motorkjøretøy- og metallindustri er de klart største kategoriene. Gummivare- og plastindustri (kompositt) kommer et stykke bak på tredjeplass, men har økt mest de siste årene. Ved siste telling i oktober var det 2 485 ansatte i selskapene i industriparken, opp fra 2 413 for et år siden.

– Generelt er situasjonen på Raufoss bedret etter finanskrisen, sier administrerende direktør John Einar Jørgensen i Raufoss Næringspark, som representerer eier av industriparken.

Raufoss Industripark har sin opprinnelse i et industrimiljø skapt av den opprinnelige patronfabrikken som på 1890-tallet ble flyttet fra Akershus Festning til en nedlagt fyrstikkfabrikk på Raufoss. Formålet var å bruke Mjøsa som vern mot svenskene. Senere ble produktspekteret utvidet og navnet endret til Raufoss Ammunisjonsfabrikk og deretter Nammo. Nammo er fortsatt industriparkens største aktør med 680 ansatte og en omsetning på 1,4 milliarder kroner i fjor. Dagens øvrige virksomhet i industriparken er spin off fra Nammo og forsvarsindustrien.

120 år etter at patronfabrikken ble flyttet er industriklyngen NCE Raufoss i dag det nasjonale kompetansesenteret for lettvektmaterialer og automatisert produksjon. NCE Raufoss har som ambisjon å fylle rollen som det norske senteret for all vareproduserende industri.

– Siste «runde rundt bordet» i NCE Raufoss i juni viste svært god aktivitet og ordreinngang hos bedriftene i parken, sier Jørgensen.

Bla om for å lese historien om hvordan Mercedes og Volvo har løftet Raufoss Technology til nye høyder. ►

Antall ansatte (Kilde: Raufoss Industripark)

Selskap	Ansatte 10/1/15	Driftsinnt. 2014 MILL. KR.	Res. før skatt 14 MILL. KR.
Nammo Raufoss AS	680	1388	158,8
Benteler Aluminium Systems Norway AS	582	1680,3	-41,1
Hydal AS	229	33,2	8,8
Kongsberg Automotive	216	550 ¹⁾	
Plastal AS	139	258,6	38,3
Raufoss Technology AS	116	312,9	17,9
Hexagon Ragasco AS	99	533,5	107,4
Sintef Raufoss Manufacturing AS	80	106,5	1,7
Raufoss Water & Gas AS	54	208,4	15,3
Profil-Lakkering AS	44	41,1	-0,4
Raufoss Offshore AS	39	50,9	2,2
Varmpresse Metall AS	30	32,8	5,5
Forsvarets Logistikkorganisasjon	19	²⁾	²⁾
Hexagon Raufoss AS	17	179,2	-22,5
Raufoss Beredskap AS	17	21,3	1,5
Raufoss Elektro AS	16	17,7	1,5
Bi Service AS	13	²⁾	²⁾
Raufoss Service AS	13	11,4	0,4
Hexagon Bus Systems AS	13	²⁾	²⁾
Veolia Norge AS	8	³⁾	²⁾
Multisped AS	7	112,7	3,9
G.O Invest AS (Rørlegger Innlandet)	7	²⁾	²⁾
Exova Metech AS	7	5	0,2
Pelican Rouge Coffee Solutions AS	5	³⁾	³⁾
Tess AS	5	³⁾	³⁾
Caverion Norge AS	4	³⁾	³⁾
Krüger Kaldnes	4	³⁾	³⁾
DolphiTech AS	4	2,7	-6,9
Raufoss Ammunisjonsfabrikker AS	3	9,7	0,3
Raufoss Eiendom AS	3	1,1	0,9
Toyota verksted	3	³⁾	³⁾
Eidsiva Anlegg AS	2	³⁾	³⁾
Tools AS	2	³⁾	³⁾
Opplæringskontoret for Industrifag	2	²⁾	²⁾
Evry	1	³⁾	³⁾
Duro Machine Tools	1	³⁾	³⁾
Lean Lab Norge AS	1	1,5	-0,2
Totalt	2 485	5 559	293,4

1) Driftsinntekter for avdeling Raufoss oppgitt av Raufoss Industripark

2) Ikke tilgjengelig

3) Ikke tilgjengelig for avd Raufoss

Opptur med luksusbiler

Bildelprodusenten Raufoss Technology AS har fått en ny vår i samarbeid med Mercedes, Jaguar, Land Rover og Volvo. Både antall ansatte og overskudd har økt kraftig de siste to årene. Bla om for å lese om verdiskapning fra forskning og utvikling i Raufoss Industripark. ►

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Klassereise: Fabrikksjef Christopher Braathen har skapt en opptur med nye luksusbilmerker som kunder.

Hjuloppheng. Anja Fredrikstad betjener den nyeste montasjelinja for Volvo. Her produserer hun fremre hjuloppheng for den nye Volvo XC90.

I 2008 gikk Raufoss Technology med dun-drende underskudd. Hovedkunden General Motors slo seg selv konkurs i 2009, og det samme skjedde med SAAB like etterpå. Raufoss Technology måtte si opp mange ansatte, og de gjenværende aksepterte et lønnskutt på sju prosent. Like fullt kom også vendepunktet mens nedturen herjet. Raufoss Technology fikk nye ordrer fra Mercedes og Volvo i 2008, som ble begynnelsen på oppturen, midt i nedturen.

– Inntil da hadde vi i hovedsak jobbet med General Motors. Med all respekt for General Motors så åpner Mercedes og Volvo nå flere dører. Dessuten fikk samarbeidet med de nye kundene en positiv effekt på hele organisasjonen. Slik ble det også begynnelsen på en rekke forbedringer, sier fabrikk-sjef Christopher Braathen.

Hjuloppheng og chassis

Raufoss Technology produserer hjuloppheng og chassis (understell) i aluminium.

«Det er ordrene fra Mercedes og Volvo som har gitt høyere volum, mens økt effektivitet skyldes mange små tiltak fra dag til dag.»

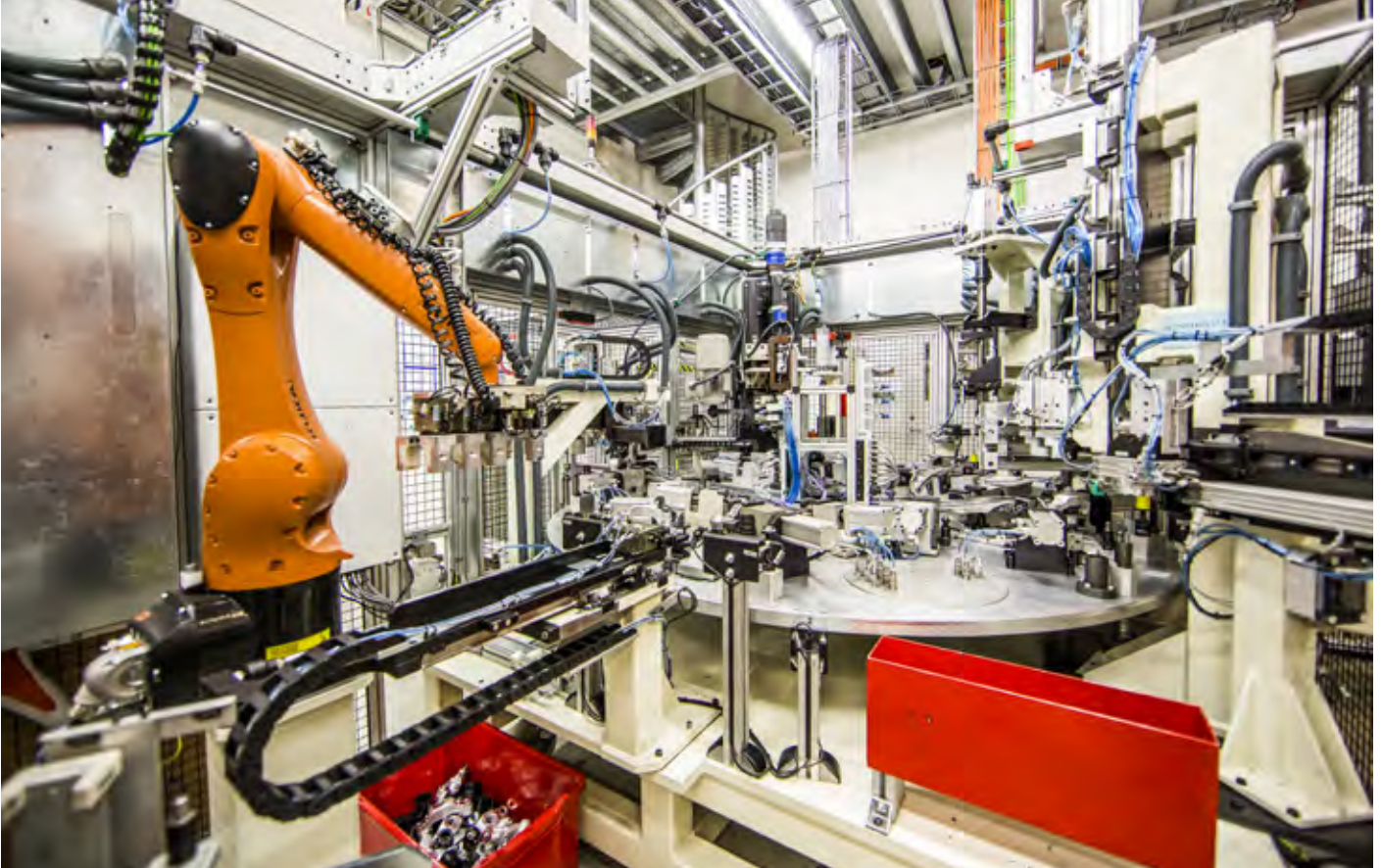
Bilindustrien regnes av mange som verdens mest effektive, og der seiler Raufoss Technology nå opp som en av vinnerne.

– I våre flerårige kontrakter ligger det vanligvis inne et priskutt på en til tre prosent av verdiskapningen hvert år. Tillagt rundt tre prosent i lønnsoppgjør betyr det at vi må forbedre oss med seks til sju prosent i året for å opprettholde lønnsomheten, sier Braathen.

I 2012 fikk Raufoss Technology et resultat før skatt på en million kroner, som økte til 10 millioner i 2013 og 18 millioner i fjor.

– Fremgangen skyldes en kombinasjon av høyere volum og mer effektiv produksjon. Det er ordrene fra Mercedes og Volvo som har gitt høyere volum, mens økt effektivitet skyldes mange små tiltak fra dag til dag, sier Braathen.

Prognosene viser at produksjonen skal øke mye de neste årene, dog med en liten dipp neste år, grunnet utfasing av leveranser til General Motors, før leveransene til Jaguar og Land Rover slår inn. I tillegg skal alle

Automatisering. Raufoss Technology øker konkurransekräften gjennom robotisering.

Volvos nye modeller skiftes ut, og det blir med deler fra Raufoss Technology.

– I 2012 og 2013 fikk vi et utvidet samarbeid med Volvo gjennom en ordre til deres nye XC90, med oppstart i 2015. Alle andre modeller lanseres som perler på en snor fra 2016 til 2018. I tillegg fikk vi innpass hos Jaguar og Land Rover hvor serieproduksjonen startet i 2015, og øker med nye modeller fra 2017.

Tjener på robotisering

Christopher Braathen står foran en såkalt CNC-maskin som freser og borer hull i hjulopphengene. Operatøren løfter hvert hjuloppheng på rundt fire kilo inn og ut av maskinen.

– Vi tok et regnestykke på hva operatørene løfter i løpet av et skift, og fant ut at anbefalt total løftevekt for et skift ble kryset etter to timer. Da bestemte vi oss for å investere i automatisert håndtering, som

snart skal være på plass, sier Braathen. I tillegg gir den forestående automatiseringen en stor besparelse.

«Det er gjennom robotisering og generell forbedring av arbeidsmetoder at vi klarer å øke vår konkurransekraft.»

– Et annet element var også at det gir oss en besparelse. Automatiseringen, som blant annet består i tre nye roboter og avanserte transportbaner, koster fem millioner kroner. Det gir årlige finansieringskostnader på rundt 175.000 kroner. Investeringen gjør imidlertid jobben til én operatør per skift, og med tre skift gir det en årlig besparelse på rundt 1,5 millioner kroner. Det er gjennom robotisering og generell forbedring av arbeidsmetoder at vi klarer å øke vår konkurransekraft.

Tross robotisering har Raufoss Technology økt antall ansatte fra 92 i fjor til 115 i år.

– Vi produserer stadig mer per ansatt, men med økende volum blir det likevel flere ansatte. Vi har også styrket utvikling og salg for å ta nye ordrer, samt håndtere de store globale prosjektene vi allerede har fått. ■

Dette er Raufoss Technology

Raufoss Technology er en bildelprodusent som er eid av det østerrikske selskapet Neuman Aluminium. Raufoss Technology produserer hjuloppheng og chassis (understell). Bildelprodusenten hadde i fjor en omsetning på 313 millioner kroner med et overskudd på 18 millioner.

Lillehammer løfter regionen

Vekst i arbeidsplasser i Lillehammer kommer nabokommunen Øyer til gode. Øyer har befolkningsvekst tross færre arbeidsplasser, grunnet pendling til Lillehammer.

I Lillehammer-regionen var det moderat vekst i antall arbeidsplasser i 2014, mot stabilt nivå de tre foregående årene. Siste års vekst har fortrinnsvis kommet i Lillehammer, men sysselsettingen har også tatt seg noe opp i Gausdal. I Øyer har det vært en nedadgående trend i flere år, og siste året er i så måte intet unntak. Regionen er en funksjonell bo- og arbeidsregion i den forstand at det er høy grad av integrasjon mellom kommunene, både målt i flytte- og pendlingsstrømmer. Dette forklarer hvorfor Øyer har hatt en positiv befolkningsutvikling de senere årene til tross for negativ arbeidsplassutvikling. En kan til en viss grad si at Lillehammer fungerer som en motor for sine omlandskommuner.

Lav kronekurs styrker reiselivet

Lillehammer-regionen kan vi med rette kalle en reiselivsregion. Det er to store reiselivsdestinasjoner i regionen med tilhørende store hyttegrender, Hafjell og Skeikampen.

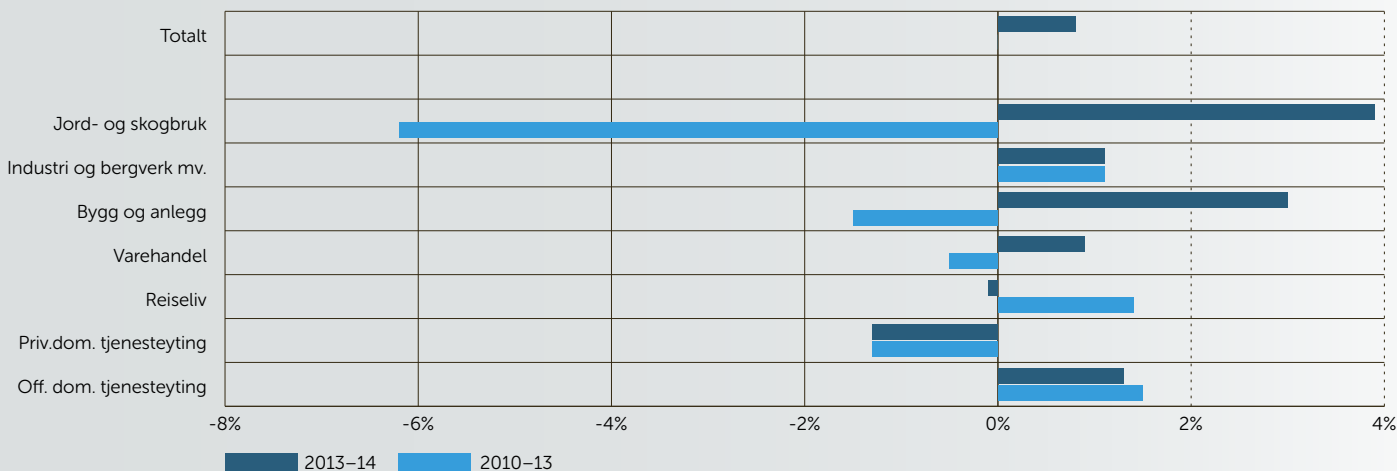
Den samlede sysselsettingsutviklingen er dermed i stor grad påvirket av hvordan det går i reiselivsbransjen.

Her finner vi også relativt mange overnattingsbedrifter og et mangfoldig utvalg av

museer og øvrige opplevelsestilbud. Blant annet ligger en av Norges største fornøylesparker, Hunderfossen, i regionen. Den samlede sysselsettingsutviklingen er dermed i stor grad påvirket av hvordan det går i reiselivsbransjen.

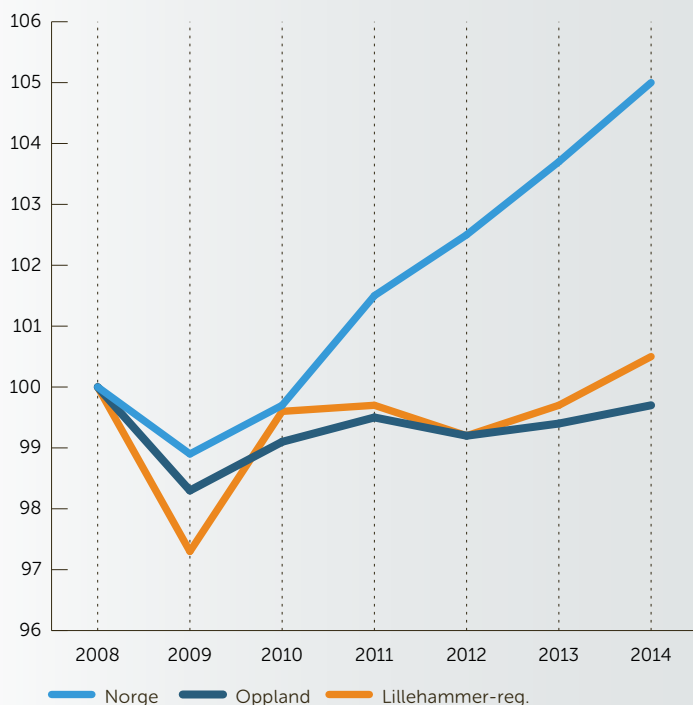
I 2014 holdt antall arbeidsplasser innen denne bransjen seg forholdsvis stabil i regionen, mens det var noe vekst de tre foregående årene. I løpet av det siste året har reiselivsbedriftenes konkurransevne styrket seg betraktelig på grunn av svekket norsk krone. Dette har spesielt stor betydning for hotellvirksomheten, og vi kan derfor forvente aktivitets- og sysselsettingsvekst i denne bransjen i 2015.

Årlig sysselsettingsvekst i Lillehammer-regionen

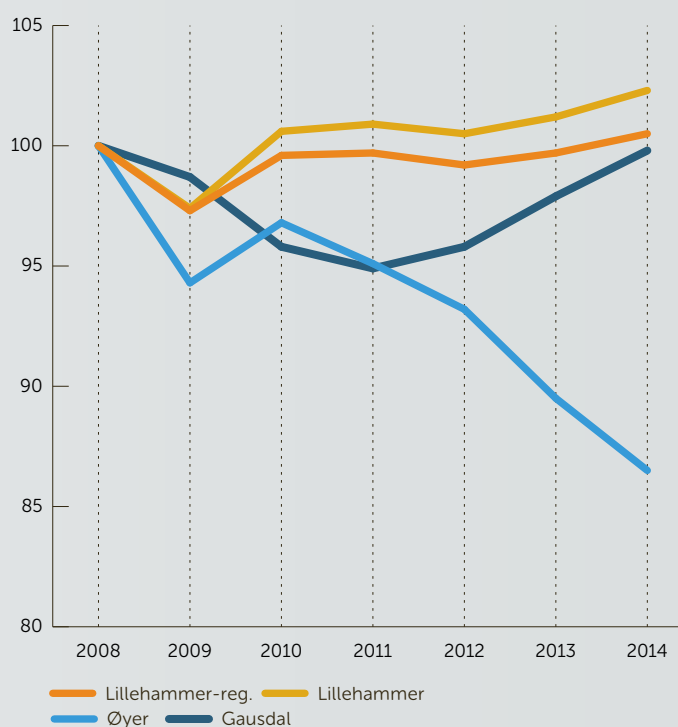

Syssetningsutvikling (år 2008 = 100)
Norge, Oppland, Lillehammerregionen

Syssetningsutvikling (år 2008 = 100)
Kommuner i Lillehammerregionen

Flere ansatte i landbruket

I regionen er det også forholdsvis mange som arbeider innenfor landbruket. Både Gausdal og Øyer er typiske landbrukskommuner med henholdsvis 14 og 7 prosent av arbeidsplassene i denne næringen. Til sammenligning er 2 prosent av arbeidsplassene nasjonalt i landbruket. Landbruket er en næring hvor det både nasjonalt og i Innlandet har vært en nedadgående syssetningstrend i flere tiår. Dette er en konsekvens av demografiske og strukturelle forhold, hvor økt sentralisering har spilt en vesentlig rolle. Likevel har næringen holdt produksjonsvolumet oppe gjennom en betydelig produktivitetsvekst. For Lillehammer-regionens del er 2014 et år hvor den negative trenden brytes, med flere sysselsatte innen jordbruket i Lillehammer og Gausdal. I det neste leddet i verdikjeden, det vil si næringsmiddelindustrien, har antall arbeidsplasser i regionen holdt seg forholdsvis stabile de siste årene. Nærings-

middelindustrien er for øvrig den klart største industrigrenen i regionen med rundt 40 prosent av totalt antall industriarbeidsplasser. De fleste av arbeidsplassene er ved Norturas produksjonsanlegg i Lillehammer, Q-meieriet i Gausdal og Tine i Øyer kommune. Alle de tre nevnte industriarbeidsplassene har sine hovedkontorer lokalisert utenfor regionen. Videreutvikling i regionen er derfor avhengig av beslutninger hos en utenforliggende konsernledelse.

Økt byggeaktivitet

Bygg- og anleggsnæringen har sterkest arbeidsplassvekst i absolutte tall det siste året når vi holder offentlig sektor utenom. Aktiviteten innen anleggsvirksomhet har holdt seg ganske stabil, mens den innen byggevirksomhet har tiltatt. Regionen har dermed i mindre grad enn resten av Innlandet dratt veksler på offentlig finansierte infrastrukturinvesteringer det siste året. Veksten er spesielt gjeldende innen den

næringsgruppen som kalles spesialisert bygg- og anleggsvirksomhet. I denne næringsgruppen ligger de virksomheter som har sitt virke innen ferdigstillelse av bygge- og anleggsprosjekter og i ROT-markedet (rehabilitering, oppussing og tilbygg).

Nedgang i privat tjenesteyting

Privat- og offentlig dominert tjenesteyting har de senere årene hatt motsatte utviklingsforløp i Lillehammer-regionen. Mens alle offentlige typer virksomheter, med unntak av undervisning, tiltar i antall arbeidsplasser, er det nedgang innen et bredt spekter av privat tjenesteyting. Både innen transportsektoren, forretningsmessig og personlig tjenesteyting, er trenden nedadgående. Unntakene finner vi fortrinnsvis innenfor deler av forretningsmessig tjenesteyting, hvor blant annet telekommunikasjon, arkitekt- og regnskapsbransjene, samt vikarbyråene har vekst. ■

Rir på veibølgen

Fra et kontor på Lillehammer skaffer Basse Aarstad og Kjell Tore Bjørnhaug personell til Norges største vei-prosjekter. De vet nøyaktig hvor i Skandinavia de beste veiarbeiderne finnes, men holder stedene hemmelig. Bla om for å lese om hvordan et Lillehammer-firma finner fagarbeidere til Norges største veiprojekter. ►

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Geir Olsen

Godt skodd. Kjell Tore Bjørnhaug (midten) og Basse Aarstad (t.h.) har med nye sko til en ansatt som bidrar til ny E6 fra Vinstra til Sjøa.

Opptur. Kjell Tore Bjørnhaug (t.v.) og Basse Aarstad går opp i høyden for å få oversikt over byggingen av ny E6 ved Kvam i Gudbrandsdalen.

I 2010 spurte Basse Aarstad (47) og Kjell Tore Bjørnhaug (50) seg selv om det ikke ville være bedre å skape gode resultater i et eget selskap framfor å gjøre det for andre. Tidlig i 2011 registrerte de Aarstad & Bjørnhaug Bemanning, og gikk med overskudd fra første dag.

– Vi følte vi måtte ha en større kunde på plass før vi turte å starte på egenhånd. Så snart den første store kunden var klar, tok vi steget og etablerte eget selskap, sier Bjørnhaug.

Gründerne siktet seg spesielt inn mot vei- og tunnelprosjekter, vel vitende om at det skulle komme en større satsing innen disse områdene. Nasjonal Transportplan varster

«Vi skaffer maskinførere, grunnarbeidere og lastebilsjåførere til veiprojekter over hele landet.»

investeringer på vei mange år fremover.

– Vi skaffer maskinførere, grunnarbeidere og lastebilsjåførere til veiprojekter over hele landet. Vi driver også med generell rekruttering og bemanning, men vi er klart størst på veiprojekter. Bygg er vårt nest største område, sier Aarstad.

Kjøper og selger arbeidskraft

Den samlede veksten i arbeidsplasser i Lillehammer-regionen var på 0,8 prosent i fjor, et stykke bak Hamarregionens 2,36 prosent.

Bygg- og anleggssektoren var en av sektorene med høy vekst i sysselsettingen i Lillehammer-regionen med tre prosent. Anleggsvirksomheten får drahjelp av

Oppfølging. Kjell Tore Bjørnhaug (t.v.) og Basse Aarstad er mye ute i felten for å påse at de ansatte er fornøyd med oppdraget og utstyret.

veibygging i Gudbrandsdalen, hvor Aarstad & Bjørnhaug Bemanning bidrar med personell til byggingen av ny E6 fra Vinstra til Sjøa.

«Våre kunder velger å leie inn personell ved større og mindre prosjekt framfor å ansette de til faste stillinger.»

– Litt forenklet sagt består jobben vår i å kjøpe og selge menneskelige ressurser. Vi finner kompetente fagarbeidere som våre kunder har behov for. Vår oppgave er å sørge for at både fagarbeiderne og kun-

dene blir fornøyd, sier Bjørnhaug. Arbeidsfordelingen er slik at Bjørnhaug jobber mest med salg og oppfølging av kunder og fagarbeidere, mens Aarstad har et hovedansvar for økonomi og administrasjon. I dag er imidlertid begge ute og møter kunde og fagarbeidere på Kvam.

Rekrutterer fra hemmelig område

Inntektene i selskapet har økt fra ni millioner i oppstartsåret til 18 millioner i 2013 og 15 millioner i fjor. Overskuddet har ligget jevnt på rundt 1,5 millioner kroner de siste årene, som tillagt lønn gir klart høyere verdiskaping enn som tidligere ansatte.

– Vi hadde et lite fall i driftsinntektene i fjor på grunn av at en stor kontrakt med Hæhre

på E6 langs Mjøsa var avsluttet. I tillegg er det slik at vår bransje er svært konjunkturfølsom, og derfor har vi begynt å utvikle flere ben å stå på. Vi har gjort vår første større investering i eiendom, og i tillegg utvikler vi noen nye konsepter innen events rettet mot treningsmarkedet, sier Aarstad.

– *Hvorfor skaffer ikke de store anleggs-selskapene egne folk?*

– Våre kunder velger å leie inn personell ved større og mindre prosjekter framfor å ansette de til faste stillinger, da de ofte ikke vet hvor mye jobb de har i fremtiden, sier Bjørnhaug. ■

Datagrunnlag og metode

Statistikk materialet er innhentet og bearbeidet av Østlandsforskning og er i hovedsak basert på informasjon fra Statistisk sentralbyrås statistikkbank. Statistikk for renter og valutakurser kommer fra Norges Bank. Forventningsbarometeret er gjennomført av TNS Gallup på oppdrag for Sparebanken Hedmark.

KONJUNKTUR

Utgiver:

Sparebanken Hedmark

Utarbeidet av:

Østlandsforskning og Sparebanken Hedmark

Ansvarlig redaktør:

Richard Heiberg, administrerende direktør

Redaktør:

Siv Stenseth, kommunikasjonsdirektør

Redaksjon:

Merethe Lurfald, Eivind Merok, Per Kristian Alnes og Katrine Gløtvold-Solbu fra Østlandsforskning, frilansjournalist Øystein Krogsrud, markedsanalytiker Anders Tronbøl, administrasjonssekretær Bente Pelsholen, markedskonsulent Ellen Thomassen og Siv Stenseth fra Sparebanken Hedmark.

Redaksjonen avsluttet sitt arbeid
3. november 2015.

Forside:

Richard K. Johansen, Ricardofoto

Design:

Ferskvann reklamebyrå

Trykk:

Flisa Trykkeri

Opplag:

2 000

ISSN 1894-4884

Henvendelser vedrørende
konjunkturbarometeret rettes til
Sparebanken Hedmarks markedsavdeling
02999.

Konjunkturbarometeret for Innlandet
finner du også på nett:
sparebanken-hedmark.no/om-oss

Trykket på miljøvennlig papir.

© 2015

FINANSHUSET SPAREBANKEN HEDMARK

- Den ledende leverandøren av finansielle tjenester til personer, næringsliv og offentlig sektor i Hedmark.
- I tillegg til bank-, plasserings- og forsikringstjenester tilbyr banken eiendomsmegling, regnskapstjenester, leasing og annen finansiering.
- Har hovedsete i Hamar og tilsammen 26 bankkontor, hvorav to i Oppland og ett i Akershus.
- Er en selveiende finansinstitusjon. Overskudd etter skatt og gaver tilføres bankens egenkapital. Overskuddet kommer dermed regionen tilgode i form av en solid bank.
- Antall kunder: 181 000.
- Forretningsvolum: 69 milliarder kroner.
- Ansatte: 700.

Sparebanken Hedmarks konjunkturbarometer

Konjunkturbarometeret for Innlandet er en kunnskapsdatabase om utviklingen i Innlandet, utarbeidet av Sparebanken Hedmark i samarbeid med Østlandsforskning.

Barometeret er i hovedsak basert på statistisk materiale fra Statistisk sentralbyrå. I tillegg til nasjonale og regionale konjunkturer, har vi i 2015 satt hovedfokus på innovasjonsaktivitetene i Innlandet og sett på hvilken betydning dette har for verdiskaping og næringsutvikling.

For å ta tempen på næringslivet har TNS Gallup på oppdrag fra Sparebanken Hedmark i tillegg utført et forventningsbarometer i Hedmark og Oppland. Barometeret er delt i to. Den ene delen tar for seg forbrukernes forventninger. I den andre delen er bedrifter innen ulike bransjer og sektorer intervjuet om økonomiske forventninger for 2016.

Hensikten med konjunkturbarometeret er å innhente kunnskap om samfunnsutviklingen, bevisstgjøre offentlige aktører, næringslivet, innbyggerne og banken selv, om hvor vi har våre styrker og hvor vi må satse for å skape vekst og utvikling. Målet er at barometeret kan bidra til å avdekke mulighetsrom som kan opprettholde og styrke Innlandets attraktivitet for framtidige virksomheter og generasjoner.